

UNIwersytet WARMIŃSKO-MAZURSKI W OLSZTYNIE
UNIVERSITY OF WARMIA AND MAZURY IN OLSZTYN

CIVITAS ET LEX

ISSN 2392-0300

2022 / 1(33)

KWARTALNIK

Wydawnictwo
Uniwersytetu Warmińskiego-Mazurskiego
w Olsztynie

RADA NAUKOWA

Susana Gonçalves (Instituto Politécnico de Coimbra, Portugalia), Carmen Lázaro Guillamón (Universitat Jaume I Castellón, Hiszpania), Michele Indelicato (Universita degli Studi Bari Aldo Moro, Włochy), Iveta Kovalčíková (University of Presov, Słowacja), ks. Krzysztof Orzeszyna (Katolicki Uniwersytet Lubelski, Polska), Igor Palúš (Uniwersytet Pavla Jozefa Šafárika w Koszycach, Słowacja), Salvatore Antonello Parente (Universita degli Studi Bari Aldo Moro, Włochy), Elitsa Petrova (Vasil Levski National Military University, Bułgaria), Anatolii Rachynskiy (National Academy of Public Administration under the President of Ukraine – NAPA, Ukraina), Sanan Sadiyev (Azerbaijan Republic War College of the Armed Forces, Azerbejdżan), Mariusz Solis (Kwatera Główna NATO), Ognen Spasovski (Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Macedonia), Laura Tafaro (Universita degli Studi Bari Aldo Moro, Włochy), Paweł Tarasiewicz (Adler-Aquinas Institute, Manitou Springs, CO, USA), Cezar Vasilescu (Romanian National Defense University “CAROL I”, Rumunia)

REDAKTOR NACZELNY

ks. Wojciech Guzewicz (UWM)

SEKRETARZE REDAKCJI

Piotr Wojnicz (UWM), Marcin Kryński (UWM)

REDAKTORZY TEMATYCZNI

◇ nauki o bezpieczeństwie: Piotr Gawliczek (UWM), Maksym Tyshchenko (National Defence University of Ukraine in Kyiv), ◇ edukacja: Ryszard Skawiński (UWM), Rosa Indelicato (Universita degli Studi Bari Aldo Moro, Włochy), ◇ komunikacja społeczna i media: Marta Więckiewicz-Archacka (UWM), Dinos A. Kerigan-Kyrou (Partnership for Peace Consortium, Irlandia), ◇ nauki o polityce i administracji: Adam Dytkowski (UWM), Xayal Iskandarov (Azerbaijan Republic War College of the Armed Forces), ◇ nauki prawne: Sławomir Kurska (UWM), ◇ prawo kanoniczne: ks. Florian Lempa (UWM)

REDAKTORZY JĘZYKOWI

◇ język angielski: Hannah Elizabeth James (University of the West of Scotland, Szkocja), ◇ język francuski: Thérèse Consigny (Université Paris – IV, Francja), ◇ język polski: Ryszard Skawiński (UWM), ◇ język rosyjski: Алина Жилинская (Катехетический институт, г. Гродно, Białoruś), ◇ język włoski: Maria Casola (Universita degli Studi di Bari Aldo Moro, Włochy)

REDAKTORZY STATYSTYCZNI

◇ Nikolina Kenig (Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Macedonia), ◇ ks. Arkadiusz Orzeł (Wyższe Seminarium Duchowne w Elku)

PROJEKT OKŁADKI

Marek Kuryłowicz

Czasopismo jest wydawane pod auspicjami programu NATO DEEP / An international scientific journal published under the auspices of NATO Defence Education Enhancement Program

ADRES

Redakcja „Civitas et Lex”
19-300 Elk
ul. Kościuszki 23
tel. 87 621 60 76; 87 621 07 07; 87 621 03 08
online: <http://www.uwm.edu.pl/elk/publikacje/>
<https://czasopisma.uwm.edu.pl/index.php/cel>

ISSN 2392-0300

© Copyright by Wydawnictwo UWM • Olsztyn 2022

Wydawnictwo UWM
ul. Jana Heweliusza 14, 10-718 Olsztyn
tel. 89 523 36 61, fax 89 523 34 38
www.uwm.edu.pl/wydawnictwo/
e-mail: wydawca@uwm.edu.pl

Nakład 70

Ark. wyd. 8,25; ark. druk. 7,0

Druk: Zakład Poligraficzny UWM w Olsztynie, zam. 147

SPIS TREŚCI / CONTENTS

Od Redakcji / Editorial	5
-------------------------------	---

NAUKI O BEZPIECZEŃSTWIE / SECURITY STUDIES

Ks. Wojciech Guzewicz , Sylwetka i dorobek piśmienniczy dra hab. Piotra Gawliczka, prof. UWM / The profile and literary achievements of prof. Piotr Gawliczek	7
Ks. Wojciech Guzewicz , Dr hab. Piotr Gawliczek, prof. UWM – udział w konferencjach i sympozjach oraz inne przedsięwzięcia naukowe / Assoc. Prof. Piotr Gawliczek, Ph.D. – participation in conferences and symposia as well as other scientific undertakings	35
Ks. Wojciech Guzewicz, Mariusz Solis , Repertorium przedsięwzięć podejmowanych przez dra hab. Piotra Gawliczka, prof. UWM w ramach programu NATO DEEP / Repertory of Assoc. Prof. Piotr Gawliczek's, Ph.D. undertakings within the NATO DEEP Programme	55

NAUKI O POLITYCE I ADMINISTRACJI / POLICY AND ADMINISTRATION SCIENCES

Ks. Waldemar Świątkowski , Federalizacja Unii Europejskiej. Analiza i ocena zjawiska w kontekście pojęcia rodziny i małżeństwa / European Union Federation. The phenomenon analysis and assessment in the context of family and marriage	73
---	----

NAUKI PRAWNE / LEGAL SCIENCES

Dawid Majchrzak , Historia prawa człowieka do obrony. Współczesne jego rozumienie / The history of the human right to defense. Contemporary understanding of it	85
--	----

VARIA

Krystyna Kacprowska , Positive and negative effects of carrying out the process of digitalization of the Polish economy and society during the COVID-19 pandemic	101
---	-----

OD REDAKCJI / EDITORIAL

Szanowni Państwo! Rozpoczynamy dziewiąty rok wydawania naszego periodyku naukowego „Civitas et Lex”. Pierwszy w nowym – 2022 – roku numer naszego pisma pragniemy poświęcić p. prof. Piotrowi Gawliczkowi. Pan prof. Piotr Gawliczek jest od roku akademickiego 2018/2019 pracownikiem badawczo-dydaktycznym Wydziału Studiów Technicznych i Społecznych UWM, a następnie Filii UWM w Elku. Absolwent Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni, Akademii Dowodzenia Bundeswehry w Hamburgu, Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony w Brukseli, Akademii Obrony NATO w Rzymie oraz Uniwersytetu Obrony Narodowej Chińskiej Republiki Ludowej w Pekinie. Zainteresowania naukowe prof. Gawliczek koncentruje wokół szeroko pojętej asymetrii w odniesieniu do środowiska wojskowego, zastosowania innowacyjnych rozwiązań oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych w środowisku bezpieczeństwa (np. standardu xAPI, Artificial Intelligence, Virtual Reality, Augmented Reality, Mixed Reality), komunikacji strategicznej, wykorzystania mediów społecznościowych, a także świadomości wielokulturowej (Culture Awareness). Jest członkiem międzynarodowych organizacji i zespołów zajmujących się teorią oraz praktyką kształcenia zdalnego w środowisku bezpieczeństwa. Wchodzi w skład rad naukowych i wydawniczych siedmiu zagranicznych recenzowanych magazynów naukowych. Inicjator oraz dyrektor portalu e-learningowego (od 2019 r.) www.natodeep.hq.nato.int jako narzędzia implementacji kompleksowych rozwiązań sfery kształcenia na odległość w piętnastu krajach partnerskich Sojuszu Północnoatlantyckiego (w ramach programu NATO DEEP ADL – Defence Education Enhancement Program Advanced Distributed Learning). Od 2020 r. Dyrektor NATO DEEP eAcademy. Kierował licznymi zespołami eksperckimi Sojuszu, związanymi z promowaniem i wdrażaniem systemowych rozwiązań e-learningowych. Inicjator oraz koordynator platformy kształcenia zdalnego UWM w Olsztynie, Filia w Elku, LMS ILIAS: www.uwmelk.edu.pl. Autor ok. 400 publikacji naukowych, w tym 18 książek i druków samodzielnych, 6 pozycji książkowych pod redakcją, 70 rozdziałów w monografiach i tyleż samo artykułów naukowych.

Poprzez ukazanie sylwetki, dorobku piśmienniczego i udziału w konferencjach naukowych, przypomnienie dokonań jako promotora i recenzenta, zaangażowania w pozyskiwanie grantów i projektów, pracy na rzecz NATO DEEP i innych przedsięwzięć, pragniemy podziękować p. prof. Piotrowi Gawliczkowi za trud współtworzenia naszego pisma (redaktor działu Nauki o bezpieczeństwie) oraz ośrodka naukowego UWM w Elku. Pragniemy serdecznie podziękować za wkład naukowy, dydaktyczny i organizacyjny oraz przekazać życzenia wielu jeszcze lat aktywności naukowo-badawczej. Słowa te niech dopełnią myśli wypowiedziane przez św. Jana Pawła II podczas jednego ze spotkań ze światem nauki: „Poszukiwanie prawdy i dzielenie się nią z innymi jest ważną posługą

społeczną, do jakiej w szczególności sposób są wezwani ludzie nauki. [...] Trzeba pamiętać [...] o potrzebie nieustającej wdzięczności za ten dar, jakim dla człowieka jest drugi człowiek – ten, dzięki któremu, z którym i dla którego włącza się w wielką przygodę poszukiwania prawdy”.

Autorom, którzy zamieścili swoje prace w tym wydaniu, wyrażamy wdzięczność i składamy podziękowanie za to, że wybrali właśnie nasz periodyk jako miejsce swojej publikacji – cieszymy się, że możemy służyć w upowszechnianiu rzetelnej wiedzy naukowej. Wszystkim Czytelnikom z kolei życzymy owocnej lektury.

Miło jest nam poinformować, iż pismo nasze – „Civitas et Lex” – otrzymało, zgodnie z komunikatem i wykazem czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 grudnia 2021 r., 40 punktów.

Pragniemy także poinformować, iż od 2022 r. grono naszego Zespołu Redakcyjnego powiększyło się o jednego sekretarza. Został nim p. mgr Marcin Kryński, pracownik badawczo-dydaktyczny Filii UWM w Elku.

Szczegółowe informacje na temat „Civitas et Lex” znajdują Państwo na naszej stronie internetowej (<http://www.uwm.edu.pl/elk/publikacje/?p=16/>) oraz na stronie Platformy Czasopism UWM w Olsztynie (<https://czasopisma.uwm.edu.pl/index.php/cel>). Serdecznie zapraszamy.

W imieniu Redakcji
KS. WOJCIECH GUZEWICZ

NAUKI O BEZPIECZEŃSTWIE / SECURITY STUDIES

Ks. WOJCIECH GUZEWICZ

SYLWETKA I DOROBEK PIŚMIENNICZY DRA HAB. PIOTRA GAWLICZKA, PROF. UWM

I. Biogram

Pan dr hab. Piotr Gawliczek, prof. UWM, urodził się 31 lipca 1954 r. w Rybniku. W tym mieście w 1969 r. ukończył szkołę podstawową, a w 1974 r. Technikum Mechaniczne, uzyskując świadectwo dojrzałości. W 1975 r. został przyjęty do Wyższej Szkoły Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni. W trakcie studiów na Wydziale Dowódczym był m.in. członkiem Koła Naukowego Podchorążych, dwukrotnie zdobywając pierwsze miejsce w konkursie „Róża Wiatrów” i „Primus Inter Pares” – za najlepsze wyniki w nauce. Uwieńczeniem pięcioletnich studiów była pomyślnie obroniona praca magisterska na temat: „Optymalizacja procesu przystosowania się marynarzy do służby na okrętach szkolnych”. Została ona wyróżniona przez komendanta WSMW w konkursie na najlepszą pracę magisterską.

Od roku 1980 do 1987 pełnił służbę na różnych stanowiskach służbowych w Marynarce Wojennej. Były to m.in. kontakty międzynarodowe, współuczestnictwo w organizowaniu wizyt i rewizyt zespołów okrętów. Od roku 1987 do 2000 zajmował różne stanowiska służbowe w Ministerstwie Obrony Narodowej, uczestnicząc m.in. jako przedstawiciel Polski w pracach międzynarodowego forum Reżimu Kontrolnego Technologii Rakietowych (*Missile Technology Control Regime* – MTCR), w tym w konferencjach zorganizowanych w Paryżu oraz Budapeszcie. Ponadto brał udział w światowych wystawach uzbrojenia oraz sprzętu wojskowego (Londyn, Paryż) oraz ukończył kurs NATO nt. „Systemy Dowodzenia i Informacji Pola Walki (BICES)”. Jednocześnie brał udział w pracach komitetów NATO zajmujących się problematyką zagrożeń, w tym asymetrycznych. Uczestnictwo w przedsięwzięciach międzynarodowych pozwoliło mu na praktyczne poznanie „kuchni” polityki obronności, na rozeznanie głównych założeń podejścia NATO do ocen sytuacji bezpieczeństwa międzynarodowego.

W październiku 2000 r. rozpoczął stacjonarne studia doktoranckie w Akademii Obrony Narodowej i na podstawie decyzji komendanta został skierowany

do Zakładu Działań Połączonych Wydziału Strategiczno-Obronnego. W latach 2000–2004 (do czasu obrony rozprawy doktorskiej) ukończył m.in. „Wyższy Kurs Cywilnego Reagowania Kryzysowego” zorganizowany przez Akademię Obrony Narodowej SZ Szwecji (grudzień 2000, Sztokholm) oraz „Kurs polityki bezpieczeństwa, strategii oraz problematyki dowodzenia na wyższych szczeblach” zorganizowany przez Akademię Dowodzenia Bundeswehry (kwiecień–maj 2001, Hamburg). Uczestnictwo w tych przedsięwzięciach pozwoliło mu na kontynuowanie dociekań nad złożonymi problemami środowiska bezpieczeństwa, szczególnie nowymi wyzwaniem, czego efektem było opublikowanie kilku opracowań na łamach „Zeszytów Naukowych AON” oraz „Myśli Wojskowej”.

Swą wiedzę w obszarze dydaktyczno-naukowym rozwijał również w ramach międzynarodowych przedsięwzięć dotyczących benchmarkingu. Były to warsztaty zorganizowane w Akademii Dowodzenia Bundeswehry w Hamburgu (czerwiec 2002), w Akademii Obrony NATO w Rzymie (październik 2003) oraz benchmarking Akademii Sił Połączonych SZ USA w Norfolk (USA). Przedsięwzięcie to zostało zorganizowane we wrześniu 2002 r. pod egidą Akademii Obrony NATO oraz Bałtyckiej Akademii Obrony. Wchodził w skład międzynarodowego zespołu, który opracował raport, przedstawiony podczas Konferencji Komendantów uczelni wojskowych państw NATO oraz programu Partnerstwo dla Pokoju w marcu 2003 r. w Wiedniu.

W 2004 r. obronił pracę doktorską pt. *Koncepcja szkolenia oficerów do służby w strukturach wielonarodowych NATO* (AON, Warszawa 2004, łącznie stron – 235) pod kierunkiem płka dra hab. Mariusza Wiatra. Recenzentami w przewodzie doktorskim byli: prof. dr hab. Czesław Dęga i płk dr hab. Jacek Pawłowski. Następnie (tj. od lipca 2004 r.) rozpoczął pracę w Wydziale Strategiczno-Obronnym jako kierownik Zakładu Strategii Wojskowej Katedry Strategii. Od tego czasu stale pogłębiał wiedzę oraz warsztat metodologiczny, zaś głównym obszarem jego zainteresowań badawczych jest wspomniana już problematyka szeroko pojętej asymetrii w odniesieniu do środowiska wojskowego.

Po zakończeniu studiów w Akademii Obrony NATO, w marcu 2006 r. został wyznaczony na stanowisko głównego specjalisty w Zespole Pełnomocnika MON ds. Reformy Wyższego Szkolnictwa Wojskowego.

Zainteresowania naukowe kontynuował po powrocie do AON na stanowisku szefa Oddziału Organizacji Studiów w Akademii Obrony Narodowej (od 6 listopada 2006), angażując się w przedsięwzięcia o charakterze międzynarodowym. Jako szczególnie przydatne dla zgłębiania problematyki bezpieczeństwa należy ocenić członkostwo (od listopada 2006 r.) w Wykonawczej Radzie Naukowej (*Executive Academic Board*) Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony. W ramach wspomnianego obszaru był współorganizatorem wykładów w AON głoszonych przez przedstawicieli świata nauki i wiedzy (jako *Visiting Professors* – np. prof. Norman Davies, prof. Zbigniew Pełczyński, dr Liam Fox, dr Lionel Ponsard) oraz prowadził wykłady w języku angielskim dla zagranicznych grup studyjnych.

Istotnym elementem pracy zawodowej w tym czasie była dydaktyka, przy czym możliwe jest wyodrębnienie kilku etapów. Pierwszy to zajęcia prowadzone

w ramach studiów doktoranckich, drugi to okres pracy na stanowisku kierownika Zakładu Strategii Wojskowej (od 1 lipca 2004 do 15 lipca 2005), w czasie którego przeprowadził łącznie ponad 200 godzin w ramach różnych form zajęć dydaktycznych. W roku akademickim: 2006/2007, 2007/2008 oraz 2008/2009 pracę dydaktyczną prowadził zarówno w Akademii Obrony Narodowej, jak i w ramach Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony. Przedsięwzięcia dydaktyczne pozwoliły mu na usystematyzowanie i pogłębienie wiedzy specjalistycznej, w tym z obszaru asymetrii wojskowej. Za szczególne osiągnięcie dydaktyczne uważać należy opracowanie dla potrzeb kształcenia słuchaczy PSPO materiału: *Koncepcja organizacji i przeprowadzenia ćwiczeń. Warsztaty problemowe w ramach podyplomowego studium polityki obronnej: „środowisko strategiczne. Gra strategiczna. Analiza postaw i zachowań graczy strategicznych XXI wieku”*.

31 marca 2008 r. został wyznaczony na nieetatowego pełnomocnika komendanta AON – rektora ds. procesu bolońskiego, (2) rozkazem dziennym nr Z-94 z 13 maja 2008 r. został wyznaczony na nieetatowego pełnomocnika komendanta AON – rektora ds. kształcenia na odległość, (3) rozkazem dziennym nr Z-111 z 6 czerwca 2008 r. został wyznaczony na koordynatora merytorycznego zespołu ds. przygotowania aplikacji o Kartę Uczelni Erasmusa (*Erasmus University Charter – EUC*), (4) zarządzeniem nr 26/2008 został wyznaczony na przewodniczącego rektorskiej komisji ds. procesu bolońskiego.

15 grudnia 2009 r. w ramach posiedzenia Rady Wydziału Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Obrony Narodowej odbyło się kolokwium habilitacyjne p. Piotra Gawliczka (temat rozprawy: „Asymetria w środowisku bezpieczeństwa”). W efekcie uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego w dziedzinie nauk wojskowych. 31 stycznia 2010 r. zakończył służbę wojskową, po czym został zatrudniony na stanowisku profesora nadzwyczajnego AON. Od czasu uzyskania stopnia naukowego doktora nauk wojskowych wchodził w skład zespołów rozwiązujących problemy dotyczące bezpieczeństwa wewnętrznego (w tym terroryzmu z wykorzystaniem BMR), operacji połączonych, transformacji systemu szkolnictwa wojskowego oraz wielu innych. W latach 2010–2016 był m.in. dyrektorem Biura Rektora AON, Pełnomocnikiem Rektora-Komendanta AON ds. Innowacji, Pełnomocnikiem Rektora-Komendanta AON ds. Współpracy Międzynarodowej oraz dyrektorem polskiego laboratorium partnerskiego Inicjatywy ADL (*ADL Partnership Lab – Poland*). W latach 2012–2015 był przedstawicielem Polski w Komitecie Sterującym konsorcjum Partnerstwa dla Pokoju (*PfP Consortium Steering Committee*).

Od marca 2015 r. był ekspertem (nr ID EX2015D238911) Komisji Europejskiej do oceny projektów ubiegających się o finansowanie w ramach programów UE (zespół *Horizon 2020, Education, Audio-Visual and Culture Executive Agency*, w ramach programu CEF – *Connecting Europe Facility*).

W roku akademickim 2016/2017 został zatrudniony jako profesor nadzwyczajny w Kujawskiej Szkole Wyższej we Włocławku, w roku akademickim 2017/2018 w Niepaństwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Białymstoku, a od roku akademickiego 2018/2019 w Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim (Filia w Elku). W jednostkach tych uruchomił platformę LMS ILIAS oraz wydatnie przyczynił

się do wdrożenia systemu e-learningu. Wybrane zajęcia oraz przedsięwzięcia o charakterze naukowym prowadził w językach obcych – angielskim, francuskim, niemieckim oraz rosyjskim. Wyróżnia się znajomością także innych języków obcych. Dotychczas wypromował pięciu doktorantów (dwie rozprawy w języku angielskim) oraz kilkudziesięciu magistrów i tyleż samo licencjatów. Ponadto w latach 2010–2019 czternaście razy przebywał na stypendiach zagranicznych w ramach programu Erasmus oraz Erasmus+. Kilkanaście razy kierował zespołami realizującymi projekty dla potrzeb podmiotów międzynarodowych i krajowych. Został wyróżniony wieloma medalami i odznaczeniami krajowymi oraz zagranicznymi, a także licznymi pismami z osobistymi podziękowaniami, w tym z Kwatery Głównej NATO. 12 czerwca 2020 r. dr hab. Piotr Gawliczek, prof. UWM, otrzymał tytuł doktora honoris causa Uniwersytetu Obrony Narodowej Ukrainy w Kijowie.

W ostatnich latach zainteresowania naukowe prof. Gawliczka koncentrują się wokół: zastosowania innowacyjnych rozwiązań oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych w środowisku bezpieczeństwa (np. standardu xAPI, *Artificial Intelligence*, *Virtual Reality*, *Augmented Reality*, *Mixed Reality*), komunikacji strategicznej, wykorzystania mediów społecznościowych, a także świadomości wielokulturowej (*Culture Awareness*). Jest członkiem międzynarodowych podmiotów: organizacji oraz zespołów zajmujących się teorią oraz praktyką kształcenia zdalnego w środowisku bezpieczeństwa. Wchodzi w skład rad naukowych i wydawniczych siedmiu zagranicznych, recenzowanych magazynów naukowych. Jest inicjatorem oraz dyrektorem portalu e-learningowego (od 2019 r.) www.natodeep.hq.nato.int jako narzędzia implementacji kompleksowych rozwiązań sfery kształcenia na odległość w piętnastu krajach partnerskich Sojuszu Północnoatlantyckiego (w ramach programu NATO DEEP ADL – *Defence Education Enhancement Program Advanced Distributed Learning*), od 2020 r. dyrektorem NATO DEEP eAcademy.

II. Wykaz publikacji

1. Książki i druki samodzielne

Przywództwo w armiach NATO, Wyd. AON, Warszawa 2002, ss. 127 [współautor].

Zagrożenia asymetryczne, Wyd. AON, Warszawa 2002, ss. 112 [współautor].

Transformacja systemów szkolnictwa wojskowego wybranych państw i organizacji międzynarodowych, Wyd. AON, Warszawa 2007, ss. 118.

Terroryzm z wykorzystaniem broni masowego rażenia (megaterroryzm) jako współczesne zagrożenie asymetryczne, Wyd. AON, Warszawa 2007, ss. 114.

Wpływ mega-terroryzmu na strategię bezpieczeństwa państw i organizacji, Wyd. AON, Warszawa 2008, ss. 106.

Akademia Obrony Narodowej jako uczelnia Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony, Wyd. AON, Warszawa 2009, ss. 117.

Asymetria w środowisku bezpieczeństwa, „Zeszyty Naukowe AON” 2009 (dodatek), ss. 243.

Perspektywy wykorzystania kształcenia na odległość w wyższym szkolnictwie wojskowym, Wyd. AON, Warszawa 2010, ss. 119.

Wyższe szkolnictwo wojskowe w kontekście Procesu Bolońskiego, Wyd. AON, Warszawa 2010, ss. 135.

Współpraca cywilno-wojskowa oraz odbudowa państwa w międzynarodowych działaniach stabilizacyjnych – uwarunkowania i rekomendacje w świetle doświadczeń PKW Afganistan, Wyd. WBN AON, Warszawa 2015, ss. 147.

Mobile learning – teoria i praktyka rozwiązań na potrzeby sił zbrojnych: praca naukowo-badawcza, Wyd. WBN AON, Warszawa 2015, ss. 147.

Innowacyjność w edukacji dla bezpieczeństwa i obronności – wirtualne światy: praca naukowo-badawcza, Wyd. WBN AON, Warszawa 2015, ss. 175.

Edukacja dla bezpieczeństwa w służbach mundurowych – innowacyjne technologie, Wyd. AON, Warszawa 2016, ss. 188.

Program Erasmus+ Aspekty technologiczne i społecznościowe. Rekomendacje dla systemu szkolnictwa wojskowego RP, Wyd. WBN AON, Warszawa 2016, ss. 189.

Tendencje rozwojowe e-learningu. Rekomendacje dla systemu szkolnictwa wojskowego RP, Wyd. WBN AON, Warszawa 2016, ss. 134.

Defence Education Enhancement Programme as vehicle to strengthen and stimulate cooperation between NATO and partners: case studies – South Caucasus and Ukraine ADL perspective, Wyd. UWM, Olsztyn 2020, ss. 175 [współautor].

The strategy of military non-alignment and NATO with a focus on the case of the Republic of Azerbaijan, Wyd. UWM, Olsztyn 2021, ss. 148 [współautor].

The South Caucasus and non-military security threats, Wyd. UWM, Olsztyn 2021, ss. 135 [współautor].

2. Redakcja i współredakcja dzieł zbiorowych

Koncepcja organizacji i przeprowadzenia ćwiczeń. Warsztaty problemowe w ramach podyplomowego studium polityki obronnej: „środowisko strategiczne. Gra strategiczna. Analiza postaw i zachowań graczy strategicznych XXI wieku, Wyd. AON, Warszawa 2007, ss. 206 [redakcja].

ADL jako element wsparcia procesu kształcenia studentów cywilnych w AON, Wyd. AON, Warszawa 2010, ss. 129 [redakcja].

ADL jako element wspierający szkolenie kursowe dla potrzeb SZ RP, Wyd. AON, Warszawa 2010, ss. 129 [redakcja].

Stany nadzwyczajne. Wymiar asymetryczny i prawny, Wyd. AON, Warszawa 2010, ss. 149 [redakcja].

Security and Russian threats, Wyd. Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Piotrków Trybunalski 2019, ss. 350 [współredakcja].

The Russian Federation and international security, Difin, Warszawa 2020, ss. 234 [współredakcja].

Information–Media–Security Environment, Difin, Warszawa 2021, ss. 251 [współredakcja].

3. Rozdziały w monografiach

Charakterystyka zagrożeń asymetrycznych, w: *Pojęcie, istota oraz tendencje rozwojowe zagrożeń asymetrycznych*, pod red. J. Pawłowskiego, Wyd. AON, Warszawa 2002, s. 36–70.

Podstawy operacji reagowania kryzysowego, w: *Operacje reagowania kryzysowego*, pod red. R. Wróblewskiego, Wyd. AON, Warszawa 2002, s. 59–130.

Siły morskie w działaniach połączonych, w: *Udział Marynarki Wojennej w działaniach (operacjach) połączonych*, pod red. A. Makowskiego, Wyd. AMW, Gdynia 2002, s. 21–68.

Mobilność strategiczna sił zbrojnych w teorii i praktyce działań połączonych wybranych organizacji międzynarodowych, w: *Mobilność strategiczna i jej znaczenie dla udziału i prowadzenia działań połączonych – teoretyczne aspekty implementacji w siłach zbrojnych RP*, pod red. M. Wiatra, Wyd. AON, Warszawa 2004, s. 55–106.

Strategiczne przemieszczanie wojsk, w: *Mobilność strategiczna i jej znaczenie dla udziału i prowadzenia działań połączonych – teoretyczne aspekty implementacji w siłach zbrojnych RP*, pod red. M. Wiatra, Wyd. AON, Warszawa 2004, s. 137–164.

Poglądy na kształt i rozwój organizacji SZ. Wnioski dla SZ RP, w: *Nowe cechy i zdolności sił zbrojnych w kontekście wyzwań XXI wieku*, pod red. C. Rutkowskiego, Wyd. AON, Warszawa 2004, s. 142–266.

Przejawy asymetryczności w działalności terrorystycznej. Aspekty techniczne, uwarunkowania i konsekwencje, w: *Pojęcie, istota i tendencje rozwojowe zagrożeń asymetrycznych. Część II: Obszary i dziedziny konfrontacji asymetrycznych*, pod red. J. Pawłowskiego, Wyd. AON, Warszawa 2004, s. 31–48.

Oddziaływania bezpośrednie w przyszłych operacjach połączonych z wykorzystaniem targetingu, w: *Znaczenie oddziaływań bezpośrednich i pośrednich w targetingu działań połączonych. Teoretyczne aspekty implementacji w siłach zbrojnych RP*, pod red. M. Wiatra, Wyd. AON, Warszawa 2004, s. 186–204.

Istota zagrożeń i działań asymetrycznych, w: *Bezpieczeństwo polityczne i wojskowe*, pod red. A. Ciupińskiego i K. Malaka, Wyd. AON 2004, s. 50–59.

Wpływ zagrożeń asymetrycznych na zmianę koncepcji strategicznej, charakteru zadań oraz strukturę NATO, w: *Pojęcie, istota i tendencje rozwojowe zagrożeń asymetrycznych. Część III: Wpływ zagrożeń asymetrycznych na strategię wojskową w ujęciu sojuszniczym i narodowym*, pod red. J. Pawłowskiego, Wyd. AON, Warszawa 2005, s. 19–42.

Wpływ zagrożeń asymetrycznych na strategię wojskową wybranych państw, w: *Pojęcie, istota i tendencje rozwojowe zagrożeń asymetrycznych. Część III: Wpływ zagrożeń asymetrycznych na strategię wojskową w ujęciu sojuszniczym i narodowym*, pod red. J. Pawłowskiego, Wyd. AON, Warszawa 2005, s. 109–143.

Broń masowego rażenia jako czynnik zmian w działalności terrorystycznej, w: *Terroryzm jądrowy, chemiczny, biologiczny jako współczesne zagrożenia asymetryczne. Część I: Istota oraz tendencje rozwojowe terroryzmu BMR*, pod red. J. Pawłowskiego, Wyd. AON, Warszawa 2005, s. 15–55.

Terroryzm z wykorzystaniem broni masowego rażenia w polityce międzynarodowych organizacji bezpieczeństwa, w: *Terroryzm jądrowy, chemiczny, biologiczny jako współczesne zagrożenia asymetryczne*. Część I: *Istota oraz tendencje rozwojowe terroryzmu BMR*, pod red. J. Pawłowskiego, Wyd. AON, Warszawa 2005, s. 56–75.

Uwarunkowania samodzielnego prowadzenia operacji połączonych, w: *Możliwości samodzielnego prowadzenia operacji połączonej przez SZ RP*. Część II: *Synteza wyników i opracowanie końcowe*, pod red. R. Wróblewskiego, Wyd. AON, Warszawa 2005, s. 8–30.

Pożądanee cechy i zdolności sił zbrojnych do samodzielnego prowadzenia operacji połączonych, w: *Możliwości samodzielnego prowadzenia operacji połączonej przez SZ RP*. Część II: *Synteza wyników i opracowanie końcowe*, pod red. R. Wróblewskiego, Wyd. AON, Warszawa 2005, s. 39–43.

Działania połączone w aspekcie funkcjonowania dowództw operacyjnych, w: *Teoretyczne podstawy dostosowania sił zbrojnych RP do udziału i prowadzenia narodowych i wielonarodowych działań połączonych*. Część III: *Dostosowanie SZ RP do udziału i prowadzenia działań połączonych – konceptualny zarys teorii problemu*, pod red. M. Wiatra, Wyd. AON, Warszawa 2005, s. 80–102.

Wybrane aspekty procesu standaryzacji oraz przygotowania oficerów do działań połączonych, w: *Teoretyczne podstawy dostosowania sił zbrojnych RP do udziału i prowadzenia narodowych i wielonarodowych działań połączonych*. Część III: *Dostosowanie SZ RP do udziału i prowadzenia działań połączonych – konceptualny zarys teorii problemu*, pod red. M. Wiatra, Wyd. AON, Warszawa 2005, s. 103–129.

Inicjatywa w sprawie zdolności obronnych, w: *Sojusznicze inicjatywy na rzecz poprawy zdolności obronnych NATO*. Część I, pod red. J. Pawłowskiego, Wyd. AON, Warszawa 2005, s. 83–98.

Zwiększenie zdolności NATO w kontekście przygotowania do szczytu NATO w Rydze, w: *Sojusznicze inicjatywy na rzecz poprawy zdolności obronnych NATO*. Część II, pod red. J. Pawłowskiego, Wyd. AON, Warszawa 2006, s. 124–136.

Czynniki geostrategii i metody badań, w: *Geostrategia – Współczesne pojęcie, obszary i dziedziny badań oraz koncepcje geostrategiczne – Współczesne koncepcje geostrategiczne*, pod red. Z. Lacha, Wyd. AON, Warszawa 2006, s. 91–103.

Terroryzm z wykorzystaniem broni masowego rażenia w strategii bezpieczeństwa i koncepcjach działania Unii Europejskiej, w: *Terroryzm jądrowy, chemiczny, biologiczny jako współczesne zagrożenia asymetryczne*. Część II: *Wpływ terroryzmu BMR na strategię bezpieczeństwa wybranych krajów oraz działalność organizacji międzynarodowych*, pod red. J. Pawłowskiego, Wyd. AON, Warszawa 2006, s. 37–57.

Terroryzm z wykorzystaniem broni masowego rażenia w strategii bezpieczeństwa i koncepcjach działania ONZ, w: *Terroryzm jądrowy, chemiczny, biologiczny jako współczesne zagrożenia asymetryczne*. Część II: *Wpływ terroryzmu BMR na strategię bezpieczeństwa wybranych krajów oraz działalność organizacji międzynarodowych*, pod red. J. Pawłowskiego, Wyd. AON, Warszawa 2006, s. 58–71.

Kierunki transformacji systemów kształcenia w obszarze bezpieczeństwa i obrony w ramach organizacji i instytucji międzynarodowych, w: *Model edukacji dla europejskiego bezpieczeństwa i obrony. Analiza porównawcza. Modele rozwoju*, pod red. J. Buczyńskiego, Wyd. AON, Warszawa 2007, s. 16–30.

Ewolucja systemów kształcenia wojskowego wybranych państw jako reakcja na zmiany środowiska bezpieczeństwa, w: *Model edukacji dla europejskiego bezpieczeństwa i obrony. Analiza porównawcza. Modele rozwoju*, pod red. J. Buczyńskiego, Wyd. AON, Warszawa 2007, s. 31–61.

Czynniki determinujące rozwój sił morskich oraz rola tych sił w koncepcjach bezpieczeństwa NATO i Unii Europejskiej, w: *Siły morskie w budowie europejskiej przestrzeni bezpieczeństwa*, pod red. J. Pawłowskiego, Wyd. AON, Warszawa 2007, s. 15–28.

Współpraca w ramach operacji sił morskich prowadzonych na Morzu Śródziemnym, Morzu Czarnym i Morzu Czerwonym, w: *Siły morskie w budowie europejskiej przestrzeni bezpieczeństwa*, pod red. J. Pawłowskiego, Wyd. AON, Warszawa 2007, s. 47–60.

Przywództwo strategiczne w działaniach połączonych, w: *Prakseologiczne uwarunkowania działań połączonych. Część I: Specyfika działań połączonych w ujęciu prakseologicznym*, pod red. M. Wiatra, Wyd. AON, Warszawa 2007, s. 93–114.

Przeciwdziałanie proliferacji w teorii i praktyce organizacji międzynarodowych oraz w świetle prac niezależnych instytucji i komisji, w: *System przeciwdziałania rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia*, pod red. J. Pawłowskiego, Wyd. AON, Warszawa 2007, s. 149–179.

Wewnętrzne czynniki modyfikacji działań połączonych (czynniki strukturalne, funkcjonalne oraz techniczne), w: *Prakseologiczne uwarunkowania działań połączonych. Część II*, pod red. M. Wiatra, Wyd. AON, Warszawa 2007, s. 80–129.

Dokumenty strategiczne USA, Wielkiej Brytanii, Francji, Niemiec i Włoch, w: *Koncepcja działań połączonych – współczesny wymiar strategii wojskowej*, pod red. J. Pawłowskiego, Wyd. AON, Warszawa 2008, załączniki, s. 3–208.

Uwarunkowania i wymagania Procesu Bolońskiego w odniesieniu do szkolnictwa wyższego RP, w: *Wyższe szkolnictwo wojskowe w kontekście procesu bolońskiego. Część 1*, pod red. J. Kręcikija, Wyd. AON, Warszawa 2008, s. 59–64.

Uwarunkowania i wymagania Procesu Bolońskiego w odniesieniu do szkolnictwa wojskowego, w: *Wyższe szkolnictwo wojskowe w kontekście procesu bolońskiego. Część 2*, pod red. J. Kręcikija, Wyd. AON, Warszawa 2008, s. 65–70.

Kształcenia na odległość w teorii i praktyce systemu szkolnictwa wojskowego wybranych państw NATO, w: *Perspektywy wykorzystania kształcenia na odległość w wyższym szkolnictwie wojskowym. Część 1*, pod red. J. Kręcikija, Wyd. AON, Warszawa 2008, s. 25–41.

ADL w ramach Unii Europejskiej, NATO oraz praktyce edukacyjnej wybranych państw, w: *Perspektywy wykorzystania kształcenia na odległość w wyższym szkolnictwie wojskowym. Część 2*, pod red. J. Kręcikija, Wyd. AON, Warszawa 2008, s. 34–71.

Strategia bezpieczeństwa Republiki Włoskiej w stosunkach międzynarodowych, w: Stosunki transatlantyckie w strategiach bezpieczeństwa państw i organizacji międzynarodowych, pod red. J. Gryza, Wyd. AON, Warszawa 2008, s. 91–102.

LMS ILIAS kluczową platformą AON, w: Kształcenie na odległość w środowisku Akademii Obrony Narodowej. Część 1: Od koncepcji do praktyki, pod red. J. Kręcikija, Wyd. AON, Warszawa 2009, s. 33–46.

Rozwijanie profilu publicznego LMS ILIAS w AON, w: Kształcenie na odległość w środowisku Akademii Obrony Narodowej. Część 2: Poszerzanie oferty kursowej ADL w Akademii Obrony Narodowej. Uwarunkowania, wnioski i postulaty, pod red. J. Kręcikija, Wyd. AON, Warszawa 2009, s. 50–59.

Platformy edukacyjne uczelni polskich na przykładzie Szkoły Głównej Handlowej, w: Kształcenie na odległość w środowisku Akademii Obrony Narodowej. Część 2: Poszerzanie oferty kursowej ADL w Akademii Obrony Narodowej. Uwarunkowania, wnioski i postulaty, pod red. J. Kręcikija, Wyd. AON, Warszawa 2009, s. 60–88.

Projekt struktury organizacyjnej laboratorium ADL w AON, w: Kształcenie na odległość w środowisku Akademii Obrony Narodowej. Część 2: Poszerzanie oferty kursowej ADL w Akademii Obrony Narodowej. Uwarunkowania, wnioski i postulaty, pod red. J. Kręcikija, Wyd. AON, Warszawa 2009, s. 98–104.

Uwarunkowania implementacyjne. Wymiar mobilności, w: Karta Uczelni Erasmusa jako kluczowy element procesu bolońskiego w szkolnictwie wojskowym. Część 1: Karta Uczelni Erasmusa – istota i uwarunkowania skutecznego procesu ubiegania się o jej przyznanie, pod red. J. Kręcikija, Wyd. AON, Warszawa 2009, s. 36–40.

Implementacja postanowień Procesu Bolońskiego w warunkach=h AON – aspekt zewnętrzny, w: Karta Uczelni Erasmusa jako kluczowy element procesu bolońskiego w szkolnictwie wojskowym. Część 2: Karta Uczelni Erasmusa – praktyka AON, pod red. J. Kręcikija, Wyd. AON, Warszawa 2009, s. 53–199.

Implementacja postanowień Procesu Bolońskiego w warunkach=h AON – aspekt wewnętrzny, w: Karta Uczelni Erasmusa jako kluczowy element procesu bolońskiego w szkolnictwie wojskowym. Część 2: Karta Uczelni Erasmusa – praktyka AON, pod red. J. Kręcikija, Wyd. AON, Warszawa 2009, s. 200–279.

Operacje stabilizacyjne i rekonstrukcyjne w kontekście strategii wojskowej, w: Strategia wojskowa w teorii i praktyce. Część 1, pod red. R. Niedźwieckiego, Wyd. AON, Warszawa 2009, s. 158–177.

Strategiczne planowanie sił zbrojnych, w: Strategia wojskowa w teorii i praktyce. Część 2, pod red. R. Niedźwieckiego, Wyd. AON, Warszawa 2009, s. 170–175.

Wstęp i zakończenie, w: Stany nadzwyczajne. Wymiar asymetryczny i prawny, pod red. P. Gawliczka, Wyd. AON, Warszawa 2010, s. 6–12, 90–92.

Wybrane aspekty rozwoju ADL w AON, w: ADL jako element wspierający szkolenie kursowe dla potrzeb SZ RP, pod red. P. Gawliczka, Wyd. AON, Warszawa 2010, s. 14–26.

Ewolucja środowiska bezpieczeństwa w dokumentach strategicznych wybranych organizacji międzynarodowych oraz państw, w: Konflikty społeczno-militarne

XXI wieku. Strategiczne środowisko bezpieczeństwa do roku 2030. Część 1: Studium teoretyczne, pod red. M. Kozuba, Wyd. AON, Warszawa 2010, s. 50–78.

Konsekwencje polityki globalnej, w: Konflikty społeczno-militarne XXI wieku. Strategiczne środowisko bezpieczeństwa do roku 2030. Część 1: Studium teoretyczne, pod red. M. Kozuba, Wyd. AON, Warszawa 2010, s. 114–121.

Istota kształcenia na odległość w Bundeswehrze, w: ADL jako element wsparcia procesu kształcenia studentów cywilnych w AON, pod red. P. Gawliczka, Wyd. AON, Warszawa 2010, s. 56–64.

Budowa katalogu przedmiotów ETCS na potrzeby Akademii Obrony Narodowej, w: Mobilność studentów AON – istota i uwarunkowania organizacyjne, pod red. J. Wolejszy, Wyd. AON, Warszawa 2010, s. 29–74.

Inicjatywa Erasmusa Wojskowego, w: Mobilność nauczycieli akademickich, naukowców oraz personelu administracyjnego Akademii Obrony Narodowej, jako element realizacyjny karty uczelni Erasmusa – istota i uwarunkowania realizacyjne, pod red. J. Wolejszy, Wyd. AON, Warszawa 2010, s. 208–220.

Współpraca międzynarodowa Akademii Obrony Narodowej w latach 1990–2010, w: Akademia Obrony Narodowej na drodze przemian, pod red. S. Zajasa, Wyd. AON, Warszawa 2011, s. 50–58.

Istota transformacji systemów szkolnictwa wojskowego państw partnerskich NATO – ADL jako narzędzie wspierające, w: Metodologia Badań Bezpieczeństwa Narodowego. Tom VIII, pod red. P. Sienkiewicza i P. Deli, Warszawa 2016, s. 158–170.

ADL – doświadczenie i wnioski związane z działalnością grup roboczych NATO oraz konsorcjum Partnerstwa dla Pokoju, w: Edukacja dla bezpieczeństwa w służbach mundurowych – innowacyjne technologie, pod red. P. Gawliczka, Warszawa 2016, s. 60–71.

NATO w obliczu zagrożeń hybrydowych. Po szczycie w Newport, przed szczytem w Warszawie, w: Księga pamiątkowa wydana z okazji 70. rocznicy urodzin profesora nadzwyczajnego KSW Henryka Stępnia, pod red. S. Kunikowskiego, Wyd. KSW, Włocławek 2016, s. 93–100.

Militarne i niemilitarne działania hybrydowe. Aspekt edukacyjny, w: Bezpieczeństwo człowieka a wychowanie. Tom 2: Aspekty poznawcze i edukacyjne, pod red. J. Kunikowskiego, W. Czeluścińskiego, G. Wierzbickiego, Wyd. Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, Siedlce 2016, s. 201–210.

Cybersecurity a generic reference curriculum. Towards unified approach, w: Cyberprzestrzeń: zagrożenia w sieci, pod red. M. Kozińskiego, S. Kosznik-Biernackiej, J. Grubickiej, Fundacja Pro Pomerania, Słupsk 2017, s. 293–305.

Security environment perceived from innovative information / communications technology and social media perspective. Towards system solutions, w: Security and Russian threats, pod red. M. Banasika, A. Rogozińskiej, Wyd. Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Piotrków Trybunalski 2019, s. 249–262.

Platforma LMS ILIAS narzędziem edukacji dla bezpieczeństwa i proobronności. Doświadczenia i rekomendacje Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku, w: Problemy bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego – materiały. Tom 2, pod

red. M.R. Gogolina, Wyd. Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2019, s. 111–120.

Advanced Distributed Learning Activities Within Defence Education Enhancement Programs (DEEP) as a Tool to Project Stability in Euro-Atlantic Area and Beyond, w: *The impact of Rivalry between China, Russia and the United States on security dynamics in the eastern hemisphere*, pod red. B. Packa, K. Raka, Wydawnictwo Towarzystwa Wiedzy Obronnej, Warszawa 2021, s. 17–24.

The Impact of social media on the War. Case Study: the Second Karabakh War, w: *Information-Media-Security Environment*, pod red. M. Banasika, P. Gawliczka, A. Rogozińskiej, Wyd. Difin, Warszawa 2021, s. 162–178 [współautor].

Computer Adaptive Language Testing: from Idea to Implementation, w: *Information-Media-Security Environment*, pod red. M. Banasika, P. Gawliczka, A. Rogozińskiej, Wyd. Difin, Warszawa 2021, s. 179–185 [współautor].

4. Artykuły naukowe

Leadership in the Polish Armed Forces. From Idea to Practice, „Baltic Defense Review” 2002, nr 2, s. 73–81 [współautor].

Koncepcja Wielonarodowych Połączonych Sił Zadaniowych (na przykładzie dowództwa bazującego na okręcie), „Myśl Wojskowa” 2003, nr 5, s. 37–48.

Koncepcja grup bojowych jako przełom w zdolnościach operacyjnych Unii Europejskiej, w: *Charakter przyszłych operacji* [materiały z konferencji naukowej], Wyd. AON 2004, s. 45–51.

Główne wyzwania dla NATO w 2005 roku (na podstawie ocen oddziały badań naukowych Akademii Obrony NATO w Rzymie), „Zeszyty Naukowe AON” 2005, nr 1, s. 315–320.

Projekt HAARP jako przykład potwierdzający możliwości wojskowego wykorzystania jonosfery, „Zeszyty Naukowe AON” 2005, nr 1, s. 195–199.

Drugi niemiecko-polski dzień informacji i spotkań, „Zeszyty Naukowe AON” 2005, nr 3, s. 279–303.

The place and role of Poland in the strategy and security environment at the beginning of the XXIst century. Military perspective, w: *Provocări la adresa securității și strategiei la începutul secolului XXI*, Editura universității naționale de apărare București, [Rumunia] 2005, s. 50–60.

European Security and Defence College as the leading educational institution in the area of the EU security, w: *Vojenské Aspekty bezpečnosti střední Evropy. Military aspects of security in central Europe*, Brno 2005, s. 144–149.

The fight against terrorism from the EU perspective, „Strategic Impact” 2005, No. 2, s. 115–120.

Wybrane działania SZ USA w ramach operacji reagowania kryzysowego, w: *Współczesne operacje reagowania kryzysowego – wymóg regionalnego bezpieczeństwa czy operacje przyszłości?* Wyd. AON, Warszawa 2005, s. 113–119.

NATO – Edukacyjna współpraca w profesjonalizacji sojusznicznych sił zbrojnych (doświadczenia Akademii Obrony NATO w Rzymie), „Zeszyty Naukowe AON” 2006, nr 3, s. 250–266.

Akademia Obrony NATO w Rzymie – pierwsze refleksje z uczestnictwa w kursie strategicznym, „Zeszyty Naukowe AON” 2006, nr 4, s. 322–327.

Działania i wojny symetryczne, desymetryczne i asymetryczne – podejście francuskie i szwajcarskie, w: *Sztuka wojenna we współczesnych konfliktach zbrojnych – przemiany i tendencje rozwojowe*, Wyd. AON, Warszawa 2007, s. 143–150.

Akademia Obrony NATO w Rzymie – praca studyjna jako element kursu strategicznego. Część I, „Zeszyty Naukowe AON” 2007, nr 1, s. 428–434.

Operacje stabilizacyjne i rekonstrukcyjne – doświadczenia ze studiów w Akademii Obrony NATO w Rzymie, w: *Afganistan. Militaryny i pozamilitaryny wymiar stabilizacji* [materiały z konferencji zorganizowanej w AON 12 kwietnia 2007 r.], Warszawa 2007, s. 92–96.

Znaczenie systemu bibliotecznego-informacyjnego w procesie kształcenia Akademii Obrony NATO w Rzymie, „Przegląd informacyjno-dokumentacyjny CONIW” 2007, nr 2, s. 17–31.

Kształcenie na odległość jako element oferty edukacyjnej Akademii Obrony NATO w Rzymie, „Przegląd informacyjno-dokumentacyjny CONIW” 2007, nr 2, s. 71–78.

Nowa strategia bezpieczeństwa narodowego Wielkiej Brytanii na tle wybranych koncepcji strategicznych tego kraju, w: *Współczesne i przyszłe zagrożenia bezpieczeństwa a rozwój sił zbrojnych*, „Zeszyty Naukowe AON” 2008, numer specjalny – 70A, s. 275–280.

Istota ewolucji środowiska bezpieczeństwa – wymiar asymetryczny, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku” 2012, nr 7, s. 25–36.

The innovative military technologies in a circle: military, industry, armed forces, education and training institutions, „Journal of Polish-American Science and Technology” 2013, nr 7, s. 19–22.

Cooperation of military educational institutions as a tool for developing regional security and confidence, „Security & Defence Quarterly” 2014, s. 79–89.

Distance Education for the Polish Armed Forces needs, „Journal of Advanced Distributed Learning Technology – JADLeT” 2014, vol. 2, nr 6, s. 25–26 i 105–111 [współautor].

Theory and Security Systems Engineering, „Modern Information Technologies in the Sphere of Security and Defence, Ukraine” 2015, nr 1, s. 112–117 [współautor].

Rola komunikacji strategicznej w kreowaniu wizerunku NATO. Refleksje po szczycie w Warszawie, „Zagadnienia społeczne NWSP w Białymstoku” 2016, nr 2, s. 301–314.

The image of piracy and maritime terrorism – the media as a tool for its development, „Journal of Defence Resources Management” 2016, vol. 7, nr 2, s. 183–194 [współautor].

Core competences of piracy and maritime terrorism, „Journal of Defence Resources Management” 2016, vol. 7 nr 2, s. 173–182 [współautor].

Militarne i niemilitarne działania hybrydowe. Aspekt edukacyjny, w: *Bezpieczeństwo człowieka a wychowanie*. Tom I: *Aspekty wychowawcze i edukacyjne*, Siedlce–Drohiczyń 2016, s. 201–210.

Rola interesariuszy w kreowaniu wizerunku piractwa i terroryzmu morskiego, „Zeszyty Naukowe KSW” 2016, t. 42, s. 65–80 [współautor].

System Analysis of Security Management and Analysis of Risk in Crisis Situations, „Modern Information Technologies in the Sphere of Security and Defence” 2016, nr 1, s. 198–204 [współautor].

Istota wdrażania platformy LMS ILIAS na potrzeby e-learningu w Niepaństwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Białymstoku, „Zagadnienia społeczne NWSP w Białymstoku” 2017, nr 1, s. 125–140.

Cybersecurity. A generic reference curriculum towards the unified approach, w: *Cyberprzestrzeń. Zagrożenia w sieci*, Włocławek 2017, s. 293–306.

Innovative Approach to E-learning. Experiences and Recommendations from Cuiavian University in Włocławek Perspective, „Sbornik dokladi ot godišnata universitetska naučna konferenciâ na NVU Vasil Levsk” 2017, s. 211–217.

Review of Generic Reference Curriculum on Security. Theory Meets Practice at Cuiavian University in Włocławek, „Studijos – verslas – visuomene: dabartis ir ateities išvalgos” 2017, s. 173–178.

Cyfrowi imigranci i tubylcy. Jak pokonać e-wykluczenie i radzić sobie w cyfrowym świecie, „Zeszyty Naukowe KSW” 2017, nr 44, s. 25–37.

Jak wykorzystać nowoczesne media w rodzinie, szkole i na uczelni. Rekomendacje i doświadczenia KSW we Włocławku z użytkowania platformy e-learningowej LMS ILIAS, w: *Rodzina wobec globalnej zmiany*, pod red. R. Brzezińskiej, Wyd. KSW, Włocławek 2017, s. 77–88.

Platforma LMS ILIAS narzędziem edukacji dla bezpieczeństwa, w: *Współczesne potrzeby i wymagania edukacji dla bezpieczeństwa*, pod red. J. Kunikowskiego, A. Araucz-Boruc, G. Wierzbickiego, Wyd. Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, Siedlce 2018, s. 371–38.

Platforma LMS ILIAS narzędziem dla bezpieczeństwa i proobronności. Doświadczenia i rekomendacje Kujawskiej Szkoły Wyższej, w: *Problemy bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego*, Tom 2, pod red. M.R. Gogolina, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, s. 111–120.

NATO DEEP Programs Seen from ADL Perspective. Lessons Learned and Recommendations, w: *Challenges of ADL implementation in the educational process of higher military educational institutions and possible ways of their solution. The Collection of the 1-st International Scientific and Practical Conference Materials*, Kijów 2018, s. 6–7.

The south Caucasus and NATO'S defence education enhancement programme. Retrospective analysis, „Social Development & Security” 2019, nr 5, s. 3–14.

Innovative ICT solutions and/within/for changing security environment. Case study – NATO DEEP ADL Portal and Social Media, „Social Development & Security” 2019, nr 4, s. 111–119.

The role of defence education enhancement programme in enhancing military interoperability with NATO, „National security and military Sciences” 2019 nr 4, s. 63–69 [współautor].

Analytical Aspects of Providing a Feature of the Functional Stability According to the Choice of Technology for Construction of Wireless Sensor Networks, w: *IEEE International Conference on Advanced Trends in Information Theory (ATIT)*, Institute of Electrical and Electronics Engineers, Piscataway 2019, s. 102–106 [współautor].

The South Caucasus: Stage for a ‘New Great Game’ between NATO and Russia?, „Connections” 2019, nr 3–4, s. 7–34 [współautor].

NATO’s Role in Improving Professional Military Education with a Focus on the South Caucasus Countries, „Connections” 2019, nr 3–4, s. 35–44 [współautor].

Technologie informacyjno-komunikacyjne jako narzędzia kształcenia. Studium przypadku – filia w Elku Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, „Civitas et Lex” 2019, nr 3, s. 33–39.

The South Caucasus and energy security: challenges and prospects, w: *The Russian Federation and international security*, pod red. M. Banasika, P. Gawliczka, A. Rogozińskiej, Difin, Warszawa 2020, s. 169–180 [współautor].

Hybrid warfare as an instrument of political leverage (with a special focus on the South Caucasus), w: *The Russian Federation and international security*, pod red. M. Banasika, P. Gawliczka, A. Rogozińskiej, Difin, Warszawa 2020, s. 117–136 [współautor].

Hybrid warfare as a new type of war. The evolution of its conceptual construct, w: *The Russian Federation and international security*, pod red. M. Banasika, P. Gawliczka, A. Rogozińskiej, Difin, Warszawa 2020, s. 96–107 [współautor].

Hybrid threats to energy security. The south Caucasus as a focal point, w: *The Russian Federation and international security*, pod red. M. Banasika, P. Gawliczka, A. Rogozińskiej, Difin, Warszawa 2020, s. 181–199 [współautor].

Early identification of threats as the means of fighting against hybrid warfare (with a focus on the south Caucasus), „Social Development & Security” 2020, nr 4, s. 102–109 [współautor].

The “new great game” in the south Caucasus: competition for power and influence, „Journal of Scientific Papers Social Development and Security” 2020, nr 1, s. 25–33 [współautor].

The strategy of “military non-alignment” and NATO, „Journal of Scientific Papers Social Development and Security” 2020, nr 3, s. 16–28 [współautor].

Challenges of NATO aspiration: the discrepancy between rhetoric and reality, „Journal of Scientific Papers Social Development and Security” 2020, nr 2, s. 16–22.

E-learning as tool to support cybersecurity education. Case study – generic reference curriculum, recommended by NATO, available as e-learning course, „Civitas et Lex” 2020, nr 1, s. 7–17.

Advanced Distributed Learning Within Defence Education Enhancement Programs (DEEP) as Tool to Project Stability in Euro-Atlantic Area and Beyond, w: *The impact of Rivarly between China, Russia and the United States on Security*

dynamics in the Eastern Hemisphere, pod red. B. Packa i K. Rak, Warszawa 2021, Wydawnictwo Towarzystwa Wiedzy Obronnej, s. 17–24.

The south Caucasus and NATO's defence education enhancement programme: the measurement of its effectiveness, „Journal of Scientific Papers Social Development and Security” 2021, nr 1, s. 70–79 [współautor].

The second Karabakh war as a war of new generation, „Journal of Scientific Papers Social Development and Security” 2021, nr 2, s. 91–99 [współautor].

Characteristic features of the second Karabakh war, „Journal of Scientific Papers Social Development and Security” 2021, nr 3, s. 30–40 [współautor].

Deterrence as a component of response to hybrid threats (the South Caucasus as a focal point), „Civitas et Lex” 2021, nr 1, s. 17–26 [współautor].

Computer adaptive language testing according to NATO STANAG 6001 requirements, „Advanced Education” 2021, nr 17, s. 19–26 [współautor].

5. Hasła w słownikach i encyklopediach

Słownik terminologii z zakresu bezpieczeństwa narodowego, pod red. J. Kaczmarka, W. Łepkowskiego, B. Zdrodowskiego, Wyd. AON, Warszawa 2007 [współautor 4 haseł, wspólnie z J. Pawłowskim].

Słownik języka haseł przedmiotowych piśmiennictwa wojskowego. Polsko-angielsko-niemiecki, pod red. K. Graczyka, D. Kuziela, Wyd. CONiW, CBW, AON, Warszawa 2007 [współpracownik naukowy].

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, pod red. B. Zdrodowskiego, Wyd. AON, Warszawa 2008⁶ [członek zespołu autorskiego – zakres haseł dot. asymetrii].

Słownika języka haseł przedmiotowych piśmiennictwa wojskowego. Polsko-angielsko-niemiecki. Stan na dzień 31 maja 2009 roku, Wyd. CBW, AON, Warszawa 2009 [autor 75 haseł w języku niemieckim].

6. Komunikaty

Komunikat naukowy nr 1 z warsztatów zorganizowanych w ramach programu NATO dot. wspierania transformacji systemu szkolnictwa wojskowego Ukrainy (grudzień, 2013 r.), „Zeszyty Naukowe AON” 2014, nr 1, s. 229–235.

Komunikat naukowy nr 2 z przedsięwzięć akademickich organizowanych w ramach programu wspierania transformacji systemu szkolnictwa wojskowego Ukrainy (maj, 2014 r.), „Zeszyty Naukowe AON” 2014, nr, s. 236–241.

Komunikat z konferencji przeglądowej dot. edukacji wojskowej oraz programów NATO wspierania transformacji systemów szkolnictwa wojskowego (3rd Functional Clearing House on Military Education) w Bukareszcie (czerwiec, 2014 r.), „Security & Defence Quarterly” 2014, nr 3, s. 139–141.

Komunikat z dorocznej konferencji Konsorcjum Partnerstwa dla Pokoju Akademii Obrony i Instytutów Studiów nad Bezpieczeństwem w Bukareszcie (czerwiec, 2014 r.), „Security & Defence Quarterly” 2014, nr 1, s. 141–143.

Komunikat z dorocznego posiedzenia rady wydawniczej Konsorcjum Partnerstwa dla Pokoju Akademii Obrony i Instytutów Studiów nad Bezpieczeństwem (sierpień, 2014 r.), „Zeszyty Naukowe AON” 2014, nr 3, s. 293–295.

Komunikat z 1. Kongresu Kształcenia i Szkolenia Bundeswehry oraz 11. Kongresu Szkolenia na Odległość Bundeswehry (wrzesień, 2014 r.), „Zeszyty Naukowe AON” 2014, nr 3, s. 285–292.

Komunikat naukowy z International Symposium Course 2013, „Security & Defence Quarterly” 2014, nr 1, s. 111–115.

Communiqué on the participation in the 3rd Functional Clearing House on Military Education (June, 2014), „Security & Defence Quarterly” 2014, nr 3, s. 139–140.

Communiqué on the participation in PfPC Annual Conference Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes (June, 2014), „Security & Defence Quarterly” 2014, nr 3, s. 141–143.

Communiqué on the Annual Editorial Board Meeting of Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes (August, 2014), „Security & Defence Quarterly” 2014, s. 293–294.

The evolution of hybrid warfare. Retrospective analysis, w: Meždunarodna naučna konferenciã. Sigurnost – Obrazovanje – nauka, industriã. I ÷ast, Sofia 2020, s. 241–242.

7. Recenzje monografii w czasopismach naukowych oraz recenzje artykułów

Arreguin-Toft, *Jak słaby wygrywa wojny. Teoria konfliktów asymetrycznych (How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict)*, Cambridge University Press, New York 2001, „Zeszyty Naukowe AON” 2006, nr 4, s. 360–366 [recenzja monografii].

C.A. Primmerman, *Rozważania na temat zagrożeń asymetrycznych (Thoughts on the Meaning of Asymmetric Threats)*, Lincoln Laboratory, Massachusetts Institute of Technology, Lexington, Massachusetts 2002, „Zeszyty Naukowe AON” 2007, nr 1, s. 437–441 [recenzja monografii].

Józef Domagalski, *Współpraca nordycka w bezpieczeństwie Szwecji*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2019, „Civitas et Lex” 2020, nr 3, s. 93–96 [recenzja monografii].

Zdeněk Křiž, *Zanik cywilnej kontroli i demokratycznego nadzoru nad wojskiem w Republice Czeskiej. Rzeczywistość czy fikcja?* „Zeszyty Naukowe AON” 2004, nr 3 [recenzja artykułu].

Jan Borkowski, *Treści kształcenia przywódczego*, „Zeszyty Naukowe AON” 2004, nr 3, [recenzja artykułu].

Carlo Masala, *Jądrowo Unii Europejskiej, „Zeszyty Naukowe AON” 2004, nr 4 [recenzja artykułu].*

Adam Krzymowski, *Sojusz Północnoatlantycki w amerykańskiej koncepcji Nowej Europy i Nowego Atlantyzmu*, „Zeszyty Naukowe AON” 2005, nr 1 [recenzja artykułu].

Grzegorz Kwaśniak, *Zarządzanie Strategiczne szansą dla SZ III RP*, „Zeszyty Naukowe AON” 2005, nr 1 [recenzja artykułu].

Anna Janicka, *Bezpieczeństwo kulturowe na obszarze byłej Jugosławii. Tradycje i przemiany*, „Zeszyty Naukowe AON” 2005, nr 3 [recenzja artykułu].

Lionel Ponsard, *Esej na temat rosyjskiej kultury politycznej*, „Zeszyty Naukowe AON” 2005, nr 3 [recenzja artykułu].

Adam Krzymowski, *Wpływ inicjatyw państw Unii Europejskiej na transformację wewnętrzną sojuszu północnoatlantyckiego*, „Zeszyty Naukowe AON” 2005, nr 3 [recenzja artykułu].

Maciej Zimny, *Udział kobiet we współczesnych terrorystycznych zamachach samobójczych*, „Zeszyty Naukowe AON” 2005, nr 3 [recenzja artykułu].

Jacek Adamski, *Metody działania współczesnych organizacji terrorystycznych – próba systemowa*, „Zeszyty Naukowe AON” 2005, nr 3 [recenzja artykułu].

Bogumił Wysota, *Nowa jakość konfliktów zbrojnych przełomu XX i XXI wieku. Analiza wybranych problemów*, „Zeszyty Naukowe AON” 2005, nr 4 [recenzja artykułu].

Bogdan Panek, *Założenia kształcenia taktycznego i operacyjno-taktycznego w Siłach Zbrojnych RFN*, „Zeszyty Naukowe AON” 2007, nr 2 [recenzja artykułu].

Daniel Szczęsny, *Kulturowe aspekty wojny ustosunkowane w prawie międzynarodowych konfliktów zbrojnych*, „Zeszyty Naukowe AON” 2007, nr 2 [recenzja artykułu].

Marian Kawalkowski, *Zaangażowanie Polski w Grupach Bojowych Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe AON” 2007, nr 3 [recenzja artykułu].

Wolf-Dieter Löser, *Zasady etyczne w aspekcie realizacji zadań przez żołnierzy w misjach poza granicami kraju*, „Zeszyty Naukowe AON” 2007, nr 3 [recenzja artykułu].

Marzena Piotrowska-Trybull, *Harmonizacja europejskiego szkolnictwa wyższego w świetle Procesu Bolońskiego*, „Zeszyty Naukowe AON” 2008, nr 1 [recenzja artykułu].

Zbigniew Słomiński, *Rola technik organizatorskich w dowodzeniu*, „Zeszyty Naukowe AON” 2008, nr 2 [recenzja artykułu].

Andrzej Soboń, *Wybrane elementy implementacji Procesu Bolońskiego w AON – Europejski System Transferu i Akumulacji Punktów*, „Zeszyty Naukowe AON” 2009, nr 3 [recenzja artykułu].

Piotr Błazeusz, *Obowiązkowa służba wojskowa w USA – historia i teraźniejszość*, „Zeszyty Naukowe AON” 2009, nr 3, ISSN 0867-2245 [recenzja artykułu].

Ponadto w latach 2014–2015 Piotr Gawliczek zrecenzował 14 artykułów do „Zeszytów Naukowych Akademii Obrony Narodowej”; w latach 2016–2017 4 artykuły do „Zeszytów Naukowych Akademii Sztuki Wojennej”; w 2014 r. 5 artykułów do „Defence and Security Quarterly” Akademii Sztuki Wojennej.

8. Raporty

Vergleich Europäischer Führungsphilosophie. Landesbericht – Polen (Social, Legal and Organisational Conditions of Leadership Development in the Polish

Armed Forces – National report), Uniwersytet Bundeswehry, Monachium 2007, Band 2, Anlage A, Teilband A1, s. 433–494.

Vergleich Europäischer Führungsphilosophie. Landesbericht – Polen (Social, Legal and Organisational Conditions of Leadership Development in the Polish Armed Forces – National report), Uniwersytet Bundeswehry, Monachium 2007, Band 3, Anlage B, Teilband B1, s. 146–169.

Report from the scientific conference “Present and future threats to security – their influence on armed forces development”, organized by the NDU Warsaw, 10–11 April 2008, „Obrona a Strategie. Defence and Strategy” 2008, nr 2, s. 55–59.

Report from the Workshop on Best Practices within the frames of the DEEP Georgia, „Security & Defence Quarterly” 2014, nr 2, s. 113–114.

9. Sprawozdania

Europejskie Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony, „Zeszyty Naukowe AON” 2004, nr 2, s. 360–363.

Pierwszy zjazd kursu pilotażowego Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony, „Zeszyty Naukowe AON” 2004, nr 3, s. 360–366.

Drugi zjazd kursu pilotażowego Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony, „Zeszyty Naukowe AON” 2004, nr 4, s. 274–286.

Sprawozdanie z trzeciego zjazdu (modułu) kursu pilotażowego Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony (European Security and Defence College – ESDC), „Zeszyty Naukowe AON” 2005, nr 1, s. 353–361.

Sprawozdanie z czwartego zjazdu (modułu) kursu pilotażowego Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony, „Zeszyty Naukowe AON” 2005, nr 2, s. 243–248.

Sprawozdanie z piątego zjazdu (modułu) kursu pilotażowego Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony, „Zeszyty Naukowe AON” 2005, nr 2, s. 271–276.

Sprawozdanie z konferencji nt. „Wyzwania dla bezpieczeństwa i strategii na początku XXI wieku”, „Zeszyty Naukowe AON” 2005, nr 2, s. 290–292.

Sprawozdanie z konferencji naukowej nt. „Współczesne operacje militarne reagowania kryzysowego – wymóg regionalnego bezpieczeństwa czy operacje przyszłości?”, „Zeszyty Naukowe AON” 2005, nr 3, s. 313–318.

Sprawozdanie z uczestnictwa w posiedzeniach gremiów Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony, „Zeszyty Naukowe AON” 2006, nr 4, s. 367–369.

Sprawozdanie z modułu polsko-hispańskiego Kursu Wysokiego Szczebla Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony, „Zeszyty Naukowe AON” 2007, nr 1, s. 447–450.

Sprawozdanie z uczestnictwa w posiedzeniu Wykonawczej Rady Naukowej Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony, „Zeszyty Naukowe AON” 2007, nr 2, s. 355–359.

Sprawozdanie z modułu w Berlinie Kursu Wysokiego Szczebla Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony, „Zeszyty Naukowe AON” 2007, nr 2, s. 316–320.

Sprawozdanie z uczestnictwa w warsztatach na temat: „Podsumowanie procesu implementacji dokumentów standaryzacyjnych NATO w Siłach Zbrojnych RP w 2006 roku”, „Zeszyty Naukowe AON” 2007, nr 2, s. 327–328.

Sprawozdanie z uczestnictwa w posiedzeniu Wykonawczej Rady Naukowej Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony – Bruksela, 13 czerwca 2007, „Zeszyty Naukowe AON” 2007, nr 3, s. 355–359.

Sprawozdanie z uczestnictwa w posiedzeniu Wykonawczej Rady Naukowej Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony – Bruksela, 11 lipca 2007, „Zeszyty Naukowe AON” 2007, nr 3, s. 360–363.

Sprawozdanie z uczestnictwa w posiedzeniu Wykonawczej Rady Naukowej Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony – Lizbona, 10 października 2007, „Zeszyty Naukowe AON” 2007, nr 4, s. 300–303.

Sprawozdanie z uczestnictwa w warsztatach NATO: nauka dla potrzeb pokoju i bezpieczeństwa oraz targach edukacyjno-promocyjnych w dniach 6–7 października 2007 roku (University Bourse), „Zeszyty Naukowe AON” 2007, nr 4, s. 295–299.

Sprawozdanie z uczestnictwa w 54. konferencji oraz seminarium absolwentów Akademii Obrony NATO, „Zeszyty Naukowe AON” 2007, nr 4, s. 291–294.

Sprawozdanie z uczestnictwa w konferencji naukowej „W poszukiwaniu nowych rozwiązań” (Concept Development and Experimentation Conference – CD&E) na temat: „Odniesienia do dynamicznej zmiany oblicza wojny” (Addressing the Dynamic Face of War) w Stambule w dniach 5–8 listopada 2007, „Zeszyty Naukowe AON” 2008, nr 1, s. 327–330.

Sprawozdanie z uczestnictwa w posiedzeniach Wykonawczej Rady Naukowej Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony – Bruksela, 22 listopada 2007, Bramshill (7–8 lutego 2008), Tartu (12–14 marca 2008), Lublana (10–12 kwietnia 2008), „Zeszyty Naukowe AON” 2008, nr 1, s. 371–374.

Sprawozdanie z wyjazdu do Rumunii i Niemiec w dniach 12–14 lutego 2008 r. i rozmów roboczych dotyczących transformacji systemów szkolnictwa wojskowego, „Zeszyty Naukowe AON” 2008, nr 1, s. 356–361.

Sprawozdanie z 37. Konferencji Komendantów, „Zeszyty Naukowe AON” 2008, nr 2, s. 340–346.

Sprawozdanie z 71. posiedzenia NATO Training Group Working Group ED&IT, „Zeszyty Naukowe AON” 2008, nr 2, s. 356–364.

Sprawozdanie z uczestnictwa w posiedzeniu Wykonawczej Rady Naukowej Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony – Bruksela, 12 czerwca 2008, „Zeszyty Naukowe AON” 2008, nr 2, s. 367–370.

Sprawozdanie z uczestnictwa w konferencji PdP – Bruksela, 17–19 czerwca 2008, „Zeszyty Naukowe AON” 2008, nr 2, s. 371–376.

Sprawozdanie z wizyty rektora-komendanta AON w Akademii Dowodzenia Bundeswehry oraz Uniwersytecie Bundeswehry w Hamburgu, 7–9 października 2008 roku, „Zeszyty Naukowe AON” 2008, nr 4, s. 261–264.

Sprawozdanie z uczestnictwa w pierwszym module kursu wysokiego szczebla, rocznika 2008/2009, Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony – Bruksela, 5–7 października 2008, „Zeszyty Naukowe AON” 2008, nr 4, s. 257–260.

Sprawozdanie z uczestnictwa w posiedzeniu CEFME – Tartu, 26–28 listopada 2008, „Zeszyty Naukowe AON” 2008, nr 4, s. 280–284.

Sprawozdanie z uczestnictwa w posiedzeniu Wykonawczej Rady Naukowej Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony – Wiedeń, 21 stycznia 2009, „Zeszyty Naukowe AON” 2009, nr 1, s. 362–364.

Sprawozdanie z uczestnictwa w warsztatach ADL w m. Latina, „Zeszyty Naukowe AON” 2009, nr 1, s. 365–367.

Sprawozdanie z uczestnictwa w konferencji naukowej dotyczącej ADL w Londynie, „Zeszyty Naukowe AON” 2009, nr 1, s. 368–370.

Sprawozdanie z uczestnictwa w posiedzeniu Wykonawczej Rady Naukowej Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony – Rzym, 12 marca 2009, „Zeszyty Naukowe AON” 2009, nr 1, s. 371–374.

Sprawozdanie z uczestnictwa w piątym Module HLC Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony – Helsinki, 7–12 czerwca 2009, „Zeszyty Naukowe AON” 2009, nr 2, s. 407–411.

Sprawozdanie z uczestnictwa w 11. konferencji Konsorcjum PdP w Monachium, „Zeszyty Naukowe AON” 2009, nr 2, s. 412–418.

Sprawozdanie z uczestnictwa w 7. Kongresie Szkolenia na odległość Bundeswehry, „Zeszyty Naukowe AON” 2010, nr 3, s. 337–340.

Sprawozdanie z uczestnictwa w 76. posiedzeniu Grupy Roboczej ds. Szkolenia Indywidualnego i Rozwoju Edukacyjnego, „Zeszyty Naukowe AON” 2010, nr 3, s. 341–346.

Sprawozdanie z wyjazdu na Litwę w ramach programu Erasmus+, „Zagadnienia społeczne NWSP w Białymstoku” 2017, nr 1, s. 163–165.

Hibrydnata vojna kao instrument za okazvane na političesko vliānie. Retrospektiven analiz, w: *Meždunarodna naučna konferenciā. Sigurnost – Obrazovanje – nauka, industriā. Plenarni lokladi*, Voenna akademiā Georgi Stojkov Rakovski, Sofia 2020, s. 43.

10. Recenzje wydawnicze

Łukasz Marciniak, *Między fundamentalizmem a terroryzmem islamskim*, Wydawnictwo WSHE, Włocławek 2011.

Europa – bezpieczny kontynent? Potencjalne zagrożenia bezpieczeństwa europejskiego, pod red. A. Antczak, Wydawnictwo Józefów, Warszawa 2011.

Dariusz Brażkiewicz, Zdzisław Śliwa, *Współczesne uwarunkowania bezpieczeństwa Azji*, Wyd. AON, Warszawa 2011.

Dariusz Brażkiewicz, Zdzisław Śliwa, *Współczesna Azja – konflikty i zagrożenia bezpieczeństwa*, Wyd. AON, Warszawa 2011.

Marcin Lech, *Ochrona prawna społeczności międzynarodowej wobec zagrożenia terroryzmem – studium współczesnego międzynarodowego prawa antyterrorystycznego*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2014.

Bezpieczeństwo personalne służb mundurowych, pod red. I. Cioska i in., Wyd. WSOWL, Wrocław 2014.

Kronika Wojska Polskiego. Polski Kontyngent Wojskowy w Czadzie, 2008–2009, pod red. G. Jasińskiego, Wyd. Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2014.

Bogusław Pacek, *Polscy żołnierze w Afganistanie 2002–2014*, Wyd. MON, Warszawa 2015.

Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego. Tom 7, pod red. P. Sienkiewicza, Wyd. AON, Warszawa 2015.

Case study in relationship management, pod red. G. Pilarskiego i A. Nowakowskiej-Krystman, Wyd. AON, Warszawa 2015.

Krzysztof Ligęza, Rafał Miętkiewicz, Krzysztof Gawrysiak, *Działania sił morskich. Taktyka ogólna*, Wyd. AMW, Gdynia 2017.

Dimitrov Stoyko, *Knowledge and science in the management of security system*, Ed. Vasil Levski National Military University Scientific Research and Innovation Institute, Veliko Tarnovo 2018.

Krzysztof Gawrysiak, *Zarządzanie wiedzą, zarządzanie zmianą i organizacyjne uczenie się Sił Zbrojnych RP w Systemie Wykorzystania Doświadczeń*, Wyd. AMW, Gdynia 2020.

Stanisław Zarychta, *Szczyty i sesje NATO platformą współpracy państw członkowskich*, Wyd. AMW, Gdynia 2020.

National and International Dimensions of the Security. Security of the Future, pod red. A. Sobonia, M. Bachor, Wyd. ASW, Warszawa 2020.

11. Wstępy, zakończenia, przedmowy, wprowadzenia

Introduction, w: *Security and Russian threats*, pod red. M. Banasika, A. Rogozińskiej, Wyd. Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Piotrków Trybunalski 2019, s. 7–9 [współautor].

Concluding remarks, w: *Security and Russian threats*, pod red. M. Banasika, A. Rogozińskiej, Wyd. Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Piotrków Trybunalski 2019, s. 351–352 [współautor].

Introduction, w: *The Russian Federation and international security*, pod red. M. Banasika, P. Gawliczka, A. Rogozińskiej, Difin, Warszawa 2020, s. 7 [współautor].

Concluding remarks, w: *The Russian Federation and international security*, pod red. M. Banasika, P. Gawliczka, A. Rogozińskiej, Difin, Warszawa 2020, s. 233–234 [współautor].

Introduction, w: *Information–Media–Security Environment*, pod red. M. Banasika, P. Gawliczka, A. Rogozińskiej, Difin, Warszawa 2021, s. 7–10 [współredakcja].

Concluding remarks, w: *Information–Media–Security Environment*, pod red. M. Banasika, P. Gawliczka, A. Rogozińskiej, Difin, Warszawa 2021, s. 234 [współredakcja].

12. Tłumaczenia

M. Rochnowska, *Polscy żołnierze w Afganistanie*, Wydawnictwo Bellona SA, Warszawa 2014, ss. 172.

H. Couteau-Begarie, *Traite de Strategie*, na prawach rękopisu, AON Warszawa 2012, ss. 662.

13. Inne

Doktryny działań połączonych, SG WP Warszawa 2001 [współautor].

Członek zespołu autorskiego ćwiczenia akademickiego *Common Mission 2004*. Autor wersji w języku angielskim dokumentacji oraz główny rozjemca sztabu wielonarodowego ćwiczącego w języku angielskim [wydruk oraz materiał na płycie CD-Rom].

Programu Podyplomowego Studium Operacyjno-Strategicznego 2004/2005, Wyd. AON, Warszawa 2004 [współautor].

Centrum Satelitarne Unii Europejskiej w Torrejon, wykład – prezentacja w ramach sympozjum naukowego na temat: *Wykorzystanie wysokorozdzielczych obrazowań satelitarnych w bezpieczeństwie państwa*, Komorowo, 22 marca 2005 r. [materiał zwarty oraz na płycie CD-Rom].

Członek zespołu autorskiego ćwiczenia akademickiego *Common Mission 2005* oraz autor wersji w języku angielskim dokumentacji [na płycie formatu CD-Rom].

Koncepcja reformy szkolnictwa wojskowego (wariant docelowy – Akademia Bezpieczeństwa Narodowego) [przedstawiona przez Wiceministra Obrony Narodowej Stanisława Kozieja Ministrowi ON w dniu 15 lipca 2006 r.; łącznie 19 stron; współautor: A. Ameljańczyk, G. Szczypek].

Koncepcja reformy szkolnictwa wojskowego (wariant docelowy – Uniwersytet Obrony Narodowej) [przedstawiona przez Pełnomocnika MON ds. Reformy Wyższego Szkolnictwa Wojskowego – gen. dyw. Andrzeja Ameljańczyka Ministrowi ON w dniu 31 sierpnia 2006 r.; łącznie 26 stron; współautor: G. Szczypek].

Higher military education system of the Polish Armed Forces, wykład – prezentacja w języku angielskim w ramach pobytu grupy studyjnej z norweskiej Akademii Obrony Narodowej w AON, 10 października 2006 r. [materiał zwarty oraz na płycie CD-Rom, BG AON sygn. S/7219].

System wyższego szkolnictwa wojskowego. Kierunki reorganizacji (doskonalenia), wykład – prezentacja w ramach pobytu grupy stażystów z Ministerstwa Obrony Narodowej Ukrainy w Departamencie Kadr i Szkolnictwa Wojskowego, 25 października 2006 r. [materiał zwarty oraz na płycie CD-Rom, BG AON sygn. S/7204].

National Defence University. Postgraduate studies as the element of higher military education system, wykład – prezentacja w języku angielskim ramach pobytu delegacji z Wyższej Szkoły Studiów Obronnych z Madrytu w AON, 11 kwietnia 2007 r. [materiał zwarty, BG AON sygn. S/7207].

National Defence University. Warsaw. Educational Offer, wykład – prezentacja w języku angielskim ramach pobytu delegacji z Iraku w AON, 15 maja 2007 r. [materiał zwarty oraz na płycie CD-Rom, BG AON sygn. S/7220].

Intercultural Education for Peace Support, Prevention and Resolution of the Conflicts [współautor projektu polsko-rumuńsko-węgiersko-szwedzkiego w ramach 7. Programu Ramowego Unii Europejskiej na lata 2007–2013; materiał zwarty w języku angielskim przedłożony kompetentnym organom Unii Europejskiej w dniu 10 maja 2007 r.; łącznie 52 strony].

Przygotowanie merytoryczne i organizacyjne polsko-hiszpańskiego modułu Kursu Wysokiego Szczebla (High Level Course – HLC) Europejskiego Kolegium Bezpieczeństwa i Obrony, Madryt 5–9 lutego 2007 r.

National Defence University. Warsaw. Educational Aspect, wykład – prezentacja w języku angielskim w ramach pobytu delegacji z Akademii Dowodzenia Bundeswehry z Hamburga w AON, 26 czerwca 2007 r. [materiał zwarty, BG AON sygn. S/7205].

National Defence University. Warsaw. Educational Offer, wykład – prezentacja w języku angielskim ramach pobytu analityka polityczno-wojskowego Indii, gen. rez. Ashok Kumar Mehta w AON, 12 września 2007 r. [materiał zwarty oraz na płycie CD-Rom, BG AON sygn. S/7206].

National Defence University. Warsaw. Educational and Training Offer wykład – prezentacja w języku angielskim w ramach posiedzenia III sesji polsko-indyjskiej grupy roboczej ds. współpracy wojskowej i przemysłowej w dniu 10 grudnia 2007 r. [materiał zwarty oraz na płycie CD-Rom, BG AON sygn. S/7218].

National Defence University. Warsaw. Educational Offer wykład – prezentacja w języku angielskim w ramach pobytu w AON komendanta Uniwersytetu Obrony Narodowej im. Karola I z Bukaresztu w dniu 17 grudnia 2007 r. [materiał zwarty oraz na płycie CD-Rom, BG AON sygn. S/7208].

Koncepcja prac związanych z ubieganiem się przez Akademię Obrony Narodowej o Kartę Uczelni Erasmusa, zatwierdzona przez Komendanta AON-Rektora w dniu 21 marca 2008 r. [łącznie 36 stron; współautor: A. Soboń].

Koncepcja systemu nauczania na odległość typu webowego w AON oraz harmonogram i koszty prac związanych z uruchomieniem systemu, zatwierdzona przez Komendanta AON-Rektora w dniu 28 marca 2008 r. [łącznie 29 stron; współautor: K. Balicki].

Proces Boloński w teorii i praktyce szkolnictwa wyższego wykład – prezentacja dla kierowniczej kadry Akademii Obrony Narodowej w dniu 30 stycznia 2008 r. [materiał zwarty, BG AON sygn. S/7217].

Wdrażanie postanowień Procesu Bolońskiego w realiach Akademii Obrony Narodowej wykład – prezentacja dla studentów Akademii Obrony Narodowej 21 lutego 2008 r. [materiał zwarty, BG AON sygn. S/7216].

National Defence University. Warsaw. Educational and Training Offer wykład – prezentacja w języku angielskim w ramach wizyty w AON delegacji z Indii, na czele z dowódcą Wojsk Lądowych – członkiem Komitetu Szefów Sztabów Indii generałem Deepak KAPOOR 10 marca 2008 r. [materiał zwarty, BG AON sygn. S/7206].

National Defence University. Warsaw. Glorious Past, Current Activities and Future Chances wykład – prezentacja w języku angielskim w ramach wizyty w AON delegacji z Akademii Dowodzenia Bundeswehry 9 kwietnia 2008 r. [materiał zwarty, BG AON sygn. S/7210].

National Defence University. Warsaw. Past, Present and Future wykład – prezentacja w języku angielskim w Biurze Bezpieczeństwa Narodowego w ramach wizyty grupy studyjnej National Defence College ze Sztokholmu 9 kwietnia 2008 r. [materiał zwarty, BG AON sygn. S/7209].

Higher Defence Courses held at the National Defence University (Poland) for Senior Officials and Authorities wykład – prezentacja w języku angielskim w ramach posiedzenia *Thinking Platform 2* w trakcie 37. Konferencji Komendantów (*Conference of Commandants – CoC*) w Toledo 22 kwietnia 2008 r. [materiał zwarty, BG AON sygn. S/7211].

Implementation of the Bologna Process at the National Defence University (Poland) wykład – prezentacja w języku angielskim w ramach posiedzenia *Inicjatywy Pula Forum* w trakcie 37. Konferencji Komendantów (*Conference of Commandants – CoC*) w Toledo w dniu 23 kwietnia 2008 r. [materiał zwarty, BG AON sygn. S/7212].

National Defence University. Warsaw. Glorious Tradition, Current Activities and Future Chances wykład – prezentacja w języku angielskim dla delegacji z Air Command and Staff College, Maxwell AFB 15 maja 2008 r. [materiał zwarty, BG AON sygn. S/7213].

National Defence University Warsaw. Towards Bologna Process and ADL wykład – prezentacja w języku angielskim w ramach posiedzenia *NTG ED&IT* w Jurmali 29 maja 2008 r. [materiał zwarty, BG AON sygn. S/7236].

National Defence University. Warsaw. Past, Present and Future wykład – prezentacja w języku angielskim w ramach pobytu w AON grupy studyjnej fundacji Molinari 2 czerwca 2008 r. [materiał zwarty, BG AON sygn. S/7237].

Zbiór kluczowych prezentacji przedstawionych podczas 71. posiedzenia Grupy Roboczej NATO ds. Szkolenia Indywidualnego i Rozwoju Edukacyjnego [materiał zwarty, BG AON sygn. S/7238].

Zbiór kluczowych prezentacji przedstawionych podczas 72. posiedzenia Grupy Roboczej NATO ds. Szkolenia Indywidualnego i Rozwoju Edukacyjnego [materiał zwarty, w tym dwie przedstawione na forum NTG prezentacje w języku angielskim, dotyczące: (1) problematyki implementacji Procesu Bolońskiego w AON, (2) kwestii rozwijania obszaru ADL w AON BG AON sygn. S/7342].

Zbiór kluczowych prezentacji przedstawionych podczas 73. posiedzenia Grupy Roboczej NATO ds. Szkolenia Indywidualnego i Rozwoju Edukacyjnego [materiał zwarty, w tym dwie przedstawione na forum NTG prezentacje w języku angielskim, dotyczące: (1) problematyki implementacji Procesu Bolońskiego w AON, (2) kwestii rozwijania obszaru ADL w AON BG AON sygn. S/7495].

Zbiór prezentacji przedstawionych podczas warsztatów ADL w dniach 10–12 lutego w NCISS Latina [materiał zwarty, wspólnie z K. Balickim, BG AON sygn. S/7505].

Zbiór prezentacji przedstawionych podczas posiedzenia IV sesji polsko-indyjskiej grupy roboczej ds. współpracy wojskowej i przemysłowej w dniach 13–17 października 2008 r. w New Delhi [materiał zwarty, BG AON sygn. S/7397].

Wykaz międzynarodowych organizacji oraz instytucji oferujących kursy i szkolenia, w tym w ramach kształcenia na odległość (Advanced Distributed Learning – ADL) [materiał zwarty, BG AON sygn. S/7240].

National Defence University. Warsaw. Past, Present and Future wykład – prezentacja w języku angielskim w ramach pobytu w AON grupy studyjnej fundacji Molinari 2 czerwca 2008 r. [materiał zwarty, BG AON sygn. S/7237].

National Defence University. Warsaw. Glorious Tradition, Current Activities, and Future Chances. Activity in the field of PR, wykład – prezentacja w języku angielskim w ramach wizyty w AON pani Jose Rachel Touchette – podsekretarz ds. współpracy z mediami w DO Kanady, 24 czerwca 2008 r. [materiał zwarty, BG AON sygn. S/7271].

National Defence University – education and training aspect. Activity in the field of public affairs and promotion, wykład – prezentacja w języku angielskim w ramach wizyty w AON delegacji z Departamentu Prasy i Informacji MON Gruzji, 12 maja 2009 r. [materiał zwarty, BG AON sygn. S/7496].

NDU Warsaw e-learning solutions for the education and training. Sharing the experiences. Showing the way podczas: *1st Bundeswehr Education and Training Convention – 11th Bundeswehr Distance training Convention*, Niemcy, Hamburg, 1–4 września 2014 r. + wywiad (interview) w wydawnictwie konferencyjnym, Exhibition Journal/Kongress Express.

Recenzja pracy naukowo-badawczej zespołu autorskiego pod kierunkiem naukowym prof. dr. hab. Piotra Sienkiewicza, pt. *Efektywność cyberobrony* (kod pracy II.1.8.1.0).

Recenzja pracy naukowo-badawczej pt. *System Bezpieczeństwa Narodowego R*. Kierownik projektu: prof. Waldemar Kitler. Zadania badawcze nr 5. Kierownik podzadania: prof. Piotr Sienkiewicz, Podzadanie badawcze nr 5.5 Struktura informacyjna (kod pracy SBN RP 5.5, nr rej. projektu: O ROB/0076/03/001, finansowana ze środków NCBR) (listopad 2014).

Recenzja pracy naukowo-badawczej zespołu autorskiego: prof. dr. hab. Bogusława Packa, płk prof. dr. hab. Dariusza Kozerawskiego. Zadanie: *Współpraca cywilno-wojskowa oraz odbudowa i rekonstrukcja państwa w międzynarodowych działaniach stabilizacyjnych w świetle doświadczeń polskich kontyngentów wojskowych w Afganistanie*. Temat: *Ewolucja zadań i uwarunkowania współpracy cywilno-wojskowej oraz odbudowy państwa afgańskiego* (kod pracy II.1.1.2.0.).

Recenzja pracy naukowo-badawczej *Podstawy projektowania systemów bezpieczeństwa państwa* (kod pracy – II.1.9.3.0), wykonanej pod kierunkiem prof. Piotra Sienkiewicza (WBN AON 2015).

Recenzja pracy naukowo-badawczej na temat: *Polityka bezpieczeństwa państwa wobec mniejszości narodowych i etnicznych w XXI wieku na przykładzie Polski*, wykonanej w ramach zadania: *Mniejszości narodowe i etniczne a bezpieczeństwo państw Grupy Wyszehradzkiej*, przez mgr Sylwię Winiarską, doktorantkę studiów niestacjonarnych WBN AON 2015.

Cybersecurity. A Generic Reference Curriculum – wzorcowy program kształcenia dla potrzeb NATO i Konsorcjum PdP w sferze bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni. ISBN 978-92-845-0196-0 [współautor].

Recenzja pracy naukowo-badawczej Bogusława Packa na temat: *Wsparcie wybranych rodzajów i służb sił zbrojnych udzielane podmiotom odpowiedzialnym za utrzymanie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa* (kod II.1.5.1.0.), WBN AON, Warszawa 2016.

Ponadto Piotr Gawliczek jest autorem kilkudziesięciu notatek oraz trzech cykli tematycznych w języku angielskim, opublikowanych na łamach kwartalnika „Biuletyn Akademii Obrony Narodowej” (ISSN 1642-0128), w latach 2001–2015.

BIBLIOGRAFIA

- Gawliczek P., *Cybersecurity. A generic reference curriculum. Towards unified approach*, w: *Cyberprzestrzeń. Zagrożenia w sieci*, pod red. M. Koziańskiego, S. Kosznik-Biernackiej, J. Grubickej, Słupsk 2017, s. 293–306.
- Gawliczek P., *Innovative ICT solutions and /within/ for changing security environment. Case study – NATO DEEP ADL Portal and Social Media*, „Social Development and Security” 2019, nr 4, s. 111–119.
- Gawliczek P., *Militarne i niemilitarne działania hybrydowe. Aspekt edukacyjny*, w: *Bezpieczeństwo człowieka a wychowanie*, t. II: *Aspekty poznawcze i edukacyjne*, Siedlce – Drohiczyn 2016, s. 201–210.
- Gawliczek P., *Platforma LMS ILIAS narzędziem edukacji dla bezpieczeństwa i obronności. Doświadczenia i rekomendacje Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku*, w: *Problemy bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego*, t. II, pod red. M. Gogolina, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy 2018, s. 111–120.
- Gawliczek P., *Platforma LMS ILIAS narzędziem edukacji dla bezpieczeństwa*, w: *Współczesne potrzeby i wymagania edukacji dla bezpieczeństwa*, pod red. J. Kunikowskiego, A. Araucz-Boruc, G. Wierzbickiego, Siedlce 2018, s. 271–282.
- Gawliczek P., *Security Environment Perceived from Innovative Information/Communications Technology and Social Media Perspective. Towards System Solutions*, w: *Security and Russia Threats*, pod red. M. Banasika, P. Gawliczka, A. Rogozińskiej, Piotrków Trybunalski 2019, s. 251–264.
- Gawliczek P., *Technologie informacyjno-komunikacyjne jako narzędzia kształcenia. Studium przypadku – Filia w Elku Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie*, „Civitas et Lex” 2019, nr 3, s. 33–39.
- Gawliczek P., Guzewicz W., Iskandarov Kh., *Defence Education Enhancement Programme as vehicle to strengthen and stimulate cooperation between NATO and partners: case studies – South Caucasus and Ukraine ADL perspective*, Wyd. UWM, Olsztyn 2020.
- Guzewicz W., *Information and communication technologies in the security environment – useful tools or necessary evil? Conclusions from the educational practice at Elk Campus Branch of the University of Warmia and Mazury in Olsztyn*, w: *Security and Russia Threats*, pod red. M. Banasika, P. Gawliczka, A. Rogozińskiej, Piotrków Trybunalski, 2019, s. 283–292.
- Solis M., *NATO DEEP Strategy for Distance Learning Support NATO Graphics & Printing*, <https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_190143.htm>, dostęp: 10.12.2021.

THE PROFILE AND LITERARY ACHIEVEMENTS OF PROF. PIOTR GAWLICZEK

SUMMARY

Assoc. Prof. Piotr Gawliczek, Ph.D. has been a faculty member at the UWM Branch Campus in Elk since the 2018/2019 academic year. He graduated the Polish Naval Academy in Gdynia, the Bundeswehr Command Academy in Hamburg, the European Security and Defense College in Brussels, the NATO Defense Academy in Rome and the National Defense University of the People's Republic of China in Beijing. His research interests focus on: broadly understood asymmetry with regard to the military environment, the use of innovative solutions and information and communication technologies in the security environment (e.g. xAPI standard, Artificial Intelligence, Virtual Reality, Augmented Reality, Mixed Reality), strategic communication, the use of social media as well as culture awareness). He is a member of international entities: organizations and groups dealing with the theory and practice of e-learning in the security environment. He is a member of the scientific and publishing councils/boards of seven foreign, peer-reviewed scientific magazines. Initiator and director of the e-learning portal (since 2019) www.natodeep.hq.nato.int, as a tool for the implementation of comprehensive solutions within the field of distance learning of fifteen Partner countries of the North Atlantic Alliance (as part of the NATO DEEP ADL – Defense Education Enhancement Program Advanced Distributed Learning). From 2020, Director of NATO DEEP eAcademy. He chaired numerous expert teams of the Alliance related to the promotion and implementation of system e-learning solutions. Initiator and coordinator of the ADL platform in UWM Branch Campus in Elk, LMS ILIAS: www.uwmeal.edu.pl. Author of about 400 scientific publications, including 18 books and prints, 6 edited books, 70 chapters in monographs and the same number of scientific articles.

KEY WORDS: Piotr Gawliczek, security, Elk Branch Campus, UWM in Olsztyn

NAUKI O BEZPIECZEŃSTWIE / SECURITY STUDIES

Ks. WOJCIECH GUZEWICZ

DR HAB. PIOTR GAWLICZEK, PROF. UWM – UDZIAŁ W KONFERENCJACH I SYMPOZJACH ORAZ INNE PRZEDSIĘWZIĘCIA NAUKOWE

I. Udział w konferencjach (wygłoszone referaty), członkostwo w komitetach i zespołach

Sfera dociekań i badań jest ściśle powiązana z organizacją oraz osobistym, aktywnym uczestnictwem dra hab. Piotra Gawliczka, prof. UWM, w konferencjach naukowych. Mają one z reguły charakter międzynarodowy, odbywają się w różnych krajach Europy, Azji oraz Ameryki Północnej, takich jak np. Austria, Azerbejdżan, Ukraina, Norwegia. Północna Macedonia, USA. Na szczególne podkreślenie zasługuje nie tylko uczestnictwo w składach komitetów naukowych oraz organizacyjnych, ale przede wszystkim duża liczba wygłoszonych referatów, w większości w języku angielskim. Poniższy wykaz, liczący ponad sto pozycji, obejmuje lata 2010–2021, czyli od czasu uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego.

2010

Członek komitetu naukowego 6. Międzynarodowej Konferencji naukowej nt. *eLearning and Software for Education*, zorganizowanej w Bukareszcie w dniach 15–16 kwietnia. Współautor 7 recenzji w ramach materiału pokonferencyjnego. Sygnatura ISSN 2066-026X.

Wygłoszenie referatu pt. *Tendencje i kierunki rozwoju sił morskich na tle asymetrii w środowisku bezpieczeństwa*, materiały z konferencji naukowej pt. *Rola i zadania Marynarki Wojennej RP w systemie bezpieczeństwa państwa – teoria, rzeczywistość, perspektywy*, s. 45–58, Sygnatura ISBN: 978-83-60278-44-4.

Członek zespołu autorskiego oraz współautor wystąpienia w ramach konferencji nt. *XX-lecie AON* pt. *Współpraca międzynarodowa AON w latach 1990–2010*, 23 września, red. nauk. Stanisław Zajac, ISBN 978-83-7523-140-3.

Wygłoszenie referatu pt. *Innovation in the Defence and Security Training. From the National Defence University Perspective*, dwa wystąpienia w języku angielskim na międzynarodowej konferencji EDUCA, zorganizowanej w Berlinie w dniach 1–3 grudnia, zestaw materiałów konferencyjnych, w tym płyta CD zawierająca informacje dot. tematu biografii wykładowców, streszczenia wystąpień oraz PPT w formacie PDF.

2011

Współorganizacja i udział w międzynarodowej 40. Konferencji Komendantów uczelni wojskowych państw NATO, PfP oraz Dialogu Śródziemnomorskiego nt. szkolnictwa wojskowego, współpracy międzynarodowej, standaryzacji programów nauczania i innowacyjnych metod nauczania, Kraków, 29 maja – 1 czerwca.

Mobile learning – unavoidable future of/for the Professional Military Education (PME) and training, kierowanie warsztatami oraz wygłoszenie dwóch prezentacji w trakcie 7. Kongresu Szkolenia na Odległość Bundeswehry, 6–8 września, Hamburg (zestaw materiałów).

Konferencja Erasmusa Wojskowego Warszawa, 12–14 października, wystąpienie w języku angielskim nt. uwarunkowań Procesu Bolońskiego w Akademii Obrony Narodowej (zestaw materiałów konferencyjnych – prezentacja opracowana wspólnie z Andrzejem Soboniem).

ADL WG PfP Consortium Meeting 2011, Tbilisi, Georgia, 1–4 listopada, trzy wystąpienia w języku angielskim na temat doświadczeń ADL w AON oraz przeprowadzenie sesji *brainstormingu* na temat kursu “Introduction to the culture awareness course” (zestaw materiałów konferencyjnych).

Prezentacja pt. *ADL w edukacji na potrzeby obronności nowych krajów NATO*, w trakcie panelu na temat *Kształcenie na odległość i jego potencjał w obszarze edukacji wspierającej reformy systemów obronnych*, w ramach 13. Konferencji Konsorcjum Partnerstwa dla Pokoju. 21–24 czerwca w Centrum im. George’a C. Marshalla w Garmisch-Partenkirchen [list z podziękowaniem od Dyrektora wykonawczego Konsorcjum PdP z 5 czerwca 2011].

Opracowanie i wygłoszenie wykładu w języku angielskim pt. *Tożsamość polskich sił zbrojnych po rozwiązaniu Układu Warszawskiego*, w ramach seminarium edukacyjnego dla przedstawicieli niemieckiego życia publicznego. Miejsce – siedziba Dowództwa Garnizonu Warszawa, 12 października.

2013

Członkostwo w zespole organizacyjnym *Programu wspierania transformacji systemu szkolnictwa wojskowego Ukrainy* (Defence Education Enhancement Programme – DEEP) Ukraina, Kijów, Charków, Lwów, 20–27 marca.

Udział w 13. *Polsko-Amerykańskiej Konferencji Naukowo-Technicznej*, wygłoszenie referatu pt. *The innovative military technologies in a circle: military, industry, armed forces, education and training institutions*. USA, Waszyngton, 25–26 kwietnia.

Udział w Międzynarodowym Forum Bezpieczeństwa (*International Security Forum 2013*), wygłoszenie referatu pt. *W obliczu świata przemian (Facing a World of Transitions)*, Szwajcaria, Genewa, 22–23 kwietnia.

Udział w 15. dorocznej Konferencji Konsorcjum Partnerstwa dla Pokoju Akademii Obrony oraz Instytutów Studiów Bezpieczeństwa (*Annual Conference of the PFP Consortium of Defence Academies and Security Studies Institutes*). Szwajcaria, Genewa, 24 kwietnia.

Udział w 42. Konferencji Komendantów nt. *Rola edukacji w erze postafganistańskiej*. Norwegia, Oslo, 27–29 maja.

Udział w *Central European Forum for Military Education* – CEFME, Norwegia, Oslo, 30 maja.

Udział w *Clearing House Conference*. USA, Norfolk, 18–19 czerwca.

Udział w konferencji CEFME i wygłoszenie wykładu. Słowacja, Liptowski Mikulasz, 9 października.

Udział w seminarium i wygłoszenie referatu pt. *Cooperation of military educational institutions as the tool to develop regional security and confidence. Recommendation for Asia-Pacific region*. Chiny, Pekin, 13–28 października.

Udział w komitecie naukowym konferencji nt. *The Complex and Dynamic Nature of the Security Environment*, organizowanej przez CAROL I National Defence University. Rumunia, Bukareszt, 21–22 listopada.

Udział w programie DEEP Ukraine i wygłoszenie wykładów, Sewastopol, 9–12 grudnia (Tematy wykładów: *General presentation on the DEEP Programs. Presentation on the DEEP Ukraine. Military Education System of the Polish Armed Forces – education and training offer. How to educate the future generals/ admirals – towards the joint programs. Advanced Distributed Learning as the tool to support the education and training. Chosen fields of the education process within the PL NDU – Bologna Process.*).

2014

Udział w programie NATO wspierania transformacji systemu szkolnictwa wojskowego Gruzji (*Defence Education Enhancement Programme* – DEEP Georgia). Przewodniczenie zespołowi ekspertów prowadzących warsztaty oraz wygłoszenie wykładów nt. tzw. najlepszych praktyk (*Best practices*) w NDU Gruzji, w m. Gori, 14–18 kwietnia.

Zorganizowanie kursów nt. *Faculty Development: Short High-Level Course for the Dpt. Commandants* oraz *Course on Introduction to the Air Operations* dla kadry kierowniczej uczelni ukraińskich (w ramach DEEP Ukraine) nt. procedur antykorupcyjnych, istoty przywództwa, *critical thinking*, kształcenia na odległość oraz operacji powietrznych w AON. Wygłoszenie referatu nt. ADL, AON Warszawa, 5–8 maja.

V Międzynarodowa Konferencja Naukowa *PUBLIC MANAGEMENT 2014* nt. *Innowacyjność w zarządzaniu organizacjami publicznymi*, wygłoszenie referatu pt. *Innowacyjne rozwiązania w kształceniu i szkoleniu na przykładzie Akademii Obrony Narodowej*. AON, Warszawa, 15–16 maja.

Udział w konferencji nt. *3rd Functional Clearing-House Conference on Defence Education* na temat zaawansowania programu DEEP Ukraine po roku funkcjonowania: *Defence Education Enhancement Programme – DEEP Ukraine*, zorganizowanej w dniach 23–24 czerwca w siedzibie Uniwersytetu Obrony Narodowej Rumunii w Bukareszcie.

Udział w 16. dorocznej Konferencji Konsorcjum Partnerstwa dla Pokoju Akademii Obrony oraz Instytutów Studiów Bezpieczeństwa (*Annual Conference of the PfP Consortium of Defence Academies and Security Studies Institutes*). Temat wystąpienia: *Przyszłość bezpieczeństwa euroatlantyckiego. Edukacja i siła (The Future of Euro-Atlantic Security: Education and Power)*. Rumunia, Bukareszt, 25–27 czerwca.

Uczestnictwo w posiedzeniu Rady Doradczej (*Advisory Council*) grupy doradczej ds. ADL Konsorcjum PdP (*PfP Consortium Advanced Distributed Learning Working Group – ADL WG*) oraz Grupy Roboczej ds. programów edukacyjnych. Rumunia, Bukareszt, 27 czerwca.

Uczestnictwo w posiedzeniu Rady Wydawniczej kwartalnika Konsorcjum PdP *Connections* – Centrum G.C. Marshalla. Niemcy, Garmisch-Partenkirchen, 17–20 sierpnia.

Uczestnictwo w kongresie kształcenia na odległość Bundeswehry nt. *1st Bundeswehr Education and Training Convention – 11th Bundeswehr Distance training Convention*. Wygłoszenie referatu pt. *NDU Warsaw e-learning solutions for the education and training. Sharing the experiences. Showing the way*. Niemcy, Hamburg, 1–4 września 2014 r. + wywiad (interview) opublikowany w wydawnictwie konferencyjnym *Exhibition journal “KongressExpress”*.

Udział w posiedzeniu Komitetu Sterującego Konsorcjum Partnerstwa dla Pokoju, Wiedeń, 10–12 września.

Udział w posiedzeniu Rady Doradczej (*Advisory Council*) grupy doradczej ds. kształcenia na odległość Konsorcjum PdP (*PfP Consortium Advanced Distributed Learning Working Group – ADL WG*) oraz Forum NATO ds. e-learningu 2014 r. (*2014 NATO E-learning Forum*). Norfolk/Suffolk, USA, 20–24 września.

Wygłoszenie wykładu inauguracyjnego pt. *Rola NATO w jednoczącej się Europie. Refleksje po szczycie w Newport* w Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku, 4 października.

Udział w komitecie naukowym sympozjum nt. *Wybrane rozwiązania realizowane przez przemysł japoński na rzecz walki z zagrożeniami w cyberprzestrzeni*, inicjujące „Polsko-Japońskie Forum Bezpieczeństwa Infrastruktury Krytycznej”, organizowane przez WBN AON, 8 października.

Zaangażowanie w organizację konferencji *Military e-Learning & Smart Devices*, prowadzenie obrad (*Chairman of conference*). Wygłoszenie wykładu wspieranego prezentacją pt. *The importance of providing E-learning for personnel in the build-up to their deployment*. Londyn, 21–22 października.

Zaangażowanie w organizację konferencji grupy roboczej ds. pojawiających się zagrożeń bezpieczeństwa (*Emerging Security Challenges Working Group – ESC WG*) PdP Konsorcjum (*PfP Consortium*), moderowanie obradami jednej z podgrup tematycznych. Malta, 30 października.

Zaangażowanie w organizację konferencji grupy roboczej ds. kształcenia na odległość (ADL WG) PdP Konsorcjum. Kierowanie panelem oraz wygłoszenie referatu pt. *DEEP Projects. What is DEEP?*. Sofia, 6 listopada.

Udział w środowiskowej konferencji szkoleniowo-metodycznej nt. *Cyberprze-strzeń i światy wirtualne – bezpieczeństwo dzieci i młodzieży* organizowanej przez Akademię Pedagogiki Specjalnej, Urząd Dzielnicy Rembertów i LI LO im. T. Kościuszki, Warszawa, 14 listopada.

Udział w seminarium nt. funkcji administracyjnych – w ramach NATO-Ukraine Defence Education Enhancement Program, przedstawienie prezentacji pt. *Nowe technologie i innowacje stosowane w działalności dydaktycznej*. Warszawa, AON, 20 listopada.

Międzynarodowa konferencja naukowa nt. *Metodologia Badań Bezpieczeństwa Narodowego Bezpieczeństwo 2014*, współorganizowana z Biurem Bezpieczeństwa Narodowego oraz Wydziałem Cybernetyki Wojskowej Akademii Technicznej; wygłoszenie referatu pt. *Istota transformacji systemów szkolnictwa wojskowego państw partnerskich NATO – ADL jako narzędzie wspomagające*, Prowadzenie sesji VII – *Edukacja dla bezpieczeństwa*. Warszawa, AON, 27–28 listopada.

Praca w komitecie naukowym II Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej: Nowe Technologie w Edukacji Służb Mundurowych nt. *E-learningowy system kształcenia służb mundurowych w zakresie bezpieczeństwa i obronności państwa*, członek Rady Programowej, prowadzenie panelu dyskusyjnego pt. *E-learning w kształceniu służb mundurowych – doświadczenia i wyzwania*, wygłoszenie referatu: *DL – doświadczenia i wnioski związane z działalnością grup roboczych NATO oraz Konsorcjum PdP*. WAT, Warszawa, 4 grudnia.

2015

Udział w komitecie naukowym konferencji *System przeciwdziałania i zwalczania cyberprzestępczości* (współorganizowanej z Wyższą Szkołą Policji w Szczytnie oraz Wydziałem Cybernetyki Wojskowej Akademii Technicznej), Warszawa, 13 lutego.

Udział w konferencji nt. *10 lat e-learningu w Służbie Celnej* organizowanej przez Departament Służby Celnej Ministerstwa Finansów. MF, Warszawa, 13 marca.

Udział w programie NATO wspierania transformacji systemu szkolnictwa wojskowego Gruzji (*Defence Education Enhancement Programme – DEEP Georgia*). Przewodniczenie zespołowi ekspertów prowadzących warsztaty oraz wygłoszenie wykładów nt. tzw. najlepszych praktyk (*Best practices*) w NDU Gruzji, w m. Gori, 14–18 kwietnia.

Udział w 17. dorocznej Konferencji Konsorcjum Partnerstwa dla Pokoju Akademii Obrony oraz Instytutów Studiów Bezpieczeństwa (*Annual Conference of the PfP Consortium of Defence Academies and Security Studies Institutes*) w Wiedniu.

Udział w konferencji nt. *4th Functional Clearing-House Conference on Defence Education*, zorganizowanej w siedzibie Akademii Obrony Narodowej Austrii

(*Landesverteidigungsakademie – LvAk*) w Wiedniu, na temat zaawansowania programów DEEP (*Defence Education Enhancement Programme – DEEP*).

Udział w konferencji nt. *Wnioski z wykorzystania sił zbrojnych Ukrainy w prowadzeniu operacji antyterrorystycznej na wschodzie Ukrainy*, w Kijowie, w Uniwersytecie Obrony Narodowej Ukrainy (październik).

Udział w międzynarodowej konferencji/warsztatach grupy roboczej ds. kształcenia na odległość (ADL WG) PdP Konsorcjum. Wygłoszenie referatu pt. *Program DEEP*. Rumunia, Bukareszt.

Udział w *11. International Conference e-Learning and Software for Education (e-LSE)*. Wygłoszenie referatu nt. *DEEP Ukraine*. Rumunia, Bukareszt, 23 kwietnia.

Udział w międzynarodowej konferencji nt. *International Colloquium on the Management of Educational Process*. Wygłoszenie referatu pt. *Information and Communication Technology Tools within the Education and Training Realm of the National Defence University. Lessons Learned and Recommendations*. Czechy, Brno, 28 maja.

Udział w kongresie kształcenia na odległość Bundeswehry w Hamburgu nt. *2. Bildungskongress der Bundeswehr*. Wygłoszenie referatu pt. *How to efficiently support transformation of military education systems. NDU Warsaw experiences and recommendations based on DEEP Ukraine program*.

2016

Udział w konferencji nt. *7th Annual Conference on Joint Forces Simulation & Training* w Londynie (3–4 lutego). Wygłoszenie referatu pt. *NDU Warsaw experience regarding the innovative approach to ADL issues within civilian and military realm. Solutions and recommendations*.

Udział w programie NATO wspierania transformacji systemu szkolnictwa wojskowego Gruzji (*Defence Education Enhancement Programme – DEEP Georgia*). Przewodniczenie zespołowi ekspertów prowadzących warsztaty dotyczące Backward Planning, w National Defence Academy w Gruzji, w m. Gori, marzec.

Udział w przedsięwzięciu *3rd BIA International Week*, zorganizowanym przez Baltic International Academy w Rydze (9–13 maja) oraz wygłoszenie serii wykładów na temat: *Innovative approach to education in a changing security environment – case study DEEP*.

Udział w konferencji naukowej nt. *Od poszanowania inności do obojętności – wizerunek tolerancji we współczesnym świecie* w Białymstoku (4 czerwca). Wygłoszenie referatu pt. *Technologie informacyjno-komunikacyjne w kształtowaniu świadomości wielokulturowej – podejście NATO*.

Udział w konferencji nt. *5th Functional Clearing-House Conference on Defence Education*, zorganizowanej w siedzibie Akademii Marynarki Wojennej Bułgarii w Sofii (27–29 czerwca 2016). Wygłoszenie referatu pt. *Defence Education Enhancement Programme – DEEP*.

Udział w dorocznym posiedzeniu Educational Development Working Group Konsorcjum PdP zorganizowanej w siedzibie Akademii Marynarki Wojennej Bułgarii w Sofii (30 czerwca – 1 lipca).

Udział w dorocznym posiedzeniu Rady Wydawniczej magazynu „Connections”, zorganizowanym w siedzibie Centrum Marshalla w Garmisch-Partenkirchen, 1–2 września.

Wygłoszenie wykładu inauguracyjnego pt. *Rola komunikacji strategicznej w kreowaniu wizerunku NATO. Refleksje po szczycie w Warszawie* w Niepaństwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Białymstoku, 8 października.

2017

Organizacja oraz uczestnictwo w cyklu czterech specjalistycznych szkoleń sfery kształcenia na odległość (e-learningu) dla przedstawicieli Uniwersytetu Obrony Narodowej z Kijowa, w ramach DEEP Ukraine (marzec–wrzesień), sprawozdania w języku angielskim przesyłane do Kwatery Głównej NATO – oddzielne dossier.

W ramach DEEP Ukraine: organizacja oraz uczestnictwo w posiedzeniu inauguracyjnym zespołu ds. opracowania e-learningowego kursu cyberbezpieczeństwa, inspirowanego „Wzorcowym programem kształcenia”, KSW Włocławek, wrzesień – odrębne dossier.

Uczestnictwo w seminarium nt. *Uczelnia na miarę potrzeb*, zorganizowanego 26 kwietnia w Warszawie przez Polski Instytut Rozwoju Biznesu (certyfikat uczestnictwa).

Uczestnictwo w programie NATO wspierania transformacji systemu szkolnictwa wojskowego Azerbejdżanu (Defence Education Enhancement Programme – DEEP Azerbaijan). Przewodniczenie zespołowi ekspertów prowadzących warsztaty dotyczące Publishing and Editorial Issues w National Defence Academy w Baku, 2–5 kwietnia (oddzielne dossier).

Udział w międzynarodowej konferencji/warsztatach grupy roboczej ds. kształcenia na odległość (ADL WG) PdP Konsorcjum. Wygłoszenie referatu pt. *Program DEEP Ukraine – Latest Developments*, 18–21 kwietnia, Litwa, Wilno (oddzielne dossier).

Udział w konferencji nt. *6th Functional Clearing-House Conference on Defence Education*, zorganizowanej w siedzibie CESEDEN w Madrycie (15–17 maja), przedstawienie informacji dot. ADL w ramach programu DEEP Ukraine (*Defence Education Enhancement Programme – DEEP*).

Udział w konferencji naukowej w Słupsku 18–19 maja 2017 r. i wygłoszenie referatu pt. *Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni* oraz referatu w języku angielskim pt. *Cybersecurity. A generic reference curriculum towards the unified approach* (opublikowany w materiałach pokonferencyjnych – z ISBN).

Udział w komitecie naukowym seminarium naukowego nt. *Moja senioralna codzienność*, zorganizowanego 25 maja w Kujawskiej Szkole Wyższej we Włocławku. Wygłoszenie referatu pt. *Cyfrowi imigranci i tubylcy. Jak pokonać*

e-wykluczenie i radzić sobie ze zmianami cyfrowymi w świecie? (odrębne dossier, w tym informacje na stronie internetowej Uczelni).

Wykład 26 maja dla grona interesariuszy zewnętrznych KSW *Platforma LMS ILIAS e-ksw.wloclawek.pl narzędziem innowacji i współpracy*, w trakcie uroczystego zakończenia programu badawczego „Młodzi wrocławianie dla nauki – nauka dla środowiska” (informacje na zaproszeniu oraz relacja na stronie internetowej Uczelni).

Udział w Komitecie Naukowym dorocznej, międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej przez Vasil Levski National Military University w Veliko Tarnowo (Bułgaria) oraz wygłoszenie referatu konferencyjnego pt. *Innovative approach to e-learning. Experiences and recommendations from Cuiavian University in Wloclawek perspective* (oddzielne dossier – program konferencji s. 19–20).

Wystąpienie w języku angielskim pt. *How to Develop Cybersecurity Defence Awareness? E-learning solutions and Recommendations from Cuiavian University (CU) in Wloclawek Perspective*, w trakcie konferencji nt. *Studies – Business – Society: Present and Future Insights III*, zorganizowanej 19 września w Klaipeda Statet University of Applied Sciences, Faculty of Social Sciences.

Udział w dorocznym posiedzeniu Rady Wydawniczej magazynu „Connections”, zorganizowanym w siedzibie Centrum Marshalla w Garmisch-Partenkirchen, w dniach 25–27 września (oddzielne dossier).

Wygłoszenie referatu w języku angielskim pt. *E-learning as the flexible tool to develop culture awareness and intercultural competencies. Cuiavian University in Wloclawek experiences and recommendations* podczas konferencji nt. *9th Annual International Scientific Conference DLCC2017. Theoretical and Practical Aspects of Distance Learning*, zorganizowanej 16–17 października w Cieszynie i Katowicach przez Uniwersytet Śląski w Katowicach.

Udział w Komitecie Naukowym seminarium nt. *Rodzina wobec globalnej zmiany cywilizacyjno-medialnej*, 19 października, wygłoszenie referatu pt. *Baby boomers, millenials i generacje alfa i beta w rodzinie spędzanej mediami*.

Wygłoszenie wykładu inauguracyjnego pt. *Innowacyjność w szkolnictwie wyższym, biznesie i administracji publicznej. Platforma LMS ILIAS narzędziem wspierania procesu integracji* w Wydziale Zamiejscowym KSW w Nowym Targu, 21 października.

Udział w Komitecie Naukowym ogólnopolskiej konferencji naukowej nt. *Wymagania i potrzeby edukacji dla bezpieczeństwa* organizowanej w Siedlcach, 14–15 listopada, INoBiO współudział w organizacji.

Uczestnictwo w konferencji nt. *Uczelnia na miarę potrzeb*, 21 listopada w Warszawie.

Udział w międzynarodowej konferencji/warsztatach grupy roboczej ds. kształcenia na odległość (ADL WG) PdP Konsorcjum. Wygłoszenie referatu nt. *Program DEEP*, listopad, Mołdawia, Kiszyniów.

Udział w Komitecie Naukowym II Konferencji Naukowej nt. *Problemy bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego*, organizowanej 24 listopada w Bydgoszczy przez Instytut Techniki Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego oraz wygłoszenie

referatu pt. *Platforma LMS ILIAS narzędziem edukacji dla bezpieczeństwa oraz proobronności. Doświadczenia i rekomendacje Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku.*

VIII Festiwal Nauki, Kultury i Przedsiębiorczości – dwa wykłady: *Quo vadis edukacja, czyli o pożytkach i zagrożeniach z mediów społecznościowych*, 23 listopada we Włocławku, 6 grudnia w Rypinie.

Uczestnictwo w ogólnopolskiej konferencji nt. *Bezpieczeństwo. Prawa studenta a powinność uczelni i środowisk lokalnych*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, 7–8 grudnia. Wygłoszenie referatu pt. *Platforma e-learningowa LMS ILIAS narzędziem krzewienia świadomości wielokulturowej. Doświadczenia i rekomendacje Kujawskiej Szkoły Wyższej.*

2018

Udział w międzynarodowej konferencji/warsztatach grupy roboczej ds. kształcenia na odległość (ADL WG) PdP Konsorcjum, 24–28 kwietnia. Wygłoszenie referatu pt. *Program DEEP Ukraine*, Akademia Obrony NATO, Włochy, Rzym.

Udział w Komitecie naukowym I Kongresu Naukowego NWSP, nt. *Człowiek w dobie współczesnych wyzwań i zagrożeń*, 10–11 maja, Majątek Howieny, członek Komitetu Naukowego, wygłoszenie referatu pt. *Platforma LMS ILIAS narzędziem wspierania programu Erasmus+.* Doświadczenia i wnioski z perspektywy NWSP.

Wygłoszenie referatu pt. *Quo vadis e-learning? Wnioski i rekomendacje z perspektywy potrzeb*, 16 maja 2018 r., zorganizowanej przez Polski Instytut Rozwoju Biznesu.

Udział w Komitecie naukowym dorocznej, międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej przez Vasil Levski National Military University w Veliko Tarnowo (Bułgaria), 14–15 czerwca (program – oddzielne dossier).

Wygłoszenie referatu pt. *Quo vadis e-learning? Recommendations on innovative educational e-solutions based on the Cuiavian University in Wloclawek experiences*, w trakcie konferencji naukowej nt. *Uniwersytet Wirtualny 2018*, miejsce obrad: Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego – Warszawa, 20–21 czerwca.

Udział w konferencji nt. *7th Functional Clearing-House Conference on Defence Education*, zorganizowanej w Kownie (25–28 czerwca). Wygłoszenie referatu dot. ADL w ramach programów (*Defence Education Enhancement Programme – DEEP*) *Advanced distributed learning (ADL) within DEEP. Current picture and recommendations on system solutions towards DEEP ADL portal.*

Udział w *NATO E-learning Forum 2018* w Norfolk, USA (5–7 września), wygłoszenie referatu dot. programu wniosków i rekomendacji związanych z programem NATO DEEP Ukraine, w wymiarze form i metod kształcenia na odległość.

Udział w IV włosko-polskiej konferencji z cyklu „Civitas et Lex” nt. *Niepodległość i suwerenność. Indipendenza e sovranità.* zorganizowanej 3 października w Filii UWM w Elku. Wygłoszenie referatu pt. *Challenges to State Sovereignty. Case Study – Hybrid Warfare.*

Wygłoszenie wykładu inauguracyjnego rok akademicki pt. *Zmiana paradygmatu kształcenia. W stronę innowacyjności i kreatywności* w Filii w Elku UWM Olsztyn, 4 października.

Udział w drugim polsko-litewskim kolokwium nt. *The 2nd Polish-Lithuanian Colloquium: Directions of Changes in Public Law*, zorganizowanym 8 października w Filii UWM w Elku. Wygłoszenie referatu pt. *Changing the Regional Security Paradigm. More NATO in Poland and Lithuania. More Lithuania and Poland in NATO*.

Udział w konferencji inauguracyjnej platformę edukacyjną Polski MOOC oraz w warsztatach nt. *Jak dobrze zaprojektować kurs typu MOOC* w dniu 30 października w Centrum Nauki Kopernik w Warszawie, organizator Fundacja Młodej Nauki (certyfikat uczestnictwa).

Udział w międzynarodowej konferencji/warsztatach grupy roboczej ds. kształcenia na odległość (ADL WG) PdP Konsorcjum, 12–15 listopada, nt. *Innovation in the Classroom*, kierowanie obradami syndykatu *Instructor led e-learning methodologies*, kompleks konferencyjny hotelu „Prezydent” w Kijowie (oddzielne dossier).

Udział w międzynarodowej konferencji nt. *Challenges of ADL Implementation in the Educational Process of Higher Education Institutions and Possible Ways of Their Solution*, w dniu 16 listopada w Kijowie, wygłoszenie referatu pt. *NATO DEEP Programs Seen from ADL Perspective. Lessons Learned and Recommendations* (certyfikat uczestnictwa).

Udział w międzynarodowej konferencji nt. *The Impact of Rivalry between China, Russia and the United States on Security Dynamics in Asia, Maghreb and Europe*, zorganizowanej 22–23 listopada w Krakowie w UJ. Wygłoszenie w ramach sesji – *Ukraine and the European Security Complex* referatu pt. *NATO DEEP Ukraine – Towards E-learning System Solutions*.

Udział w konferencji nt. *Interservice/Industry Training, Simulation & Education Conference (I/ITSEC 2018)*, zorganizowanej w Orlando (Floryda), 26–30 listopada.

2019

Udział w I Międzynarodowej Konferencji Naukowej nt. *Bezpieczeństwo euroatlantyckie i polityka Federacji Rosyjskiej*, zorganizowanej 20–21 maja, wygłoszenie referatu konferencyjnego w języku angielskim oraz prowadzenie panelu w języku angielskim.

Udział w konferencji pt. *NATO Training Technology Conference*, zorganizowanej w Norfolk (USA), 12–14 czerwca.

Udział w konferencji nt. *8th Functional Clearing-House Conference on Defence Education*, zorganizowanej w Budapeszcie (25–28 czerwca), wystąpienie dot. ADL w ramach programów Defence Education Enhancement Programme – DEEP.

Udział w konferencji na temat *Federal E-learning Science & Technology (iFEST) 2019*, zorganizowanej w Waszyngtonie (USA), 26–28 sierpnia.

Udział w trzecim polsko-litewskim kolokwium nt. *The 3rd Polish-Lithuanian Colloquium: Constitution, State, Security: Current Legal Problems*, zorganizowanym 16 września w Filii UWM w Elku, wygłoszenie referatu.

Udział w konferencji pt. *Interservice/Industry Training, Simulation & Education Conference (I/ITSEC 2019)*, zorganizowanej w Orlando (Floryda, USA), 2–6 grudnia.

2020

Udział w dorocznej, międzynarodowej konferencji społeczności użytkowników platformy LMS ILIAS, zorganizowanej online, 10–11 września.

Udział w konferencji nt. *Federal E-learning Science & Technology (iFEST) 2019*, zorganizowanej online, 17–19 września.

Udział w międzynarodowych warsztatach grupy roboczej ds. kształcenia na odległość (ADL WG) PdP Konsorcjum, zorganizowanych online 24–25 września. Wygłoszenie referatu pt. *NATO DEEP ADL Portal. Integration with BBB in Current Events*.

Udział w konferencji nt. *9th Functional Clearing-House Conference on Defence Education*, zorganizowanej online (12–14 września), wystąpienie dot. ADL w ramach programów DEEP.

Udział w posiedzeniu grupy NATO NTGTG, zorganizowanym online 12 listopada. Przedstawienie prezentacji pt. *NATO DEEP ADL portal update. New Ideas, New Projects to Meet the Challenges of the New Learning Environment Caused by COVID-19*.

Udział w konferencji naukowej online, zorganizowanej 12 listopada przez Faculty of Law Matej Bel University in Banska Bystrica, Słowacja. Wygłoszenie referatu pt. *Legal-administrative and social-political aspects of the functioning of the local Church on the example of the Warmia diocese/archdiocese* [współautor].

Udział w warsztatach online nt. *COVID-19 Defence Education. Distance Learning Best Practices and Lessons Learned Workshop*, zorganizowanych 16–18 listopada w ramach programu NATO DEEP. Kierowanie obradami grupy roboczej WG #4.

Udział w konferencji nt. *The Third International Scientific and Practical Conference “Challenges of ADL Implementation in the Educational Process of Higher Military Educational Institutions and Possible Ways of Their Solution”*, zorganizowanej online przez NDUU w Kijowie, 20 listopada. Wygłoszenie referatu: *NATO DEEP ADL Portals and COVID-19. Best Practices and Lessons Learned*.

Udział w corocznej konferencji Regional Advanced Distance Learning Initiative (RADLI), zorganizowanej 26 listopada, online.

Udział w konferencji nt. *Interservice/Industry Training, Simulation & Education Conference (I/ITSEC 2021)*, zorganizowanej online, 30 listopada – 4 grudnia.

Udział w konferencji nt. *Uczelnia na miarę potrzeb*, zorganizowanej 3 grudnia online przez Polski Instytut Rozwoju Biznesu (PIRB). Wygłoszenie referatu pt. *E-learning – narzędzie kształcenia i obszar budowania więzi. Nowe wyzwania, nowe zagrożenia*.

Udział w jesiennym posiedzeniu Rady Dyrektorów Inicjatywy ds. ADL Sił Zbrojnych USA nt. *DEEP e-Teacher in COVID-19 Learning Environment*, zorganizowanym 8 grudnia, online.

Uczestnictwo w posiedzeniu Rady Wydawniczej kwartalnika Konsorcjum PdP *Connections* – Centrum G.C. Marshalla, online, 12 grudnia.

2021

Udział w czwartym polsko-litewskim kolokwium nt. *The 4th Polish-Lithuanian Colloquium: Constitution, State, Security: Current Legal Problems*, zorganizowanym 5 marca, online. Wygłoszenie referatu pt. *How to Effectively Meet the Challenges Caused by COVID-19? Best Practices and Lessons Learned from NATO DEEP ADL Portal Perspective (NATO DEEP eAcademy Context)* [współautor].

Udział w konferencji nt. *Uwarunkowania, potencjał i perspektywy wykorzystania zdalnego nauczania w systemie nowoczesnej edukacji*, zorganizowanej online 10 marca 2021 r. przez Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy. Wygłoszenie referatu wprowadzającego pt. *W stronę zręczności cyfrowej, czyli jak nie wylać e-learningowego dziecka z kąpielą*.

Udział w międzynarodowych warsztatach grupy roboczej ds. kształcenia na odległość (ADL WG) PdP Konsorcjum, zorganizowanych 31 marca. Wygłoszenie referatu pt. *NATO DEEP e-Academy Update*.

Udział w konferencji nt. *NATO Defence Education Enhancement Programme Covid-19 Defence Education Distance Learning Best Practices and Lessons Learned Strategy Development Conference*, zorganizowanej 12–14 kwietnia online na platformie BBB. Kierowanie obradami grupy roboczej #4 (WG #4).

Udział w dziewiątej konferencji NORDEFOCO ADL, zorganizowanej online, 29 kwietnia.

Udział w III Międzynarodowej Konferencji Naukowej nt. *Bezpieczeństwo euroatlantyckie i polityka Federacji Rosyjskiej*, zorganizowanej online, 18–20 maja, przez Filię w Piotrkowie Trybunalskim UJK w Kielcach. Kierowanie panelem w języku angielskim „Media-Information-Security Environment”. Członkostwo w Komitecie naukowym.

Udział w wiosennym posiedzeniu grupy NATO NTGTG, zorganizowanym online 25 maja 2021 r., przedstawienie prezentacji pt. *NATO DEEP e-Academy Update*.

Udział w rocznym, wiosennym spotkaniu Rady Dyrektorów Inicjatywy ds. ADL Sił Zbrojnych USA, zorganizowanym online, 15 czerwca. Wygłoszenie referatu pt. *NATO DEEP e-Academy. Update on Projects and Approaches*.

Udział w pierwszej światowej konferencji użytkowników platformy BigBlueButton, zorganizowanej 21–21 czerwca, online.

Udział w konferencji nt. *10th Functional Clearing-House Conference on Defence Education*, zorganizowanej w Krakowie (13–16 września). Wystąpienie pt. *ADL w ramach programów Defence Education Enhancement Programme – DEEP*.

Udział w konferencji nt. *2nd International Scientific Practical Conference “Strategic Communications in National Security and Defence Problems. Experiences and Prospects”*, zorganizowanej online 1 października, w Uniwersytecie Obrony Narodowej Ukrainy w Kijowie. Przedstawienie referatu pt. *NATO DEEP eAcademy. It does work online!*

Udział w konferencji nt. *Federal E-learning Science & Technology (iFEST) 2019*, zorganizowanej online, 1 października.

Udział w konferencji nt. *Uczelnia na miarę potrzeb*, zorganizowanej 28 października 2021 r. online przez Polski Instytut Rozwoju Biznesu (PIRB). Wygłoszenie referatu pt. *W stronę zręczności cyfrowej (Digital Dexterity). Dobre praktyki i rekomendacje*.

Udział w dorocznej konferencji LMS ILIAS, zorganizowanej online 28–29 października. Wygłoszenie referatu w języku angielskim pt. *LMS ILIAS utility in transforming education from residential to non-residential. Case study – Postgraduate e-Studies on e-Teacher and e-Instructor within a New Learning Environment Caused by COVID-19*.

Udział w jesiennym posiedzeniu grupy NATO NTGTG, zorganizowanym online 11 listopada. Przedstawienie prezentacji pt. *NATO DEEP e-Academy Update*.

Udział w konferencji nt. *The Second Karabakh War as a New Generation Warfare*, zorganizowanej online 21–22 listopada przez Akademię Wojskową Sił Zbrojnych Azerbejdżanu. Wygłoszenie referatu pt. *Media as a part of a hybrid-warfare campaign* [współautor].

Udział w międzynarodowej konferencji nt. *Challenges of ADL Implementation in the Educational Process of Higher Education Institutions and Possible Ways of Their Solution*, 24 listopada online. Wygłoszenie referatu pt. *NATO DEEP eAcademy Update*.

Udział w jesiennym spotkaniu Rady Dyrektorów Inicjatywy ds. ADL Sił Zbrojnych USA, zorganizowanym w Orlando (Floryda, USA), 28 listopada.

Udział w konferencji nt. *Interservice/Industry Training, Simulation & Education Conference (I/ITSEC 2021)*, zorganizowanej w Orlando (Floryda, USA), 28 listopada – 4 grudnia.

Członek komitetu naukowego oraz komitetu organizacyjnego konferencji nt. *Dylematy współczesnego środowiska bezpieczeństwa. Aspekty prawne, technologiczne oraz sfery komunikacji społecznej*, zorganizowanej 29–30 listopada, hybrydowo, przez Filię UWM w Elku.

II. Promotor i recenzent

Jednym z obszarów zaangażowania dra hab. Piotra Gawliczka, prof. UWM, jest rozwój kadr naukowych, czego świadectwem jest wypromowanie pięciu doktorów, z czego dwie rozprawy zostały napisane w języku angielskim. Jest promotorem kilkudziesięciu prac dyplomowych (magisterskich i licencjackich) napisanych oraz obronionych m.in. w Akademii Obrony Narodowej w Warszawie,

Niepaństwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Białymstoku oraz Kujawskiej Szkole Wyższej we Włocławku. Ponadto jest recenzentem jedenastu rozpraw doktorskich oraz dwóch recenzji w przewodzie habilitacyjnym.

1. Promotor prac doktorskich

Małgorzata Gawlik-Kobylińska, *Technologie informacyjno-komunikacyjne w edukacji dla bezpieczeństwa*, Akademia Obrony Narodowej, 2015.

Dariusz Poczekaiewicz, *Koncepcja kształcenia na odległość na potrzeby Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, Akademia Obrony Narodowej, 2016.

Piotr Klusek, *E-learning w szkoleniu uzupełniającym w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, Akademia Obrony Narodowej, 2016.

Grzegorz Łyko, *Strategic Communication in the Command and Control System of the Polish Armed Forces*, Akademia Obrony Narodowej, 2016 (promotor pomocniczy: dr Kamila Trochowska).

Halina Krysyuk, *Security Implications of the Ukraine's Integration with NATO*, Akademia Obrony Narodowej, 2016 (promotor pomocniczy: dr Dąbrówka Smolny).

2. Recenzent w przewodach habilitacyjnych

Recenzja dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego kmdr. dr. Krzysztofa Ligęzy w związku z postępowaniem w przewodzie habilitacyjnym, Akademia Marynarki Wojennej, Gdynia 2013.

Recenzent dorobku i pracy habilitacyjnej dra Dominika Smyrgały pt. *Dwa kroki przed przepaścią. Marian Chodacki jako wzór współczesnego analityka wywiadu*, Akademia Sztuki Wojennej, 2020 (dyscyplina: nauki o bezpieczeństwie).

3. Recenzent doktoratów

Stanisław Zarychta, *Struktury militarne Sojuszu Północnoatlantyckiego w kreowaniu bezpieczeństwa państw członkowskich*, Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich, Akademia Marynarki Wojennej, Gdynia 2011.

Milena Szymańska, *Polskie służby specjalne w narodowym systemie przeciwdziałania terroryzmowi na tle doświadczeń USA*, Wydział Bezpieczeństwa Narodowego, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2012.

Robert Żółkiewski, *Jednostka Specjalna Polskiej Policji w międzynarodowych operacjach pokojowych w Kosowie*, Wydział Bezpieczeństwa Narodowego, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2014.

Piotr Pacek, *Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej. Szanse i wyzwania dla Marynarki Wojennej RP*, Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich, Akademia Marynarki Wojennej, Gdynia 2015.

Daria Olender, *Przeciwdziałanie oraz zwalczanie piractwa i terroryzmu morskiego w wybranych regionach zwiększonego ryzyka*, Wydział Bezpieczeństwa Narodowego, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2015.

Cypriana Aleksandra Kozera, *Terroryzm i transnarodowa przestępczość zorganizowana na obszarze sahelско-saharyjskim jako źródło zagrożeń dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, Wydział Bezpieczeństwa Narodowego, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2016.

Józef Domagalski, *Współpraca nordycka w polityce bezpieczeństwa Szwecji*, Wydział Prawa, Administracji i Zarządzania, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce 2018.

Krzysztof Gawrysiak, *Wpływ Systemu Wykorzystywania Doświadczeń na bezpieczeństwo narodowe Rzeczypospolitej Polskiej*, Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich, Akademia Marynarki Wojennej, Gdynia 2019.

Dominika Krupocin, *Cultural Security: concept evaluation based on selected education programs addressed to foreign language learners*, Wydział Bezpieczeństwa Narodowego, Akademii Sztuki Wojennej, Warszawa 2019.

Monika Hejduk, *Doskonalenie kształcenia online w zakresie bezpieczeństwa publicznego w szkole wyższej*, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Szczytno 2020.

Agata Wołosiuk, *Znaczenie współpracy militarnej Polski ze Stanami Zjednoczonymi dla bezpieczeństwa RP*, Wydział Bezpieczeństwa Narodowego, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2021.

Beata Gostomczyk, *Przeciwdziałanie aktywności rosyjskich służb specjalnych w Polsce*, Wydział Bezpieczeństwa Narodowego, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2022.

4. Promotor prac dyplomowych

Promotor kilkudziesięciu prac dyplomowych (magisterskich i licencjackich), napisanych i obronionych m.in. w Akademii Obrony Narodowej w Warszawie, Niepaństwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Białymstoku oraz Kujawskiej Szkole Wyższej we Włocławku.

III. Projekty i granty

Szczególnym osiągnięciem naukowym dra hab. Piotra Gawliczka, prof. UWM, w ramach sfery projektowej jest NATO DEEP Portal, czyli platforma edukacyjna Sojuszu Północnoatlantyckiego, której zasięg wpływu społecznego wzmacniany jest postami umieszczanymi na kontach w mediach społecznościowych. Wdrożony przez Piotra Gawliczka projekt „Uruchomienie portalu e-learningowego NATO DEEP” obejmuje instrumenty: (1) NATO DEEP eAcademy, (2) platformę e-learningową LMS ILIAS, (3) platformę BigBlueButton, (4) konta w mediach społecznościowych. Wykaz projektów i grantów obejmuje 26 pozycji.

2002–2007

Projekt M/GSP0/3A004/3A904 Uczestnictwo/wykonawca oraz kierowanie zespołem polskim (Akademia Obrony Narodowej) w ramach projektu *Vergleich Europäischer Führungsphilosophie. Landesbericht – Polen (Social, Legal and Organisational Conditions of Leadership Development in the Polish Armed Forces – National report)*, Uniwersytet Bundeswehry, Monachium 2007. Wyniki badan opublikowane w formie dwutomowego raportu końcowego.

2010

Kierowanie projektem, którego celem było przygotowanie i realizacja kursu e-learningowego w formie interaktywnej gry edukacyjnej w standardzie SCORM. Na podstawie umowy o dzieło zawartej przez Rektora Akademii Leona Koźmińskiego z Rektorem-Komendantem AON.

2011

Kierowanie projektem, którego celem było przygotowanie i realizacja kursu e-learningowego *Międzynarodowe Prawo Humanitarne Konfliktów Zbrojnych* dla Wojskowego Centrum Edukacji Obywatelskiej (2011). Kurs dostępny na platformie LMS ILIAS AON.

2012

Kierowanie projektem, którego celem było przygotowanie i realizacja kursu e-learningowego *Historia i tradycje oręża polskiego* dla Wojskowego Centrum Edukacji Obywatelskiej. Kurs dostępny na platformie LMS ILIAS AON.

2011–2013

Kierowanie międzynarodowym zespołem NATO ds. opracowania kursu ADL na temat *Introduction to Cultural Awareness ADL Course*. W skład zespołu powołanego w ramach NTG TG IT&ED wchodzili przedstawiciele ACT NATO oraz konsorcjum Partnerstwa dla Pokoju. Kurs jest dostępny na platformach LMS ILIAS państw NATO oraz PfP.

Projekt *Mobile Learning Environment (MoLE)* Uczestnictwo/wykonawca oraz kierowanie zespołem polskim (Akademia Obrony Narodowej) w ramach międzynarodowego projektu *MoLE*, w formie grantu – Biuro Badań Naukowych Marynarki Wojennej USA (Office of Naval Research Global). Koszt projektu – 5,268,162.00 USD. W projekcie uczestniczyły zespoły z Azerbejdżanu, Bułgarii, Kanady, Chile, Meksyku, Norwegii, Peru, Polski, Szwajcarii, Rumunii, Ukrainy oraz Wielkiej Brytanii.

2016

Uczestnictwo w międzynarodowym projekcie NATO, realizowanym przez zespół ekspertów Sojuszu we współpracy z Radą Bezpieczeństwa i Obrony Ukrainy oraz Narodowym Instytutem Studiów Strategicznych Ukrainy (projekt SAS-121 Team). Opracowanie (50%) wspólnie z prof. Bogusławem Packiem (50%) jednego podrozdziału raportu końcowego, pt.: *Importance of PME within DEEP UKR – NCO capability development as the experience from combating hybrid warfare.*

Uczestnictwo w międzynarodowym projekcie NATO, realizowanym w ramach programu DEEP Ukraine, dot. opracowania Białej Księgi Operacji Antyterrorystycznej (*White Book on ATO*). M.in. przeprowadzenie wywiadów eksperckich we Lwowie, Kijowie i Charkowie z 61 uczestnikami operacji ATO.

Uczestnictwo w pracach międzynarodowego zespołu ekspertów ds. opracowania wzorcowego programu kształcenia NATO oraz Konsorcjum PdP, na temat: *Cybersecurity. A Reference Curriculum*, opublikowanego 27 września 2016 r. [współautor].

Członkostwo w międzynarodowym zespole NATO ds. procedur antykorupcyjnych w Siłach Zbrojnych Ukrainy (*Building Integrity – BI*). Współautorstwo raportu dot. oceny oraz rekomendacji.

2017

Innowacyjne rozwiązanie w praktyce kształcenia – uruchomienie oraz wdrożenie platformy e-learningowej LMS ILIAS dla potrzeb Wydziału Nauk Społecznych i Technicznych Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku, przy jednoczesnym zapewnieniu możliwości jej wykorzystania w działalności dydaktyczno-szkoleniowej uczelni, w tym w ramach współpracy z podmiotami krajowymi oraz zagranicznymi. Kierownik projektu w ramach grantu zespołowego w Kujawskiej Szkole Wyższej we Włocławku.

Przygotowanie oraz realizacja innowacyjnego materiału dydaktycznego, wspierającego proces kształcenia prowadzony w Wydziale Nauk Społecznych i Technicznych Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku: „Kurs e-learningowy bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni, zgodny z rekomendacjami NATO”, do wykorzystania na platformie e-learningowej LMS ILIAS, w tym w ramach współpracy uczelni z podmiotami krajowymi oraz zagranicznymi. Grant indywidualny w Kujawskiej Szkole Wyższej we Włocławku.

2018–2020

POWR.03.05.00-00-Z201/18. Kierownik projektu uruchomienia pracowni e-learningowej w Filii UWM w Elku w ramach projektu *Uniwersytet Wielkich Możliwości – program podniesienia jakości zarządzania procesem kształcenia i jakości nauczania*, współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego z Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój. Efekt: kompleksowe wzmocnienie potencjału dydaktycznego Filii UWM

w Elku w zakresie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych (platforma LMS ILIAS) oraz optymalizacja procesu kształcenia poprzez wsparcie formami i metodami sfery kształcenia na odległość.

2020–2021

Kierownik projektu nr 27.690.001-500, temat „Uruchomienie portalu e-learningowego NATO DEEP”. Portal jest powiązany z dyscypliną nauk o komunikacji społecznej i mediach UWM. W 2020 r. na konto UWM wpłynęły środki w wysokości 18.000,00 EUR. W 2021 r. wpłynęły środki w wysokości 23.000,00 EUR.

Kierownik projektu nr 14.420.007-500 temat „E-nauczyciel i e-instruktor w nowym środowisku edukacyjnym, spowodowanym przez COVID-19” (nr kursu elearningowego dla potrzeb Kwatery Głównej NATO, w którym uczestniczyło 25 osób z 23 krajów). Kurs rozpoczął się 31 października 2020 r., zaś zajęcia prowadzili wykładowcy z krajów NATO i Unii Europejskiej. Zakończył się w czerwcu 2021 (trwał dwa semestry), prowadzony był wyłącznie online w języku angielskim. Z tytułu organizacji kursu na konto UWM wpłynęła kwota 22.500,00 EUR.

Kierownik projektu adaptacji na język polski kursu e-learningowego w języku angielskim „But, will it work online”.

Kierownik projektu adaptacji na język polski kursu e-learningowego w języku angielskim „Yes, it does work online”.

Kierownik projektu Computer Adaptive Language Testing CALT, w ramach współpracy NATO DEEP eAcademy z Uniwersytetem Obrony Narodowej Ukrainy z Kijowa oraz konsorcjum PdP. Istota dotyczy prowadzenia egzaminów z języka angielskiego, zgodnych ze standardem STANAG 6001, na dedykowanej platformie, przy zastosowaniu algorytmu.

Kierownik projektu adaptacji na język polski monografii „Modernizing Learning. Towards Future Learning Environment, w ramach współpracy NATO DEEP eAcademy z Wydziałem Bezpieczeństwa Narodowego ASzWoj w Warszawie oraz Instytutem Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej UWM w Olsztynie.

Kierownik projektu adaptacji na język ukraiński monografii „Modernizing Learning. Towards Future Learning Environment”, w ramach współpracy NATO DEEP eAcademy z Uniwersytetem Obrony Narodowej Ukrainy z Kijowa.

Autor opisu wpływu działalności naukowej na funkcjonowanie społeczeństwa i gospodarki – w ramach dyscypliny nauk o komunikacji społecznej i mediach. Temat: „E-learning z wykorzystaniem multimediiów instrumentem wywierania wpływu społecznego w sferze bezpieczeństwa i obronności. Kontekst programu NATO DEEP”.

Członek zespołu projektowego ds. opracowania dokumentu referencyjnego Sojuszu Północnoatlantyckiego „NATO DEEP Strategy for Distance Learning Support”. Strategia została opublikowana 9 grudnia 2021 r. Wkład dot. obszaru kształcenia zdalnego.

2021

Kierownik projektu przekształcenia/adaptacji dokumentu referencyjnego NATO „Cybersecurity Reference Curriculum” na kurs e-learningowy za pomocą aplikacji Articulate Rise 360.

Kierownik projektu przekształcenia/adaptacji dokumentu referencyjnego NATO „Counterterrorism Reference Curriculum – CTRC” na kurs e-learningowy za pomocą aplikacji Articulate Rise 360.

Kierownik projektu przekształcenia/adaptacji kursu e-learningowego NATO – „Introduction to Culture Awareness – ICA”, opracowanego za pomocą edytora SCORM, w kurs „Introduction to Culture Awareness – ICA, 2.0” za pomocą aplikacji Articulate Rise 360.

Kierownik projektu „e-Instructor Certification Programme” realizowanego przez NATO DEEP eAcademy w ramach programu NATO DEEP dedykowanego krajom Sojuszu oraz państwom partnerskim. Od października 2021 r.

BIBLIOGRAFIA

- Gawliczek P., *Cybersecurity. A generic reference curriculum. Towards unified approach*, w: *Cyberprzestrzeń. Zagrożenia w sieci*, pod red. M. Kozińskiego, S. Kosznik-Biernackiej, J. Grubickej, Słupsk 2017, s. 293–306.
- Gawliczek P., *Innovative ICT solutions and/within/for changing security environment. Case study – NATO DEEP ADL Portal and Social Media*, „Journal of Scientific Papers. Social developments & Security” 9(2019), nr 4, s. 111–119.
- Gawliczek P., *Platforma LMS ILIAS narzędziem edukacji dla bezpieczeństwa i obronności. Doświadczenia i rekomendacje Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku*, w: *Problemy bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego*, t. II, pod red. M. Gogolina, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy 2018, s. 111–120.
- Gawliczek P., *Platforma LMS ILIAS narzędziem edukacji dla bezpieczeństwa*, w: *Współczesne potrzeby i wymagania edukacji dla bezpieczeństwa*, pod red. J. Kunikowskiego, A. Araucz-Boruc, G. Wierzbickiego, Siedlce 2018, s. 271–282.
- Gawliczek P., *Technologie informacyjno-komunikacyjne jako narzędzia kształcenia. Studium przypadku – Filia w Elku Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie*, „Civitas et Lex” 2019, nr 3, s. 33–39.
- Guzewicz W., *Information and communication technologies in the security environment – useful tools or necessary evil? Conclusions from the educational practice at Elk Campus Branch of the University of Warmia and Mazury in Olsztyn*, w: *Security and Russia Threats*, pod red. M. Banasika, P. Gawliczka, A. Rogozińskiej, Piotrków Trybunalski, 2019, s. 283–292.
- Iskandarov K., Gawliczek P., *The south Caucasus and NATO’s defence education enhancement programme. Retrospective analysis*, „Journal of Scientific Papers. Social developments & Security” 9(2019), nr 5, s. 3–14.
- Jóźwiak M., *Integration of MOOC Principles into a Language Course Framework for NATO DEEP: a Case Study*, „Civitas et Lex” 2018, nr 4, s. 7–14.

ASSOC. PROF. PIOTR GAWLICZEK, PH.D. – PARTICIPATION IN CONFERENCES
AND SYMPOSIA AS WELL AS OTHER SCIENTIFIC UNDERTAKINGS

SUMMARY

The research sphere of Assoc. Prof. Piotr Gawliczek, Ph.D. is related to the conference context – personal, active participation in various scientific endeavors. They are usually international in nature, taking place in various countries in Europe, Asia and North America, such as the USA, Austria, Azerbaijan, Ukraine and Norway. North Macedonia. Particularly noteworthy is not only membership in scientific and organizational committees, but above all a large number of presented papers, mostly in English. Another area of the involvement is the development of research staff, as evidenced by the promotion of five doctors, while two dissertations were written in English. He is the supervisor of several dozens of theses, master's and bachelor's ones. Moreover, he is a reviewer of eleven doctoral dissertations and two reviews in the habilitation thesis. A special scientific achievement, as part of the design sphere, there is the NATO DEEP Portal, i.e. the educational platform of the North Atlantic Alliance, whose range of social impact is reinforced by posts posted on social media accounts. The project "Launching the NATO DEEP ADL Portal" implemented by Piotr Gawliczek includes the following instruments: (1) NATO DEEP eAcademy, (2) LMS ILIAS e-learning platform, (3) BigBlueButton platform, (4) social media accounts.

KEY WORD: Piotr Gawliczek, NATO DEEP, research activities, reviews, LMS ILIAS, BigBlue-Button

NAUKI O BEZPIECZEŃSTWIE / SECURITY STUDIES

Ks. WOJCIECH GUZEWICZ
MARIUSZ SOLIS

REPERTORIUM PRZEDSIĘWZIĘĆ PODEJMOWANYCH PRZEZ DRA HAB. PIOTRA GAWLICZKA, PROF. UWM W RAMACH PROGRAMU NATO DEEP

Zagadnienia wstępne

Program NATO DEEP został zainicjowany w 2007 r. jako wspólne przedsięwzięcie Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz Konsorcjum Partnerstwa dla Pokoju. Istota programu polega na udzielaniu kompleksowego wsparcia krajom partnerskim w rozwijaniu oraz reformowaniu instytucji szkolnictwa wojskowego. Nadrzędnym celem jest zwiększanie bezpieczeństwa międzynarodowego poprzez profesjonalizację kształcenia oficerów, podoficerów oraz pracowników cywilnych resortu obrony w krajach partnerskich zgodnie z obowiązującymi w Sojuszu standardami oraz opracowanymi dokumentami i programami referencyjnymi. W ramach NATO DEEP realizowane są przedsięwzięcia w następujących obszarach:

- wspieranie instytucji szkolnictwa wojskowego (uczelni wojskowych, centrów oraz ośrodków szkoleniowych, szkół podoficerskich itp.) we wprowadzaniu innowacyjnych metod kształcenia i szkolenia, uwzględniając rozwijanie kompetencji cyfrowych wykładowców (How to teach?) oraz opracowywanie adekwatnych programów nauczania i szkolenia (What to teach?);
- wspieranie procesów związanych z implementacją kompleksowych rozwiązań sfery kształcenia zdalnego;
- zaspokajanie potrzeb związanych z nauczaniem języka angielskiego, szczególnie terminologii wojskowej, zgodnie ze standardem NATO STANAG 6001.

Główne kierunki strategiczne – opracowywanie programów nauczania oraz rozwój kompetencji cyfrowych wykładowców i szkółących – są uzupełniane przez dialog instytucji krajów partnerskich z podmiotami z NATO. To także robocze

Ks. WOJCIECH GUZEWICZ – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie Filia w Elku, ORCID: 0000-0002-6759-0856, e-mail: wojciech.guzewicz@uwm.edu.pl

MARIUSZ SOLIS – Koordynator programu NATO DEEP; Kwatera Główna NATO, e-mail: solis.mariusz@hq.nato.int

konsultacje z ekspertami. Przedsięwzięcia w ramach NATO DEEP są dostosowywane do wymagań poszczególnych partnerów przy założeniu, że każda instytucja szkolnictwa wojskowego jest inna, wymaga indywidualnego podejścia. Według stanu na grudzień 2021 r. członkami programu były następujące kraje: Armenia, Azerbejdżan, Bośnia i Hercegowina, Gruzja, Irak, Jordania, Kazachstan, Kirgistan, Mauretania, Mołdawia, Mongolia, Maroko, Serbia, Tunezja i Ukraina.

W program jest zaangażowanych ponad 600 ekspertów z ok. 80 instytucji edukacji obronnej z państw członkowskich Sojuszu oraz krajów partnerskich. NATO DEEP pomaga beneficjentom zaspakajać potrzeby dotyczące modernizacji oraz reform systemów szkolnictwa wojskowego.

Dr hab. Piotr Gawliczek, prof. UWM, zajmujący się badaniami nad e-learningiem oraz kształceniem zdalnym od 2008 r., wykazał m.in., że e-learning, obecny w środowisku bezpieczeństwa od wielu lat, może efektywnie służyć promowaniu stabilności bezpieczeństwa międzynarodowego, co zostało przedstawione w monografii¹. Z badań przeprowadzonych przez prof. Gawliczka wynika, że edukacja i szkolenia to jedna z głównych dziedzin współpracy między NATO a krajami partnerskimi. NATO zaś powinno przenieść swoją uwagę z systemów uzbrojenia na edukację międzyinstytucjonalną i szkolenie osób. Między innymi na bazie badań naukowych prowadzonych przez prof. Gawliczka wspólnie z partnerami udało się sformułować zalecenia dotyczące efektywnego e-learningu z wykorzystaniem multimediów. Jak dowodzi Piotr Gawliczek, narzędzia edukacyjne są dostępne – są to platformy e-learningowe. Jedną z nich jest Portal NATO DEEP, wdrożony w 2019 r., którego efektywność działania była przedmiotem badań². Portal służy do organizacji konferencji, kursów, szkoleń oraz warsztatów online, ale też prowadzenia działalności naukowej. Były tam zamieszczane ankiety dotyczące np. istoty, zakresu oraz charakteru zmian funkcjonowania systemów edukacyjnych sił zbrojnych, od osób zatrudnionych w instytucjach sektora bezpieczeństwa i obronności państw NATO, a także krajów partnerskich, co było nowością w skali globalnej. Analiza ankiet wykazała wagę rozwijania kompetencji cyfrowych oraz zasadność korzystania z multimediów jako środków kreowania wpływu społecznego.

Jak stwierdza jeden z recenzentów niniejszego artykułu: „Repertorium przedsięwzięć podejmowanych przez dra hab. Piotra Gawliczka, prof. UWM w ramach programu NATO DEEP przedstawia w sposób wyjątkowo skromny bogaty dorobek działań naukowych i organizacyjnych prof. Piotra Gawliczka na ogólnoswiatowym forum kształcenia na odległość. Rozpiętość tematyczna zaangażowania w ramach NATO DEEP jest imponująca, a zasługi polskiego naukowca »Professor Gawliczek (ang.)« dla programu NATO DEEP są doceniane we wszystkich aktywnościach, jakie w latach 2013–2021 przeprowadził. Recen-

¹ P. Gawliczek, W. Guzewicz, Kh. Iskandarov, *Defence Education Enhancement Programme as vehicle to strengthen and stimulate cooperation between NATO and partners: case studies – South Caucasus and Ukraine ADL perspective*, Wyd. UWM, Olsztyn 2020.

² P. Gawliczek, *Innovative ICT solutions and/within/for changing security environment. Case study – NATO DEEP ADL Portal and Social Media*, „Social Development and Security” 2019, nr 4, s. 111–119.

zowana praca stanowi potwierdzenie ponad 140 szkoleń, konferencji i różnych spotkań z partnerami NATO DEEP. Na potwierdzenie Repertorium... warto dodać również współorganizację konferencji COVID-19 DEFENCE EDUCATION DISTANCE LEARNING BEST PRACTICES AND LESSONS LEARNED STRATEGY DEVELOPMENT CONFERENCE, która odbyła się w kwietniu 2021 r. w Warszawie, a także wspieranie procesów związanych z implementacją kompleksowych rozwiązań w sferze kształcenia zdalnego. »Repertorium przedsięwzięć podejmowanych przez dra hab. Piotra Gawliczka, prof. UWM w ramach programu NATO DEEP« stanowi unikalne osiągnięcie naukowca zajmującego się badaniami nad e-learningiem oraz kształceniem zdalnym».

Wykaz przedsięwzięć

NATO DEEP nr 6 – Ukraina

20.03–26.03.2013 Wizyta inicjująca program DEEP na Ukrainie (DEEP entry visit).

NATO DEEP nr 30 – Gruzja

09.04–12.04.2013 Ponowne zaangażowanie Gruzji w DEEP (Re-engaging Georgia in DEEP visit).

NATO DEEP nr 85 – Ukraina

09.12–13.12.2013 Rozwój kompetencji wykładowców (Faculty Development).

NATO DEEP nr 118 – Gruzja

14.04–14.04.2014 Coroczny przegląd i ocena programu (Annual Program Review and Assessment).

NATO DEEP nr 278 – międzynarodowe

23.06–24.06.2014 III Konferencja Uzgodnieniowa ds. Edukacji Obronnej (3rd Functional Clearing House on Defence Education).

NATO DEEP nr 37 – Gruzja

15.04–17.04.2015 Warsztaty na temat „Najlepszych Praktyk” (Workshop on “Best Practices”).

NATO DEEP nr 274 – Gruzja

22.03–25.03.2016 Działania związane z planowaniem wstecznym (Backward Planning Activities).

NATO DEEP nr 503 – Ukraina

20.04–22.04.2015 Konsorcjum PfP Grupa Robocza Zaawansowanego Nauczania E-learningowego (ADL) (PfP Consortium Advanced Distributed Learning (ADL) Working Group).

NATO DEEP nr 627 – Ukraina

25.10–28.10.2015 Powołanie wspólnej grupy roboczej ds. badań naukowych w oparciu o wnioski wyciągnięte z ATO (Establishing of an academic research joint Working Group on lessons learned from the ATO).

NATO DEEP nr 628 – Ukraina

15.11–19.11.2015 Roczny przegląd programu dla DEEP Ukraine. Wizyta oceniająca – Rok II (Annual Program Review for DEEP Ukraine. Assessment visit – Year Two).

NATO DEEP nr 641 – Ukraina

02.12–04.12.2015 Wspólna Grupa Robocza NATO-Ukraina ds. Reform Obronnych – Raport roczny o DEEP dla sojuszników (NATO-Ukraine Joint Working Group on Defence Reforms – Annual report about DEEP to Allies).

NATO DEEP nr 764 – międzynarodowe

27.06–29.06.2016 V Konferencja Uzgodnieniowa ds. Edukacji Obronnej (5th Functional Clearing House on Defence Education).

NATO DEEP nr 822 – Ukraina

10.05–22.05.2016 Wizyta badawcza w celu zebrania materiałów do „White Book on Lessons Learned from ATO” oraz wzięcia udziału w projekcie SAS-121 (Research visit to collect materials to White Book on Lessons Learned from ATO and to participate in SAS-121 project).

NATO DEEP nr 871 – Ukraina

08.06–10.06.2016 Wizyta rozpoznawcza zespołu DEEP/BI w Ukrainińskiej Akademii Wojsk Lądowych (DEEP/BI team recon visit to Ukrainian Land Force Academy).

NATO DEEP nr 990 – Azerbejdżan

04.04–06.04.2017 Warsztaty pisania, edycji i readakcji czasopism naukowych (Academic writing, editing, and journal production workshop).

NATO DEEP nr 1040 – Ukraina

16.06–20.06.2017 Wsparcie NDU Kijów w zakresie rozwoju ADL #2: projektowanie stron internetowych (Support for NDU Kyiv in the area of ADL development #2: web-designing).

NATO DEEP nr 1042 – Ukraina

01.09–05.09.2017 Wsparcie NDUU Kijów w zakresie rozwoju ADL #3: Administracja platformą (Support for NDUU Kyiv in the area of ADL development #3: programowanie w PHP).

NATO DEEP nr 1041 – Ukraina

08.09–12.09.2017 Wsparcie NDU Kijów w zakresie rozwoju ADL #4: Administracja platformą (Support for NDU Kyiv in the area of ADL development #4: Platform administration).

NATO DEEP nr 1045 – Ukraina

19.04–21.04.2017 Konsorcjum PFP Grupa Robocza ds. Kształcenia Zdalnego (PFP Consortium Advanced Distributed Learning Working Group).

NATO DEEP nr 1088 – Ukraina

06.06–08.06.2017 Konsultacje z kierownictwem Uniwersytetu Kujawskiego w sprawie pomocy ADL dla DEEP Ukraine (Consultations with the leadership of Cuiavian University on ADL assistance for DEEP Ukraine).

NATO DEEP nr 1114 – Ukraina

28.07–01.08.2017 ADL Spotkanie inauguracyjne/warsztat na temat opracowania „Zaawansowanego kursu cyberbezpieczeństwa e-learningowego inspirowanego ogólnym programem referencyjnym” (ADL Kick-off meeting/workshop on development of “Advanced E-learning Cybersecurity Course Inspired by Generic Reference Curriculum”).

NATO DEEP nr 1135 – Ukraina

25.10–27.10.2017 ADL/e-Learning – przegląd aktualnej sytuacji i planów na 2018 r. (ADL/e-Learning – review of the current assistance and plans for 2018).

NATO DEEP nr 1137 – Ukraina

13.11–17.11.2017 Konsorcjum PFP Grupa Robocza Zaawansowanego Nauczania E-learningowego (ADL) (PFP Consortium Advanced Distributed Learning (ADL) Working Group).

NATO DEEP nr 1164 – Północna Macedonia

11.12–15.12.2017 Warsztaty na temat e-learningu jako innowacyjnego narzędzia edukacji i szkoleń (Workshop on E-learning as an innovative tool for education and training).

NATO DEEP nr 1166 – Ukraina

14.12–16.12.2017 Wizyta studyjna ukraińskiego kierownika ADL Center w NDU Kijów i polskiego kierownika ADL Center w KSW w norweskim centrum ADL w Oslo (Study visit by Ukrainian Head of the ADL Centre in NDU Kyiv and Polish Head of ADL Center at the Cuiavian University to Norwegian NDU in Oslo).

NATO DEEP nr 1160 – Ukraina

26.03–30.03.2018 Opracowanie programu nauczania cyberbezpieczeństwa dla Instytutu Wojskowego w Żytomierzu zgodnie z Programem Referencyjnym #1 back-to-back z rozwojem kursu cyberbezpieczeństwa e-learningu (ADL) dla AON Kijów (Development of Cybersecurity curriculum for Zhytomyr Military Institute in accordance with Reference Curriculum #1 back -to-back with development of e-learning (ADL) cybersecurity course for NDU Kyiv).

NATO DEEP nr 1161 – Ukraina

24.09–28.09.2018 Opracowanie programu nauczania cyberbezpieczeństwa dla Instytutu Wojskowego w Żytomierzu zgodnie z Programem Referencyjnym nr 2

(Development of Cybersecurity curriculum for Zhytomyr Military Institute in accordance with Reference Curriculum #2).

NATO DEEP nr 1168 – Ukraina

18.05–22.05.2018 Warsztaty na temat zaawansowanych funkcjonalności platform ADL na Kujawskim Uniwersytecie (Workshop on advanced functionalities of ADL platforms at the Cuiavian University).

NATO DEEP nr 1187 – Ukraina

15.07–18.07.2018 Warsztaty na temat rozwoju modułów multimedialnych/bloków dydaktycznych dla platform LMS w NDU Kijów (wsparcie ADL/e-learning) (Workshop on development of multimedia modules/didactic blocks for LMS platforms in the NDU Kyiv (ADL/E-learning support)).

NATO DEEP nr 1188 – Ukraina

27.01–30.01.2019 Warsztaty inauguracyjne na temat tworzenia e-słowników i e-podręczników/wersji angielskiej i brytyjskiej (wsparcie ADL/e-learning dla NDU Kijów) (Kick-off workshop on development of E-Dictionaries and E-Manuals/English and UKR versions (ADL/E-learning support for the NDU Kyiv)).

NATO DEEP nr 1191 – Ukraina

12.11–15.11.2018 Jesienne spotkanie PfPC ADL Grupy Roboczej (PfPC ADL WG Autumn meeting).

NATO DEEP nr 1230 – Ukraina

29.05–02.06.2018 Warsztaty przeglądu programu nauczania NCO (NCO Curriculum Review Workshop).

NATO DEEP nr 1286 – Ukraina

15.11–16.11.2018 Działalność naukowa uczelni wojskowych państw NATO warsztat #1
(Scientific activities of the military universities of the NATO countries workshop #1).

NATO DEEP nr 1288 – Północna Macedonia

16.03–20.03.2018 Warsztaty LMS ILIAS (Workshop on LMS ILIAS).

NATO DEEP nr 1333 – Armenia

20.03–24.03.2018 Wizyta w sprawie corocznego przeglądu programu (Annual Program Review visit).

NATO DEEP nr 1354 – Azerbejdżan

03.06–08.06.2018 wizyta e-learningowa (E-learning visit).

NATO DEEP nr 1396 – Armenia

22.07–27.07.2018 Wizyta scopingowa ekspertów NATO w celu zidentyfikowania potrzeb i ewentualnego wsparcia dla ARM ADL/e-learningu (Scoping visit of NATO experts to identify needs and possible support for ARM ADL/e-learning).

NATO DEEP nr 1433 – Armenia

07.12–11.12.2018 Warsztaty ADL (ADL Workshop).

NATO DEEP nr 1434 – Armenia

04.09–08.09.2018 Forum e-learningowe NATO 2018 (ADL) (NATO e-learning Forum 2018) (ADL).

NATO DEEP nr 1439 – międzynarodowe

18.03–22.03.2019 Trzecie międzynarodowe warsztaty podoficerskie „Rozwijanie wykształconego korpusu podoficerskiego” w ramach programu wzmocnienia edukacji obronnej (DEEP) (3rd Multinational NCO Workshop “Developing an Educated NCO Corps” under Defence Education Enhancement Programme (DEEP).

NATO DEEP nr 1442 – Azerbejdżan

23.11–27.11.2019 Udział w warsztatach ADL (Participation in ADL Workshop).

NATO DEEP nr 1447 – Ukraina

26.11–30.11.2018 Międzynarodowe Innowacje w klasie Oficerskiej Panel na konferencji Interservice/Industry Training, Simulation and Education (I/ITSEC) (ADL) (International Innovation in the classroom Flag Officer panel at the Interservice/Industry Training, Simulation and Education Conference (I/ITSEC) (ADL).

NATO DEEP nr 1457 – Ukraina

16.01–18.01.2019 Działalność naukowa uczelni wojskowych państw NATO Warsztat #4 (Scientific activities of the military universities of the NATO countries workshop #4).

NATO DEEP nr 1485 – Ukraina

22.02–26.02.2019 Warsztaty ADL poświęcone CALT (Computer Adaptive Language Testing) (ADL event workshop on CALT (Computer Adaptive Language Testing).

NATO DEEP nr 1487 – Ukraina

02.09–06.09.2019 Warsztaty z rozwoju umiejętności ADL dla wykładowców Krajowej Akademii Administracji Publicznej. Użyteczność NATO DEEP ADL portal (Workshop on development of ADL skills for National Academy of Public Administrations faculty members. The utility of NATO DEEP ADL Portal).

NATO DEEP nr 1488 – Ukraina

22.04–25.04.2019 Wiosenne spotkanie PdP C ADL WG w Skopje/Macedonii (PfP C ADL WG Spring meeting in Skopje/Macedonia).

NATO DEEP nr 1489 – Ukraina

03.11–07.11.2019 xAPI Workshop i PdP C ADL WG Jesienne spotkanie w Szkole NATO Oberammergau (xAPI Workshop and PfP C ADL WG Autumn meeting in NATO School Oberammergau).

NATO DEEP nr 1490 – Ukraina

10.03–15.03.2019 NTGTG IT&ED Wiosenne spotkanie (ADL) (NTGTG IT&ED Spring meeting ADL).

NATO DEEP nr 1491 – Ukraina

23.09–27.09.2019 NTGTG IT&ED Jesienne spotkanie (ADL) (NTGTG IT&ED Autumn meeting ADL).

NATO DEEP nr 1492 – Ukraina

12.05–15.05.2019 Doroczna konferencja ADL NORDEFSCO (NORDEFSCO Annual Conference).

NATO DEEP nr 1493 – Ukraina

24.08–30.08.2019 Federalny e-learning Nauka i Technologia (ADL iFest) (Federal E-learning Science & Technology (ADL iFest)).

NATO DEEP nr 1494 – Ukraina

29.11–06.12.2019 Doroczna konferencja I/ITSEC 2019 (ADL) (2019 I.ITSEC Annual Conference) (ADL).

NATO DEEP nr 1533 – Armenia

15.07–19.07.2019 Warsztaty z zaawansowanych narzędzi i funkcjonalności ADL (Workshop on advanced ADL tools and functionalities).

NATO DEEP nr 1540 – Północna Macedonia

28.03–02.04.2019 Warsztaty ADL/LMS ILIAS (ADL Workshop/LMS ILIAS).

NATO DEEP nr 1674 – Ukraina

10.06–14.06.2019 I Konferencja NATO ADL Training Technology (NTTC) „KSZTAŁTOWANIE PRZYSZŁOŚCI SZKOLENIA NATO” (1st NATO ADL Training Technology Conference (NTTC) “SHAPING THE FUTURE OF NATO TRAINING”).

NATO DEEP nr 1677 – Ukraina

15.04–17.04.2019 Działalność naukowa uczelni wojskowych państw NATO warsztaty w Instytucie w Żytomierzu (Scientific activities of the military universities of the NATO countries workshop in Zhytomyr Institute).

NATO DEEP nr 1752 – Ukraina

26.07–30.07.2019 Wydarzenie ADL NATO DEEP Ukraina. Warsztaty na temat komputerowego adaptacyjnego testowania języka – CALT (kontynuacja wydarzenia #1485)

(NATO DEEP Ukraine ADL event. Workshop on Computer Adaptive Language Testing – CALT (follow up of #1485 event)).

NATO DEEP nr 1762 – Tunezja

23.11–25.11.2020 Warsztaty ADL dotyczące procesu instalacji platformy LMS ILIAS oraz opracowywania kursów ADL przy użyciu SCORM Editor (ADL workshop on the installation process of the LMS ILIAS platform and ADL course development using SCORM Editor).

NATO DEEP nr 1813 – Ukraina

21.07–26.07.2019 Omówienie przyszłego wsparcia ze strony Centrum Szkolenia Operacyjnego NATO Morskiego Przechwytywania (NMIOTC) w Zatoce Souda na Krecie dla Instytutu Marynarki Wojennej w Odessie (Discussion of future support from NATO Maritime Interdiction Operational Training Centre (NMIOTC) in Souda Bay, Crete for Odessa Naval Institute).

NATO DEEP nr 1868 – Azerbejdżan

29.09–29.09.2020 Roczny przegląd i planowanie DEEP Azerbejdżan I (Annual review and Planning DEEP Azerbaijan I).

NATO DEEP nr 1874 – Armenia

08.03–13.03.2020 Roczny przegląd i planowanie DEEP Armenia (Annual review and Planning DEEP Armenia).

NATO DEEP nr 1914 – Północna Macedonia

11.11–13.11.2019 DEEP ADL zaangażowanie w Międzynarodową Konferencję Naukową MILON 2019 (DEEP ADL involvement in International Scientific Conference MILON 2019).

NATO DEEP nr 1922 – Ukraina

31.10–01.11.2019 Doroczna Konferencja Naukowa „Szkolenie pracowników Publicznych: Najnowsze trendy i technologie” – ADL/e-learning aspekty (Annual Scientific Conference “Training of Public Servants: Recent Trends and Technologies” – ADL/e-learning aspects).

NATO DEEP nr 2019 – Ukraina

30.11–04.12.2020 I/ITSEC 2020 i doroczne spotkanie dyrektorów ADL (I/ITSEC 2020 and Annual ADL Directors Meeting).

NATO DEEP nr 2020 – Ukraina

17.08–19.08.2020 Konferencja iFest 2020 (ADL) (iFest conference 2020).

NATO DEEP nr 2021 – Ukraina

02.06–03.06.2020 Forum Szkoleń i Technologii NATO 2020 (ADL) (NATO Training and Technology Forum 2020) (ADL).

NATO DEEP nr 2026 – Ukraina

16.03–20.03.2020 NTGTG IT&ED ADL – Wiosenne spotkanie 2020 (Spring meeting 2020).

NATO DEEP nr 2027 – Ukraina

09.11–12.11.2020 NTGTG IT&ED ADL – Jesienne spotkanie 2020 (Autumn meeting 2020).

NATO DEEP nr 2028 – Ukraina

01.04–01.04.2020 ADL PfPC Grupa szkoleniowa – Wiosna 2020 (ADL PfPC WG – Spring 2020).

NATO DEEP nr 2029 – Ukraina
23.09–26.09.2020 ADL PfPC Grupa szkoleniowa – Jesień 2020 (ADL PfPC WG – Autumn 2020)

NATO DEEP nr 2031 – Ukraina
14.02–18.02.2020 Warsztaty ADL CALT – kontynuacja zaangażowania ekspertów AON
(ADL CALT Workshop – continuation of the NDU experts' involvement).

NATO DEEP nr 2036 – Ukraina
10.09–11.09.2020 XIX Międzynarodowa Konferencja ILIAS (ADL) (19th International ILIAS Conference) (ADL).

NATO DEEP nr 2060 – Kazachstan
08.09–13.09.2019 Wydarzenie ADL (ADL event).

NATO DEEP nr 2117 – Ukraina
26.01–28.01.2020 Spotkanie koordynacyjne ADL z przedstawicielami NAPA i NDU Kijów (ADL coordination meeting with NAPA and NDU Kyiv representatives).

NATO DEEP nr 2211 – Ukraina
08.05–10.05.2020 Kurs: Prowadzenie efektywnych wirtualnych spotkań – Szkolenie podstawowe #1 (Running effective virtual meetings – Basic Training #1).

NATO DEEP nr 2212 – Ukraina
15.05–17.05.2020 Kurs: Prowadzenie efektywnych wirtualnych spotkań – Szkolenie podstawowe #2 (Running effective virtual meetings – Basic Training #2).

NATO DEEP nr 2213 – Ukraina
22.05–24.05.2020 Kurs: Prowadzenie efektywnych wirtualnych spotkań – Szkolenie podstawowe #3 (Running effective virtual meetings – Basic Training #3).

NATO DEEP nr 2214 – Ukraina
29.05–31.05.2020 Kurs: Prowadzenie efektywnych wirtualnych spotkań – Szkolenie podstawowe #4 (Running effective virtual meetings – Basic Training #4).

NATO DEEP nr 2218 – Bośnia i Hercegowina
27.05–27.05.2020 Warsztaty planowania programu – budowanie zdolności ADL i planowanie warsztatów online (Programme Planning Workshop – ADL Capacity Building and Online Workshop Planning).

NATO DEEP nr 2220 – międzynarodowe
05.06–07.06.2020 Kurs: Prowadzenie efektywnych wirtualnych spotkań – Szkolenie podstawowe #5 (Running effective virtual meetings – Basic Training #5).

NATO DEEP nr 2221 – międzynarodowe
08.06–10.06.2020 Kurs: Prowadzenie efektywnych wirtualnych spotkań – Szkolenie podstawowe #6 (Running effective virtual meetings – Basic Training #6).

NATO DEEP nr 2222 – międzynarodowe
19.06–21.06.2020 Kurs: Prowadzenie efektywnych wirtualnych spotkań – Szkolenie podstawowe #7 (Running effective virtual meetings – Basic Training #7).

NATO DEEP nr 2223 – międzynarodowe
26.06–28.06.2020 Kurs: Prowadzenie efektywnych wirtualnych spotkań – Szkolenie podstawowe #8 (Running effective virtual meetings – Basic Training #8).

NATO DEEP nr 2235 – Ukraina
09.06–09.06.2020 Kongres Przyszłości w Olsztynie. Prezentacja portalu DEEP ADL i jego możliwości wideokonferencji. (Congress of the Future in Olsztyn. Presentation of DEEP ADL Portal and its video conference capabilities).

NATO DEEP nr 2243 – międzynarodowe
03.07–02.08.2020 Kurs: Prowadzenie efektywnych wirtualnych spotkań – Szkolenie podstawowe #9 Lipcowe (Running effective virtual meetings – Basic Training #9 July trainings).

NATO DEEP nr 2245 – Ukraina
20.07–24.07.2020 Warsztaty rozwojowe ADL CALT oparte na ekspertyzie UKR NDU #1
(ADL CALT development workshop based on UKR NDU expertise #1).

NATO DEEP nr 2261 – Ukraina
24.08–28.08.2020 Warsztaty techniczne CALT skoncentrowane na dostosowaniu algorytmów i zagadnieniach programistycznych (CALT technical workshop focused on the algorithm adjustments and programming issues).

NATO DEEP nr 2264 – Ukraina
08.09–09.09.2020 Koordynacja BILC Warsztaty testowe STANAG 6001 (BILC Co-ordination STANAG 6001 Testing Workshop).

NATO DEEP nr 2274 – Ukraina
29.09–30.09.2020 Warsztaty rozwojowe ADL CALT oparte na ekspertyzie UKR NDU #2
(ADL CALT development workshop based on UKR NDU expertise #2).

NATO DEEP nr 2275 – międzynarodowe
04.09–30.09.2020 Kurs: Prowadzenie efektywnych wirtualnych spotkań – Szkolenie podstawowe #11 Wrześniowe (Running effective virtual meetings – Basic Training #11 September trainings).

NATO DEEP nr 2276 – Ukraina
28.10–29.10.2020 Warsztaty rozwojowe ADL CALT oparte na ekspertyzie UKR NDU #3
(ADL CALT development workshop based on UKR NDU expertise #3).

NATO DEEP nr 2277 – Ukraina

26.11–27.11.2020 Warsztaty rozwojowe ADL CALT oparte na ekspertyzie UKR NDU #4

(ADL CALT development workshop based on UKR NDU expertise #4).

NATO DEEP nr 2278 – Ukraina

21.12–22.12.2020 Warsztaty rozwojowe ADL CALT oparte na ekspertyzie UKR NDU #5 „Spotkanie koordynacyjne CALT – wydanie 1.3” (ADL CALT development workshop based on UKR NDU expertise #5 „CALT Coordination Meeting Release 1.3).

NATO DEEP nr 2279 – Ukraina

26.11–27.11.2020 Warsztaty rozwojowe ADL CALT oparte na ekspertyzie UKR NDU #6

(ADL CALT development workshop based on UKR NDU expertise #6).

NATO DEEP nr 2280 – Ukraina

18.09–20.09.2020 Warsztaty inauguracyjne dotyczące wdrożenia wtyczki H5P na platformę ADL ILIAS (Kick-off workshop on the implementation of H5P plugin to ADL ILIAS platform).

NATO DEEP nr 2281 – Ukraina

14.09–15.09.2020 Warsztaty BBB dla wykładowców NAPA (BBB wokshop for NAPA faculty members).

NATO DEEP nr 2287 – Ukraina

26.10–27.10.2020 Kontynuacja warsztatów na temat implementacji wtyczki ADL H5P (Follow-up workshop on ADL H5P plug-in implementation).

NATO DEEP nr 2288 – Azerbejdżan

20.10–20.10.2020 Roczny przegląd i planowanie DEEP Azerbejdżan II (Annual Review and Planning Event).

NATO DEEP nr 2293 – Azerbejdżan

21.10–21.10.2020 Roczny przegląd i planowanie DEEP Azerbejdżan III (Annual Review and Planning Event).

NATO DEEP nr 2312 – Tunezja

25.05–27.05.2021 Warsztaty ADL w celu usprawnienia wprowadzenia LMS ILIAS jako kluczowego rozwiązania ADL War College (ADL Workshop to enhance the introduction of LMS ILIAS as the key ADL solution War College).

NATO DEEP nr 2322 – Azerbejdżan

01.10.2021–30.03.2022 Wydarzenie corocznego przeglądu i planowania (Annual Review Planning Event).

NATO DEEP nr 2324 – Armenia

01.10.2021–30.12.2021 Wydarzenie corocznego przeglądu i planowania (Annual Review Planning Event).

NATO DEEP nr 2327 – Ukraina

20.11–20.11.2020 III Międzynarodowa Konferencja Naukowo-Praktyczna „Wyzwania wdrażania ADL w procesie kształcenia wyższych wojskowych instytucji edukacyjnych i możliwe sposoby ich rozwiązania” (Third International Scientific and Practical Conference „CHALLENGES OF ADL IMPLEMENTATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND POSSIBLE WAYS OF THEIR SOLUTION”).

NATO DEEP nr 2344 – Ukraina

07.12–08.12.2020 Kontynuacja warsztatów na temat implementacji wtyczki ADL H5P #2

(Follow-up workshop on ADL H5P plug-in implementation #2).

NATO DEEP nr 2345 – Ukraina

14–17.12.2020 Rozwój ADL CALT Warsztaty techniczne oparte na wiedzy UKR NDU (ADL CALT development Technical workshop based on UKR NDU expertise).

NATO DEEP nr 2347 – międzynarodowe

02.11–02.12.2020 Kurs: Prowadzenie efektywnych wirtualnych spotkań – Szkolenie podstawowe #13 Listopadowe (Running effective virtual meetings – Basic Training #13 November trainings).

NATO DEEP nr 2349 – międzynarodowe

04.12–20.12.2020 Kurs: Prowadzenie efektywnych wirtualnych spotkań – Szkolenie podstawowe #14 Grudniowe (Running effective virtual meetings – Basic Training #14 December trainings).

NATO DEEP nr 2360 – Afganistan

15.02–17.02.2021 Roczny przegląd programu (projekt ANA 466/S) (Annual Programme Review ANA project 466/S).

NATO DEEP nr 2361 – Afganistan

30.03–07.04.2021 Warsztaty ADL I (projekt ANA 655/S) e-Learning (warsztaty 3-dniowe) (ADL Workshop I (ANA project 655/S) e-Learning (3-day workshop)).

NATO DEEP nr 2389 – Tunezja

18.05–20.05.2021 Warsztaty ADL dotyczące edytora SCORM jako narzędzia do opracowywania materiałów i kursów ADL War College (ADL Workshop on SCORM Editor as the tool the develop ADL materials and courses War College).

NATO DEEP nr 2390 – Tunezja

01.06–03.06.2021 Warsztaty ADL na temat zaawansowanych funkcjonalności BigBlueButton War College (ADL Workshop on the advanced BigBlueButton functionalities War College).

NATO DEEP nr 2402 – Ukraina

28.01–29.01.2021 Warsztaty podsumowujące wdrożenie wtyczki ADL H5P (Concluding workshop on ADL H5P plug-in implementation).

NATO DEEP nr 2415 – Bośnia i Hercegowina

01.03–03.03.2021 Warsztaty ADL skupione na zaawansowanych zagadnieniach administracyjnych (LMS Moodle) (ADL Workshop focused on advanced admin issues) (LMS Moodle).

NATO DEEP nr 2416 – Bośnia i Hercegowina

19.04–30.04.2021 Warsztaty ADL na temat H5P jako narzędzia do opracowywania materiałów i kursów ADL (ADL Workshop on H5P as the tool the develop ADL materials and courses).

NATO DEEP nr 2317 – Bośnia i Hercegowina

27.07–29.07.2021 Warsztaty ADL na temat zaawansowanych funkcjonalności BigBlueButton (ADL Workshop on the advanced BigBlueButton functionalities).

NATO DEEP nr 2423 – Ukraina

18.01–22.01.2021 Rozwój ADL CALT Warsztaty techniczne oparte na wiedzy UKR NDU (ADL CALT development Technical workshop based on UKR NDU expertise).

NATO DEEP nr 2446 – międzynarodowe

01.02–28.02.2021 Kurs: Prowadzenie efektywnych wirtualnych spotkań – Szkolenie podstawowe #15 Luty (Running effective virtual meetings – Basic Training #15 Feb trainings).

NATO DEEP nr 2447 – Ukraina

01.02–05.02.2021 Warsztaty ADL mające na celu opracowanie ukraińskiej wersji „Modernizing Learning” (ADL Workshop to develop a Ukrainian version of “Modernizing Learning”).

NATO DEEP nr 2452 – Mongolia

05.02–07.02.2021 Trening mongolskich instruktorów w obsłudze platformy BigBlueButton (Train Mongolian instructors on BBB platform).

NATO DEEP nr 2453 – Mongolia

12.03–14.03.2021 Trening mongolskich instruktorów w obsłudze platformy BigBlueButton (Train Mongolian instructors on BBB platform).

NATO DEEP nr 2464 – Ukraina

01.02–11.02.2021 Warsztaty mikrolearningowe z użyciem H5P na temat projektowania kursów ADL z interaktywnymi treściami #1 (Micro-learning design with H5P workshop on how to design ADL courses with interactive content #1)

NATO DEEP nr 2465 – Ukraina

15.02–25.02.2021 Warsztaty mikrolearningowe z użyciem H5P na temat projektowania kursów ADL z interaktywnymi treściami #2 (Micro-learning design with H5P workshop on how to design ADL courses with interactive content #2).

NATO DEEP nr 2488 – Mongolia

19.03–21.03.2021 Trening mongolskich instruktorów w obsłudze platformy BigBlueButton (Train Mongolian instructors on BBB platform).

NATO DEEP nr 2512 – międzynarodowe
01.03–31.03.2021 Kurs „Prowadzenie efektywnych wirtualnych spotkań” – Trening Podstawowy #16 (Marzec) (Running Effective Virtual Meetings – Basic Training #16 (March training)).

NATO DEEP nr 2513 – Ukraina
08.03–01.04.2021 Warsztaty mikrolearningowe z użyciem H5P na temat projektowania kursów ADL z interaktywnymi treściami (Marzec) (Micro-learning design with H5P workshop on how to design ADL courses with interactive content (March trainings)).

NATO DEEP nr 2517 – Ukraina
27.04–29.04.2021 Prezentacja osiągnięć ADL DEEP Ukrainy na dziewiątej corocznej NORDEFKO Konferencji (Presenting the DEEP Ukraine ADL achievements at the 9th Annual NORDEFKO ADL Conference).

NATO DEEP nr 2577 – międzynarodowe
09.04–25.04.2021 Kurs „Prowadzenie efektywnych wirtualnych spotkań” – Trening Podstawowy #17 (Treningi kwietniowe) (Running Effective Virtual Meetings – Basic Training #17) (April training).

NATO DEEP nr 2578 – Ukraina
06.05–30.05.2021 Warsztaty mikrolearningowe z użyciem H5P na temat projektowania kursów ADL z interaktywnymi treściami (Kwiecień) (Micro-learning design with H5P workshop on how to design ADL courses with interactive content (April)).

NATO DEEP nr 2579 – Ukraina
03.05–07.05.2021 Podsumowujące spotkanie ADL by rozwinąć ukraińską wersję „Traktatu o e-nauczaniu” (Concluding ADL Workshop to develop a Ukrainian version of „Modernizing Learning”).

NATO DEEP nr 2580 – Mongolia
23.04–25.04.2021 Trening mongolskich instruktorów w obsłudze platformy BigBlueButton (Train Mongolian instructors on BBB platform).

NATO DEEP nr 2589 – Ukraina
25.05–28.05.2021 NTGTG IT&ED (ADL) Wirtualna Wiosna 2021 Spotkanie (NTGTG IT&ED (ADL) Virtual Spring 2021 Meeting).

NATO DEEP nr 2608 – międzynarodowe
29.05–08.06.2021 Aktualizacja kursu „Wstęp do Świadomości Kulturowej 1.0.” (Bazowany na SCORM) do wersji 2.0 (Bazowany na Articulate Rise). (Upgrading the „Introduction to Culture Awareness – ICA 1.0.” (SCORM based) to version ICA 2.0 (Articulate Rise-based)).

NATO DEEP nr 2611 – Ukraina
06.05–30.05.2021 Warsztaty mikrolearningowe z użyciem H5P na temat projektowania kursów ADL z interaktywnymi treściami (Micro-learning design with H5P workshop on how to design ADL courses with interactive content).

NATO DEEP nr 2613 – Mongolia

21.05–24.05.2021 Trening mongolskich instruktorów z obsługi platformy BigBlueButton. (Train Mongolian instructors on BBB platform).

NATO DEEP nr 2628 – Ukraina

04.06–27.06.2021 Warsztaty mikrolearningowe z użyciem H5P na temat projektowania kursów ADL z interaktywnymi treściami (Micro-learning design with H5P workshop on how to design ADL courses with interactive content).

NATO DEEP nr 2630 – międzynarodowe

09.06–17.06.2021 Kurs „Prowadzenie efektywnych wirtualnych spotkań” – Trening Podstawowy #18 (Czerwiec) (Running Effective Virtual Meetings – Basic Training #18) (June training).

NATO DEEP nr 2636 – międzynarodowe

21.06–24.06.2021 Reprezentowanie eAkademii NATO DEEP na światowej konferencji BigBlueButton (Representing DEEP at the BigBlueButton World conference).

Zakończenie

Jednym z charakterystycznych nurtów działań prof. Piotra Gawliczka jest zaangażowanie w ramach NATO DEEP. W ramach tej aktywności, w latach 2013–2021, przeprowadził ponad 140 szkoleń, konferencji i różnych spotkań z partnerami NATO DEEP, umiejscowionymi w takich państwach, jak: Ukraina, Gruzja, Mongolia, Tunezja, Azerbejdżan, Armenia, Afganistan, Bośnia i Hercegowina oraz Północna Macedonia. Szkolenia polegały głównie na wprowadzaniu innowacyjnych metod kształcenia i szkolenia, uwzględniały rozwijanie kompetencji cyfrowych wykładowców (How to teach?) oraz opracowywanie adekwatnych programów nauczania i szkolenia (What to teach?), a także wspieranie procesów związanych z implementacją kompleksowych rozwiązań sfery kształcenia zdalnego i zaspokajanie potrzeb związanych z nauczaniem języka angielskiego, szczególnie terminologii wojskowej, zgodnie ze standardem NATO STANAG 6001.

BIBLIOGRAFIA

- Gawliczek P., *Cybersecurity. A generic reference curriculum. Towards unified approach*, w: *Cyberprzestrzeń. Zagrożenia w sieci*, pod red. M. Kozińskiego, S. Kosznik-Biernackiej, J. Grubickej, Słupsk 2017, s. 293–306.
- Gawliczek P., *Innovative ICT solutions and/within/for changing security environment. Case study – NATO DEEP ADL Portal and Social Media*, „Social Development and Security” 2019, nr 4, s. 111–119.
- Gawliczek P., *Militarne i niemilitarne działania hybrydowe. Aspekt edukacyjny*, w: *Bezpieczeństwo człowieka a wychowanie*, t. II: *Aspekty poznawcze i edukacyjne*, Siedlce – Drohiczyn 2016, s. 201–210.

- Gawliczek P., *Platforma LMS ILIAS narzędziem edukacji dla bezpieczeństwa i obronności. Doświadczenia i rekomendacje Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku*, w: *Problemy bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego*, t. II, pod red. M. Gogolina, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy 2018, s. 111–120.
- Gawliczek P., *Platforma LMS ILIAS narzędziem edukacji dla bezpieczeństwa*, w: *Współczesne potrzeby i wymagania edukacji dla bezpieczeństwa*, pod red. J. Kunikowskiego, A. Araucz-Boruc, G. Wierzbickiego, Siedlce 2018, s. 271–282.
- Gawliczek P., *Security Environment Perceived from Innovative Information/Communications Technology and Social Media Perspective. Towards System Solutions*, w: *Security and Russia Threats*, pod red. M. Banasika, P. Gawliczka, A. Rogozińskiej, Piotrków Trybunalski 2019, s. 251–264.
- Gawliczek P., Guzewicz W., Iskandarov Kh., *Defence Education Enhancement Programme as vehicle to strengthen and stimulate cooperation between NATO and partners: case studies – South Caucasus and Ukraine ADL perspective*, Wyd. UWM, Olsztyn 2020.
- Guzewicz W., *Information and communication technologies in the security environment – useful tools or necessary evil? Conclusions from the educational practice at Elk Campus Branch of the University of Warmia and Mazury in Olsztyn*, w: *Security and Russia Threats*, pod red. M. Banasika, P. Gawliczka, A. Rogozińskiej, Piotrków Trybunalski, 2019, s. 283–292.
- Solis M., *NATO DEEP Strategy for Distance Learning Support NATO Graphics & Printing*, <https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_190143.htm>, dostęp: 10.12.2021.

**REPERTORY OF ASSOC. PROF. PIOTR GAWLICZEK'S, PH.D.
UNDERTAKINGS WITHIN THE NATO DEEP PROGRAMME**

SUMMARY

One of Assoc. Prof. Piotr Gawliczek's Ph.D. key areas of activities is his involvement in the NATO DEEP programme. During the timeframe, March 2013 – June 2021, he organized, co-organised and actively participated in over 140 trainings, conferences and various meetings involving NATO DEEP partners, located in countries such as: Ukraine, Georgia, Mongolia, Tunisia, Azerbaijan, Armenia, Afghanistan, Bosnia and Herzegovina and North Macedonia. These trainings consisted mainly in introducing innovative methods of education and training, considering the development of digital competences of faculty members (How to teach?), and the development of relevant teaching and training programs/ curricula (What to teach?). It also relates to supporting the processes focused on to the implementation of comprehensive solutions in the field of distance learning and meeting the needs related to teaching English, especially military terminology, in accordance with the NATO STANAG 6001 standard.

KEY WORDS: Piotr Gawliczek, NATO DEEP, faculty development, curriculum development

NAUKI O POLITYCE I ADMINISTRACJI / POLICY AND ADMINISTRATION SCIENCES

KS. WALDEMAR ŚWIĄTKOWSKI

FEDERALIZACJA UNII EUROPEJSKIEJ. ANALIZA I OCENA ZJAWISKA W KONTEKŚCIE POJĘCIA RODZINY I MAŁŻEŃSTWA

1. Wprowadzenie

Z badań przeprowadzonych w czasie prac nad najnowszym raportem Collegium Intermarium i Ordo Iuris wynika, że w ostatnich latach w Unii Europejskiej zauważalne są coraz silniejsze tendencje do faktycznego rozszerzenia się kompetencji instytucji unijnych na takie sfery życia, które decyzją państw członkowskich nie zostały im powierzone w traktatach. Właśnie na tym ma polegać proces federalizacji, który zmierza do utworzenia w ramach UE jednego „imperium kosmopolitycznego”¹ w miejsce dotychczasowej wspólnoty narodów², na co zwracają uwagę w książce *Europa kosmopolityczna* niemieccy socjologowie Ulrich Beck i Edgar Grande. Działania na rzecz Europy federalnej podejmuje także od 2010 r. utworzona w Parlamencie Europejskim z inicjatywy belgijsko-francuskiej grupa refleksyjna im. Altiero Spinellego³, której członkiem oraz intelektualnym mentorem jest m.in. Ulrich Beck.

We wspomnianym raporcie dokonano kompleksowej analizy aktywności organów unijnych w szczególności w zakresie polityki pieniężnej, rodzinnej, migracyjnej i socjalnej. Praktycznie we wszystkich badanych obszarach dochodziło w mniejszym lub większym stopniu do ingerencji instytucji unijnych, nacisków przez rezolucje, deklaracje i inne akty typu *soft law*, a nawet presję finansową na państwa członkowskie sprzeciwiające się nadużywaniu kompetencji przez instytucje unijne⁴. W tym kontekście dochodzi do napięcia pomiędzy

KS. WALDEMAR ŚWIĄTKOWSKI – Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0489-2918>, e-mail: wswiatkowski1@o2.pl

¹ U. Beck, E. Grande, *Europa kosmopolityczna. Społeczeństwo i polityka w drugiej nowoczesności*, tłum. A. Ochocki, Warszawa 2009.

² Por. A. Kubacka, *Federalizacja UE*, <<https://dorzeczy.pl/opinie/195325/kubacka-federalizacja-ue-to-zagrozenie-dla-suwerennosci-polski.html>>, dostęp: 23.08.2021.

³ M. Skulimowska, *Powołanie grupy im. Altiero Spinellego na rzecz Europy federalnej i postnarodowej*, Bruksela, w: *Kancelaria Senatu. Przedstawiciel Kancelarii Senatu przy Unii Europejskiej (16 września 2010)*, „Sprawozdanie” 2010, nr 64.

⁴ A. Kubacka, *Federalizacja UE...*

przeciwnikami a zwolennikami federalizacji Unii Europejskiej. Pierwsi zarzucają unijnym instytucjom nieuprawnioną aktywność w obszarach, które nie zostały im powierzone przez państwa członkowskie w traktatach oraz przypominają, iż inicjatywa federalizacji jest projektem politycznym – pozbawionym oddolnego (tj. demokratycznego) charakteru. Projekt taki wzbudzał obawy w Wielkiej Brytanii ze względu na jej tradycję parlamentaryzmu i w Szwajcarii, gdzie obowiązuje model „demokracji referendalnej”⁵. Ostatecznie, w następstwie przeprowadzonego referendum, Wielka Brytania opuściła wspólnotę, a Szwajcaria w maju 2021 r. zerwała negocjacje umowy handlowej z UE. Z kolei zwolennicy federalizacji nie ukrywają, iż Unia Europejska od chwili swego powołania jest „konstruktem politycznym”, dlatego też powinna być niezmiennie budowana poprzez decyzje polityczne⁶. Jednocześnie podkreślają, iż projekt federalizacji zawarty jest w dokumentach od początku tworzenia wspólnoty, i że dziś w obliczu narastających antagonizmów społecznych i zagrożeń globalnych wymagane jest z jednej strony jak najszybsze jego dokończenie, z drugiej zaś poddanie go pod ocenę społeczną mogłoby mu tylko zagrozić. W związku z powyższym, w grudniu 2017 r. na zjeździe socjaldemokratycznej partii Niemiec (niem. *SPD*) jej lider i były przewodniczący Parlamentu Europejskiego Martin Schulz apelował o powołanie do 2025 r. Stanów Zjednoczonych Europy⁷. Natomiast z racji narastających obaw społecznych odnośnie do projektu federalizacji socjologowie Beck i Grande wskazują na konieczność budzenia świadomości oddolnej i wzmacniania organizacji pozarządowych jako skutecznych platform do intensyfikacji procesu scalania Europy.

Celem artykułu jest próba wykazania, czym cechuje się eksponowany przez unijne instytucje duch praworządności federacyjnej, udowodnienie, czy rzeczywiście został on ujęty w dokumentach unijnych, objaśnienie, z jakiej filozofii prawa się wywodzi i co może oznaczać w przypadku instytucjonalnego dopełnienia dla rozumienia tradycyjnego wzorca rodziny i małżeństwa oraz pluralistycznych form życia. W artykule pragnę ponadto skonfrontować kosmopolityczną ideę federacji z duchem myśli filozofii klasycznej i chrześcijańskiej oraz odpowiedzieć m.in. na pytanie: czy duch ten jest w stanie sprostać wielokulturowej i wielonarodowej złożoności europejskiej, czy raczej jest kolejną dziejową próbą ideologicznego zawładnięcia narodów, kultury i aksjologii?

2. Myśl federacyjna Europy

Idea federacji za sprawą niemieckich ordoliberalów ze szkoły fryburskiej oraz środowiska politycznego Konrada Adenauera została przeforsowana w tworzeniu powojennego państwa niemieckiego – Republiki Federalnej Niemiec. Otóż Niemcy,

⁵ U. Beck, E. Grande, *Europa kosmopolityczna...*, s. 156.

⁶ Tamże, s. 161.

⁷ M. Schulz, <http://wolnosc24.pl/2017/12/08/schulz-zwariowal-niemiecki-polityk-chce-powolania-stanow-zjednoczonych-europy/>.

chcąc zachować powojenną pluralistyczną złożoność narodu, musieli z jednej strony przełamać tendencje nacjonalistyczno-separatystyczne oraz napięcia doktrynalne o charakterze zhierarchizowanej heglowskiej i religijnej, a także niepopularnej dlań liberalno-utylitarnej koncepcji porządku, a z drugiej – zbudować własną (wspólną) podstawę prawną państwowości i konstytucjonalności.

Niemcy zapełnili dotychczasowe doktryny hierarchiczne oraz anglosaskie teorie *tabulam rasam* wywodzącą się jedynie z własnej woli kantowskim odczytem wewnętrznego umysłu – deontologiczną normą podmiotowości, co poskutkowało uszlachetnieniem relacji społecznych⁸. Innymi słowy, Niemcy, poprzez kantowskie podmiotowe (tj. wewnętrzno-osobiste) kategorie moralności, zainicjowały niesłychany dotąd rodzaj związków społecznych. Na skutek tego zaczęły spajać i wykształcać nową społeczność, ale nie w stosunku do religijnej perspektywy, lecz do wewnętrznej „wiary” i wierności własnemu „ja”, własnej podmiotowości, oraz dochowania owej „wiary” – jak pisze Volker Kronenberg – przez „patriotyzm konstytucjonalny” (niem. *Verfassungspatriotismus*)⁹. Kantowskie rozumowanie prawa naturalnego (niem. *Naturrechtslehre*) w jego moralnym wymogu szacunku człowieczeństwa – tak we własnej osobie, jak też wobec drugiego człowieka – stało się dla Republiki Federalnej Niemiec w okresie powojennym wykładnią (źródłem) niemieckiej nauki prawnej (niem. *Rechtsgesetz*)¹⁰. W artykule pierwszym niemieckiej ustawy zasadniczej (1949) w duchu kantowskiego deontologizmu napisano: „Die Würde des Menschen ist unantastbar. Sie zu achten und schützen ist Verpflichtung aller staatlichen Gewalt“ (pol. „Godność człowieka jest nietykalna. Obowiązkiem władzy publicznej jest jej ochrona i poszanowanie”). Za sprawą kantowskiego deontologizmu Niemcy zinterpretują związek prawa z godnością (w jej kantowskim założeniu), przez co, jak podkreśla jeden z twórców niemieckiego ordoliberalizmu Walter Eucken, udało im się przełamać doktrynalno-nacjonalistyczne napięcia i zbudować, jako nielicznym w Europie, spójną (pozytywną) – tj. spłaszczoną (liniową) do kosmopolitycznej normy prawa – podstawę własnej państwowości i konstytucjonalności¹¹. Odtąd ogólne kryteria poznawalności prawa i bezprawia zaczną wynikać, zgodnie z prawną wykładnią Kanta, tylko z poczucia obowiązku, z poszanowania prawa moralnego, czyli chociażby w drodze stanowionego prawa, kiedy to oddajemy cześć człowieczeństwu tak we własnej osobie, jak i wobec innych, do których czyny (tj. litera prawa) się odnoszą¹².

Współcześnie zaś w ramach Unii Europejskiej mamy do czynienia z coraz wyraźniejszą próbą rozszerzenia niemieckiego – opartego właśnie na kantowskiej filozofii prawa – porządku federacyjnego na wymiar europejskiej wielokulturowej

⁸ A. Cieszkowski, *Ojciec nasz*, t. 1, Poznań 1922, s. 93–94.

⁹ V. Kronenberg, *Patriotismus in Deutschland. Perspektiven für eine weltoffene Nation*, Wiesbaden 2005, s. 88.

¹⁰ Por. M. Forsyth, *The Political Theory of Federalism. The Relevance of Classical Approaches*, w: *Federalising Europe*, pod red. V. Wringhta, Oxford 1996, s. 25.

¹¹ P. Pysz, *Spoleczna gospodarka rynkowa. Ordoliberalna koncepcja polityki gospodarczej*, Warszawa 2008, s. 56.

¹² I. Kant, *Krytyka praktycznego rozumu*, tłum. B. Bornstein, Kęty 2002, s. 172.

i wielonarodowej złożoności. Projekt stworzenia ponadnarodowej federalizacji towarzyszy, jak wspomniano, integracji europejskiej od samego jej początku. Integracja gospodarcza miała być bowiem tylko pierwszym krokiem w stronę późniejszej federalizacji. Robert Schuman stwierdził wprost, że najlepszym rozwiązaniem problemów Europy pierwszej połowy XX w. jest stworzenie systemu federalnego obejmującego cały kontynent¹³. Argumentem przemawiającym za tym stanem rzeczy jest, zdaniem Murraya Forsytha, fakt, iż przede wszystkim Niemcy jako główne państwo założycielskie, początkowo Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali, tworzyły prawo europejskie (podpisanie traktatów rzymskich, 1951) nie tylko równoległe, ale i w zgodności z elementami federalnymi, jakie zostały zawarte w niemieckim prawodawstwie konstytucyjnym (1949)¹⁴. Karolina Myszka i Robert Grzeszczak wskazują, iż niemiecka konstytucja z 1949 r. poprzedza traktaty rzymskie (1951), a w swej preambule kładzie nacisk na procesy zjednoczeniowe Europy, zanim te zaczęły następować¹⁵. W preambule niemieckiej konstytucji zawarty został zwrot: „jako równoprawny członek zjednoczonej Europy służyć pokojowi na świecie”. Przedmowa ta jednoznacznie wyznacza – zdaniem Grzeszczaka – projekt integrowania Europy jako niemiecki cel polityczny¹⁶.

Niemcy dla wzmocnienia kierunku rozwoju i dokończenia europejskiej integracji – w sensie nie innym niż federalny – wpisali w 1992 r. do swojej ustawy zasadniczej, w następstwie ratyfikowania w tym samym roku traktatu z Maastricht, art. 23 (tzw. *Europa-Artikel*). W artykule tym czytamy: „W celu urzeczywistnienia zjednoczonej Europy Republika Federalna Niemiec współuczestniczy w rozwoju Unii Europejskiej, zobowiązanej do przestrzegania zasad demokracji, praworządności, polityki socjalnej i federalizmu [...]”. Interpretując zatem art. 23 w odniesieniu do integracji europejskiej, podkreślonej w preambule konstytucji, możemy – zdaniem Karoliny Myszkowej – dojść do wniosku, że rozszerzanie integracji europejskiej jest jednym z zasadniczych i obligatoryjnych celów państwa niemieckiego. Istotnie, unifikacja ta powinna się odbywać poprzez kantowską kosmopolityczną normę prawa, która stanowi rdzeń niemieckiego federalizmu i w oparciu o nią powinna być definiowana europejska praworządność¹⁷. Co więcej, możemy śmiało powiedzieć, że zapisy konstytucyjne nie wymagają od niemieckiego państwa zaangażowania w dyskurs o potrzebie wynalezienia albo skonstruowania Europy od nowa, lecz wyraźnie nadają niemieckiej fede-

¹³ R. Schuman, *Deklaracja z 9 maja 1950 roku*, w: tegoż, *Dla Europy*, Kraków 2009, s. 94–95.

¹⁴ Por. M. Forsyth, *The Political Theory of Federalism*, s. 25.

¹⁵ K. Myszka, *Niemiecka ustawa zasadnicza i orzecznictwo Federalnego Trybunału Konstytucyjnego wobec integracji europejskiej*, „*Studia Iuridica Toruniensi*” 2014, t. 14, s. 243, <https://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/SIT/article/viewFile/SIT.2014.011/4574>; por. R. Grzeszczak, *Federalizacja systemu Unii Europejskiej. Federalization of the European Union*, w: *Quo vadis Europa III?*, pod red. E. Piontka, K. Karasiewicz, Warszawa 2010, <http://robertgrzeszczak.bio.wpia.uw.edu.pl/files/2012/10/federalizacja-systemu-unii-europejskiej-390.pdf>.

¹⁶ R. Grzeszczak, *Federalizacja systemu Unii Europejskiej...*

¹⁷ K. Myszka, *Niemiecka ustawa zasadnicza...*, s. 241–242, 244.

racji – przez transfer kosmopolitycznej normy praworządności – kompetencje do „dokończenia niedokończonego projektu Europy”¹⁸.

Powyższe kwestie były też wspomnianą wcześniej osią sporu Brytyjczyków z urzędnikami unijnymi. Brytyjczycy nie mogli zaakceptować odstępstwa od własnej tradycji parlamentaryzmu, utylitarnego wartościowania celów i sfer życia na rzecz bardziej politycznego niż demokratycznego projektu kosmopolitycznej (federacyjnej) Europy. Wraz z tzw. brexitem został paradoksalnie usunięty jeden z głównych hamulców rozszerzenia federacyjnego projektu Europy. Brendan Simms, brytyjski historyk z Cambridge, ideę federalizacji Europy przez kantowską myśl kosmopolityczną postrzega jako niemiecki „tygiel”, gdzie tak jak dawniej „wytapiały się najbardziej istotne ideowe zmiany w Europie – reformacja, marksizm i nazizm”, tak i dziś kształtuje się tam jakiś nowy (już nie narodowy, lecz europejski – skosmopolityzowany) porządek „doskonałego” świata, który nazywa „totalnym europeizmem”¹⁹.

Ramy tzw. drugiej nowoczesności przekodowują w rzeczy samej – jeśli uznajemy, że interpretacja w ramach unijnej federalizacji praworządności ma podstawę w wyrażonej w kantowskim imperatywie kategorycznym kosmopolitycznej zasady szacunku człowieczeństwa – tradycyjny wzorzec małżeństwa i rodziny, który odtąd (prawnie) będzie rozumiany nie przez pierwszą chrześcijańską nowoczesność jako uświęcony przez Boga związek kobiety i mężczyzny, lecz jako skosmopolityzowana norma praworządności. Interpretacja tej praworządności zaczyna się więc opierać na założeniu, zgodnie z którym każde państwo członkowskie, ale również każdy inny podmiot w dowolnej sferze życia, dzieli ze wszystkimi innymi państwami członkowskimi i podmiotami – i uznaje, że państwa członkowskie oraz poszczególne podmioty dzielą z nim – tę samą, wywodzącą się z kantowskiego deontologizmu, regułę kosmopolitycznej praworządności, na której wznosi się druga – federacyjna nowoczesność. Oznacza to, że w ramach federalizacji Europy państwa narodowe nie zostają, jak podkreślają Beck i Grande, zniesione, gdyż byłoby to niemożliwe nawet z historycznego punktu widzenia. Zostają one jednak wyzwolone z narodowej hierarchiczności oraz ekskluzywnej (suwerennej) kompetencji stanowienia prawa, co przez pryzmat niemieckiego doświadczenia z czasów nacjonalizmu narodowego mogłoby tylko wzmacniać konflikty europejskie, i włączone dla ich (narodowych egoizmów) przewyciężenia ustrukturuowanych przez kosmopolityzm reguł europejskich²⁰. Kosmopolityzm otwiera przeto nową przestrzeń społecznej organizacji i politycznej partycypacji, ale nie wedle wzoru europejskiego *demos*, w znaczeniu konwencjonalnym, lecz zachowując odrębność narodów, wiąże je jednocześnie z kosmopolityczną zasadą praworządności i definiowania przezeń procesu europeizacji²¹. Ujęta w ten sposób praworządność dąży do wyeliminowania wewnętrznych i zewnętrznych egoizmów (indywidualno-narodowych), strzegąc porządku i wartości unijnych

¹⁸ U. Beck, E. Grande, *Europa kosmopolityczna...*, s. 54.

¹⁹ B. Simms, *Europe. The Struggle for Supremacy*, w: Z. Krasnodębski, *Niemcy zagrażają Europie*, „Do Rzeczy” – WP Wiadomości, dostęp: 29.12.2015.

²⁰ U. Beck, E. Grande, *Europa kosmopolityczna...*, s. 132, 156.

²¹ Tamże, s. 31, 29.

przez (kantowskie) prawo powszechnego szacunku (woli)²². Owa federacyjna reguła praworządności nie tylko przełamuje dotychczasowe (narodowe, religijne itd.) egoizmy i ekstrawagancje, co w ramach „drugiej nowoczesności” ma być niemieckim transferem dla budowania europejskiej stabilizacji, pokoju i bezpieczeństwa, ale również w kontekście wartości nakłada na podmioty i państwa – niezależnie od ich tożsamości kulturowej – sformalizowany wymóg wzajemnych zobowiązań.

Kosmopolityzm nie powinien być, zdaniem Becka i Grande, mylony z postmodernizmem ani interpretowany jako jeden z jego wariantów²³. Postmodernistyczna „strategia tolerowania odmienności polega bowiem na tym, by absolutyzować odmienności bez uwzględnienia związanej z nią sfery norm merytorycznych i proceduralnych. Ten projekt absolutyzuje relatywizm z całkowitym pominięciem wspólnych idei porządku i kryteriów selekcji”²⁴. Tymczasem kosmopolityzm akceptuje odmienności, ale ich nie absolutyzuje. W ramach zasady równości czyni je uniwersalnie respektowanymi²⁵. Opiera się przy tym na przekonaniu, iż należy uporządkować pluralistyczne formy życia, w tym także koncepcje hierarchiczne, przez platformę norm zobowiązujących i będących do przyjęcia dla wszystkich bez wyjątku, dzięki czemu unika się ześlizgnięcia w postmodernistyczny partykularyzm jako subiektywistyczną koncepcję „widzimi się” bądź opozycyjność doktryn hierarchicznych²⁶. Kosmopolityzm toleruje zatem odmienności, w tym także praktykę hierarchiczności małżeństwa i rodziny, ale poprzez ich jednoczesne odniesienie do zinstytucjonalizowanej kantowskiej idei równości ogranicza (prawnie) zdecydowanie egoistyczne różnorodności, nacjonalizmy oraz nadrzędność jednych doktryn względem pozostałych²⁷. Teoretycznie można więc skonstatować, iż religijna koncepcja małżeństwa jako związku mężczyzny i kobiety, zauważalna m.in. w Niemczech, w Polsce i w Czechach, charakteryzuje się szczególną ochroną ustawy zasadniczej, ale „odmienne” formy rodziny, aż do jednopłciowych wspólnot życiowych, zostają we wspólnocie europejskiej zachowane, także pod względem prawnym, będąc uznanymi za równorzędne formy życia społecznego²⁸.

3. Deontologizacja prawa

Co to oznacza dla tematyki rodziny i małżeństwa? Przede wszystkim w ramach deontologizacji prawa – jak wspomina Stephan Weatherill – czysto suwerenne ambicje oraz ochrona tradycyjnych wartości i praw narodów w kon-

²² W. Świątkowski, *Prawda. Cóż to jest? Podstawy studium filozoficznego w kontekście historycznych i współczesnych zderzeń z tematyką prawdy*, Kraków 2017, s. 201.

²³ U. Beck, E. Grande, *Europa kosmopolityczna...*, s. 46.

²⁴ Tamże, s. 46.

²⁵ Tamże, s. 44.

²⁶ Tamże, s. 44-45; W. Świątkowski, *Prawda...*, s. 220.

²⁷ W. Świątkowski, *Prawda...*, s. 199.

²⁸ U. Beck, E. Grande, *Europa kosmopolityczna...*, s. 160.

tekście cywilizacyjnego projektu scalania Europy, na które liczyły wstępujące do Unii Europejskiej kraje członkowskie Europy Środkowo-Wschodniej, nie są już tak wyeksponowane²⁹. W obrębie deontologizmu nie myślimy hierarchicznie o wartościach, jak przykładowo o małżeństwie i rodzinie, lecz o samej kosmopolityzowanej idei szacunku człowieczeństwa, z której wyprowadza się zarówno rozumienie prawa, jak i wartości. Dlatego w ramach deontologizmu definiujemy praworządność zawsze wokół kosmopolitycznych wartości. Wprowadzenie do unijnego prawa pierwotnego przepisu stanowiącego o wartościach Unii Europejskiej (art. 2 TUE)³⁰ wraz ze wskazaniem, iż celem Unii jest m.in. wspieranie jej wartości (art. 3 ust. 1 TUE) oraz podkreślenie, że w stosunkach zewnętrznych Unia umacnia i propaguje swoje wartości (art. 3 ust. 5 TUE), powoduje³¹, że wartości wywodzące się z deontologicznego źródła szacunku są spostrzegane w ścisłym ustrukturuowanym prawnym związku jako wyraz przestrzegania bądź łamania unijnej (deontologicznej) praworządności. Wobec powyższego, Unia nie jest tylko – jak wyraził to jeden z członków grupy Spinelli, były premier Belgii, Guy Verhofstadt – wspólnym rynkiem działającym z pobudek czysto prawnych, ale praworządną „wspólnotą wartości i zasad, dlatego rynek musi z tym współgrać”³². W efekcie, próba kosmopolityzowania wspólnych wartości, w tym i pluralistycznych form życia rodzinnego, jest coraz silniej podnoszona przez unijnych decydentów jako wyraz wyższości prawa unijnego nad krajowym.

W praktyce oznacza to, iż deontologizacja prawa, która chroni samą ideę człowieczeństwa, *de facto* wyzwala człowieka od wszelkiego determinizmu biologicznego i religijnego. Różnica cielesna, zwana „płcią”, zostaje zastąpiona ideą człowieczeństwa jako moralnego imperatywu szacunku, która w praworządności federacyjnej uznana jest za nadrzędną i pierwszorzędną. W związku z powyższym Max Wingen w swojej typologii rodziny proponuje „kosmopolityzowany” model osobowy, w którym rodzina byłaby ukierunkowana na drugiego człowieka bez hierarchicznej nadrzędności³³. Taki model kosmopolityzowanej osobowej wspólnoty miałby, jego zdaniem, zyskać powszechną akceptację i mógłby pomóc w tworzeniu zinstytucjonalizowanej aksjologii jako próby uporządkowania różnych form życia bez likwidacji którejkolwiek z nich, ale i bez nadawania którejś prawa do wyłączności. W rzeczywistości takie podejście zainspirowałoby, na co już wcześniej wskazywała Watykańska Kongregacja Nauki i Wiary, ideologię, która spłaszczając hierarchiczną wartość rodziny w jej naturalnej cesze dwu-

²⁹ S. Weatherill, *Law and Values in the European Union*, Oxford 2016, s. 394.

³⁰ W art. 2 Traktatu Unii Europejskiej czytamy: „Unia opiera się na wartościach poszanowania godności osoby ludzkiej, wolności, demokracji, równości, państwa prawnego, jak również poszanowania praw człowieka, w tym praw osób należących do mniejszości. Wartości te są wspólne Państwu Członkowskim w społeczeństwie opartym na pluralizmie, niedyskryminacji, tolerancji, sprawiedliwości, solidarności oraz na równości kobiet i mężczyzn” – P. Bogdanowicz, *Pojęcie i treść praworządności w prawie Unii Europejskiej*, <http://robertgrzeszczak.bio.wpia.uw.edu.pl/files/2013/11/P-Bogdanowicz-Poje%CC%A8cie-i-tres%CC%81c%CC%81-praworza%CC%A8dnos%CC%81ci.pdf>

³¹ P. Bogdanowicz, *Pojęcie i treść praworządności...*, s. 11.

³² Por. *7 dni Unia*, tvn 24.pl, dostęp: 21.05.2021.

³³ M. Wingen, *Vorüberlegungen zu einer Typologie familienpolitischer „Grundmuster”*, w: *Leitbilder für Familie und Familienpolitik*, pod red. R. von Schweitzera, Berlin 1981, s. 13–26.

biegunowości rodzicielskiej, tzn. tworzonej przez ojca i matkę, promowałyby zrównanie homoseksualizmu z heteroseksualizmem, a więc i ukształtowanie się modelu seksualności polimorficznej³⁴.

Z drugiej strony, przeciwnicy skosmopolityzowanej normy praworządności odwołują się do nadrzędności konstytucji krajowych nad prawem unijnym. Przykładowo, czeski Trybunał Konstytucyjny 18 sierpnia 2021 r. orzekł, że konstytucja wyklucza prawną możliwość zawierania małżeństw przez osoby tej samej płci. Jest to odpowiedź na prowadzone w czeskim parlamencie prace nad ustawą mającą wprowadzić „małżeństwa jedнопłciowe”. Sąd Konstytucyjny orzekł również, że najważniejszy akt prawny nie dopuszcza możliwości adopcji dzieci przez pary homoseksualne. Zdaniem Anny Kubackiej z Centrum Prawa Międzynarodowego wyrok ten prawdopodobnie należy odczytywać jako zapowiedź prawa weta wobec przekraczania kompetencji Unii w tej dziedzinie³⁵. Świadczyć o tym mógłby także fakt, iż już w 2006 r. czeski Sąd Konstytucyjny uznał, iż prymat prawa unijnego ma charakter jedynie warunkowy (sygn. Pl. US 50/0453), a w wyroku z 26 listopada 2008 r. stwierdził wprost, że czeski Sąd Konstytucyjny jest uprawniony do „wydawania rozstrzygnięć ostatecznych i może orzec, czy akty prawne UE nie przekraczają kompetencji przeniesionych na organy wspólnotowe (sygn. Pl. US. 19/08)³⁶. Dlatego, aby móc uniknąć tego typu niejasności, w tym groźby weta wobec unijnego projektu federalizacji, konieczna jest – zdaniem belgijskiego profesora prawa Reaunda Dehousse’a – likwidacja prawa weta, które w obecnym systemie prawnym decydowania pojedynczych państw może nakładać ograniczenia w stosunku do zasady większości w UE, i zastąpienia go „kwalifikowanym prawem weta”³⁷. Prawo weta nie przysługiwałoby, jak dotychczas, poszczególnym państwom, lecz mniejszej grupie państw, np. wybranej trójce. Istotnie, gdyby któreś z państw chciało zrobić użytek ze swojego prawa weta, musiałoby przekonać kilka innych krajów o uprawnieniu swojej intencji³⁸. Przeciwnicy federalizacji wskazują ponadto, iż zasada pierwszeństwa przewidziana w Konstytucji dla Europy ostatecznie nie została zapisana w Traktacie z Lizbony (podpisany 13 grudnia 2007 r., wszedł w życie 1 grudnia 2009 r.). Niemniej jednak, wyrok Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z 15 lipca 1964 r. w sprawie 6/64 *Flamino Costa v. ENEL* orzeka, iż prawo unijne ma pierwszeństwo nie tylko przed ustawą, ale także przed konstytucją krajową³⁹.

³⁴ List do biskupów Kościoła katolickiego o współdziałaniu mężczyzny i kobiety w kościele i świecie, Kongregacja Nauki i Wiary, dostęp: 31.05.2004.

³⁵ A. Kubacka, <<https://www.tvp.info/55417635/republika-czeska-trybunal-konstytucyjny-wykluczyl-mozliwosc-zawierania-malzenstw-jednoplciowych-i-homoadopcje>>, dostęp: 18.08.2021.

³⁶ Tamże.

³⁷ R. Dehousse, *Constitutional Reform in the European Community: Are There Alternatives to the Majority Avenue?*, „West European Politics” 1995, nr 18(3), s. 133. Z poglądem Dehousse’a zgadzają się m.in. niemieccy socjologowie Beck i Grande, *Europa kosmopolityczna...*, s. 374 oraz niemiecki minister spraw zagranicznych Heiko Maas, który mówi wprost: „Unia nie może być zakładnikiem pojedynczych państw. Weto musi zniknąć, nawet jeżeli oznacza to, że możemy zostać przegłosowani”, w: TVN24.pl, dostęp: 07.06.2021.

³⁸ U. Beck, E. Grande, *Europa kosmopolityczna...*, s. 374.

³⁹ S. Gładysz, <https://www.i-kancelaria.pl/publikacje/pierwszenstwo-prawa-unijnego-przed-prawem-krajowym/>.

Sytuacja ta w orzecznictwach sądów unijnych nie zmieniła się do dziś⁴⁰. Zasada pierwszeństwa prawa unijnego przed prawem krajowym została już – jak należy wnioskować – uwolniona z czysto prawnego sporu kompetencyjnego i osadzona w uchwalonym w grudniu 2020 r., pod koniec niemieckiej prezydencji w Radzie Unii Europejskiej, mechanizmie praworządności. Mechanizm ten ma praktyczną, wręcz pozasądową, możliwość wstrzymania m.in. płatności z budżetu Unii Europejskiej dla państw członkowskich, samorządów czy organizacji pozarządowych, które nie przestrzegają reguł praworządności „drugiej” europejskiej (tj. sfederalizowanej) nowoczesności. A ponieważ druga nowoczesność – jak wspomniano – osadzona jest na skosmopolityzowanej wykładni praworządności, w ramach której jednocześnie zawarta jest deontologiczna koncepcja praw człowieka, w praktyce musi to oznaczać, iż jakakolwiek partycypacja w unijnym budżecie zależeć będzie także od warunkowości, przestrzegania (rozumianych tutaj) praw człowieka. Toteż wartości nie mogą być w tym względzie rozumiane jako coś odosobnionego, lecz zawsze jako integralny element – a nawet sprawdzian (niem. *Prüfung*) – deontologicznej zasady praworządności⁴¹. Dlatego mechanizm praworządności wprowadza precyzyjniejsze, a nawet ostrzejsze niż to miało miejsce jeszcze w zapisach traktatów UE, powiązanie ekskluzywizmów narodowo-kulturowych z regułą unijnej praworządności.

4. Podsumowanie

Powyższe rozważania wykazały m.in., że projekt Europy skosmopolityzowanej nie likwiduje hierarchiczności małżeństwa i rodziny, niemniej jednak w ramach swej zinstytucjonalizowanej praworządności doprowadza ją *de facto* do przymusowej (jako wymóg prawa) kosmopolityzacji. W praktyce oznacza to z jednej strony spłaszczenie dotychczasowych własnych tradycji aksjologicznych, w tym hierarchiczności małżeństwa i rodziny oraz praw narodów do wyłącznej kosmopolitycznej normy praworządności, co w efekcie nie pozwala na powrót do poprzedniej postawy chrześcijańskiej i narodowej tożsamości. W obrębie skosmopolityzowanej normy praworządności wszelkie próby odwołania się do religijnej prawdy o człowieku i małżeństwie mogą być odczytywane jako naruszenie tego prawa, a więc jako działania zakłócające europejską konstrukcję bezpieczeństwa, tolerancji i pokoju. Na ten stan rzeczy zwracał już uwagę Michael O'Brien, wspominając, iż kosmopolityzacja Europy nie będzie wymierzona przeciwko światu przestępczemu, ale „przeciwko moralnym strukturom prywatnego życia”⁴², w tym też kulturze wolności i podejmowanym wyzwaniom wobec prawdy⁴³. Istnieje zatem niebezpieczeństwo, iż zinstytucjonalizowany

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ P. Kosłowski, *Prinzipien der ethischen Ökonomie. Grundlegung der Wirtschaftsethik und der auf die Ökonomie bezogenen Ethik*, Tübingen 1988, s. 76–80.

⁴² M. O'Brien, *Pamięć przyszłości. Przewodnik na czasy ostateczne*, tłum. T. Jegierski i in., Rzeszów – Kraków 2010, s. 25.

⁴³ W. Świątkowski, *Prawda...*, s. 236, 208.

kosmopolityzm sprowadzi hierarchię aksjologiczną do sfery indywidualnych przeżyć, tak że tradycyjne małżeństwo i rodzina potraktowane zostaną tylko jako znak, metafora lub folklor, których w przestrzeni publiczno-prawnej nie trzeba już brać dosłownie⁴⁴. Z drugiej strony kantowski kosmopolityzm nie uwzględnia dziejowości, a w tym perspektywy religijnej. Dlatego można go traktować – o czym pisze Gordon E. Michalson w książce *Fallen Freedom. Kant on Radical Evil and Moral Regeneration* (2008) – jako jeden z historycznych elementów przekształcenia teraźniejszości w ideologię neomarksistowską w jej praktycznym wymiarze uświęcenia idei równości wszystkich ludzi. Celem sfederalizowanego kosmopolityzmu jest – jak wspomniano – zastąpienie dotychczasowych odmienności narodowych i kulturowych uniwersalną ideą równości człowieczeństwa, co powinno przysłużyć się do budowania pokoju, tolerancji i stabilności europejskiej. Tymczasem – jak wynika z naszych rozważań – kosmopolityzm staje w podwójnej opozycyjności: raz, po wyjściu Wielkiej Brytanii ze struktur unijnych wobec starego anglosaskiego świata i dwa, wobec uniwersalnych koncepcji filozofii oraz etyki chrześcijańskiej, w tym prawa objawionego i prawa naturalnego rozumianego jako partycypacja w Absolucie. Zwolennicy kosmopolitycznej równości twierdzą przy tym, iż przypomina ona przecież chrześcijańskie przykazanie miłości bliźniego swego jak siebie samego (Mt 22, 39)⁴⁵. Stąd też uzasadniają projekt kosmopolitycznej federalizacji – co sugerują także Beck i Grande – przez analogię do św. Pawła Apostoła, który w Liście do Galatów pisze, że „nie ma ani Żyda ani poganina, nie ma już niewolnika ani człowieka wolnego, nie ma już mężczyzny ani kobiety” (Ga 3, 28a). Co więcej, niektórzy wnioskują, że wszystkie pozycje negacji indywidualu, różnice klasowe, religijne, różnice między płciami zostały zniesione. Jednakże krytycznie należy zauważyć, że przykazanie miłości bliźniego w pierwszym swym członie mówi o miłości „Boga swego całym swoim sercem, całą swoją duszą i całym swoim umysłem” (Mt 22, 37). W dalszej wypowiedzi św. Pawła czytamy, że „wszyscy bowiem jesteście kimś jednym w Chrystusie” (Ga 2, 28b). Toteż w przekazie biblijnym, a także w etyce chrześcijańskiej, miłość (małżeńska) ma swoją przyczynę i dopełnia się czy – jak pisze Paweł Apostoł – „współweseli się z prawdą” (1 Kor 13, 6), czego nie znajdziemy jednak w argumentacji kosmopolitycznej. Dlatego cel chrześcijańskiego małżeństwa dostrzegany jest także w rodzinach bezdzietnych, o ile ich obopólna miłość zwraca się ku swej przyczynie, jaka jest w Bogu, gdzie małżonkowie czerpią zeń swoją tożsamość⁴⁶, albo – jak pisze Jan Paweł II – „tę miłość strzegą, ją objawiają i dzielą z innymi”⁴⁷. Natomiast w kantowskim kosmopolityzmie dostrzec można przeciwieństwo: „miłość” jest osamotniona, pozbawiona prawdy i spłaszczona jedynie do ducha praktycznego (społecznego). Duch ten ma na celu samorealizację osoby przez jej podmiotowe uspołecznienie, gdy tymczasem od starożytności, od początków tradycji

⁴⁴ J. Staniszkis, *Zawładnąć! Zarys procesualnej teorii władzy*, Warszawa 2012, s. 124.

⁴⁵ P. Vardy, P. Grosch, *Etyka. Poglądy i problemy*, tłum. J. Łoziński, Poznań 1995, s. 64.

⁴⁶ Por. *Kazanie św. Bernarda 83, 4–6*, w: *Opera omnia*, Edit. Cisterc [1958], s. 300–302.

⁴⁷ Jan Paweł II, *Adhortacja Apostolska o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym „Familiaris consortio”*, Watykan 1984, nr 14, 17.

chrześcijańskiej, dostrzega się absolutną przewagę istoty nad ideą człowieczeństwa. Oznacza to, iż niemieckiej myśli filozoficznej nie udało się – jak podkreślał August Cieszkowski – przełamać historycznie tejsze opozycyjności, i współcześnie – jak należy sądzić – nie będzie to możliwe w ramach projektu federacyjnego Europy, gdyż podziały te są w gruncie rzeczy o wiele silniejsze niż idee⁴⁸. Po drugie, „produkowanie kantowskiej wiedzy” – jak ocenia Jadwiga Staniszkis – nie znosi napięcia pomiędzy kulturami, wręcz przeciwnie: te „odmienności są też powodem braku wzajemnego zaufania i trudności w komunikowaniu się i współpracy”⁴⁹. Jak podkreśla Christoph Horn, o ile kantowska idea kosmopolityzmu okazała się dla scalenia Niemiec taktiką logiczną i skuteczną, o tyle jednak jest ona irracjonalna albo wręcz bezbronna wobec narastającej wielokulturowości i europejskiego zróżnicowania narodowo-kulturowego. Dlaczego? Ponieważ wbrew kosmopolitycznej ideologii większość ludzi w świecie wielokulturowym żyje w zgodzie z wiarą, z jej specyficzną ontologią i sposobem rozumowania aksjologii. Wiara bowiem to nie tylko znak czy walor folklorystyczny. Jest to dar esencjonalistyczny (tj. sam w sobie), który poprzez moment ludzkiej wolności, odpowiedzi i decyzji osadzany był od pokoleń w przestrzeni publicznej, a więc przybierał konkretną kulturowo-doktrynalną postać. Wiara wymaga świadectwa, świadectwo zaś będzie niejednokrotnie wymagać „wyprostowania się” nad kosmopolityczną nowoczesnością. Dlatego wszelkie próby zerwania owego związku wiary i świadectwa oraz (za sprawą kantowskiej filozofii) przekształcenie go już tylko w znak i symbol mogą skutkować ostrym podziałem przestrzeni, a więc wzmacniać konkretne (w tym religijne) napięcia i niepokoje – chociażby w kwestii rozumienia małżeństwa i rodziny, o czym żadna odpowiedzialna filozofia i polityka – zdaniem Horna – nie powinna zapominać⁵⁰.

Toteż – konkludując – wyrazić można tezę, iż kantowski kosmopolityzm w perspektywie utrudnia formowanie zróżnicowanego kapitału kulturowego w skali wielokulturowości i wielonarodowości, ponieważ zastąpienie dotychczasowej orientacji aksjologiczno-kulturowej albo jej spłaszczenie do jedynie kosmopolitycznej normy praworządności może być poniekąd operacją pasjonującą dla intelektualistów, ale raczej demoralizującą dla ludzi o poglądach konserwatywnych i religijnych, a przez to w efekcie prowadzić do buntu mas przeciwko elitom. Dlatego, aby Europa kosmopolityczna mogła w perspektywie przyszłości lepiej poruszać się we współczesnym wielokulturowym i wielonarodowym świecie i nie skończyć jak starożytny Rzym, będzie musiała przede wszystkim jakby na nowo zrozumieć i uszanować sam fenomen „wiary” oraz prawa narodów, tzn. nie tyle ich hermeneutykę, co epistemologię. Poruszone w artykule zagadnienia – jak należy sądzić – otwierają perspektywę debaty interdyscyplinarnej i zachęcają do poszerzenia badań w tym zakresie.

⁴⁸ A. Cieszkowski, *Ojciec nasz*, s. 98.

⁴⁹ J. Staniszkis, *Zawładnąć!...*, s. 112.

⁵⁰ Tamże, s. 158.

BIBLIOGRAFIA

- Beck U., Grande E., *Kosmopolityczna Europa. Społeczeństwo i polityka w drugiej nowoczesności*, Warszawa 2019.
- Cieszkowski A., *Ojciec nasz*, t. 1, Poznań 1922.
- Forsyth M., *The Political Theory of Federalism. The Relevance of Classical Approaches*, w: *Federalising Europe*, pod red. V. Wringhta, Oxford 1996, s. 25–28.
- Horn Ch., *Einführung in die politische Philosophie*, Darmstadt 2012.
- Jan Paweł II, *Adhortacja Apostolska o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym „Familiaris consortio”*, Watykan 1984.
- Kant I., *Krytyka praktycznego rozumu*, tłum. B. Bornstein, Kęty 2002.
- Kosłowski P., *Prinzipien der ethischen Ökonomie. Grundlegung der Wirtschaftsethik und der auf die Ökonomie bezogenen Ethik*, Tübingen 1988.
- Kronenberg V., *Patriotismus in Deutschland. Perspektiven für eine weltoffene Nation*, Wiesbaden 2005.
- Kubacka A., *Federalizacja UE*, <<https://dorzeczy.pl/opinie/195325/kubacka-federalizacja-ue-to-zagrozenie-dla-suwerennosci-polski.html>>, dostęp: 23.08.2021.
- O'Brien M., *Pamięć przyszłości. Przewodnik na czasy ostateczne*, tłum. T. Jegierski i in., Rzeszów – Kraków 2010.
- Pysz P., *Społeczna gospodarka rynkowa. Ordoliberalna koncepcja polityki gospodarczej*, Warszawa 2008.
- Staniszki J., *Zawładnąć! Zarys procesualnej teorii władzy*, Warszawa 2012.
- Świątkowski W., *Prawda. Cóż to jest? Podstawy studium filozoficznego w kontekście historycznych i współczesnych zderzeń z tematyką prawdy*, Kraków 2017.
- Vardy P., Grosch P., *Etyka. Poglądy i problemy*, tłum. J. Łoziński, Poznań 1995.
- Weatherill S., *Law and Values in the European Union*, Oxford 2016.
- Wingen M., *Vorüberlegungen zu einer Typologie familienpolitischer „Grundmuster”*, w: *Leitbilder für Familie und Familienpolitik*, pod red. R. von Schweitzera, Berlin 1981, s. 13–26.

EUROPEAN UNION FEDERATION. THE PHENOMENON ANALYSIS AND ASSESSMENT IN THE CONTEXT OF FAMILY AND MARRIAGE

SUMMARY

In recent years, in the European Union, constantly stronger tendencies have been observed that refer to the actual extension of European Union institutions' competencies to those areas of life that were not imposed to them by the decisions of member states in the treaties. This is how the process of federalization is supposed to look like – to aim at creating within the EU one 'cosmopolitan empire' in the place of current union of nations. The aim of the article is the attempt to reveal the characteristics of the spirit exposed by the European's institutions of federative law and order, prove if it was really included in European documents and explain from which law philosophy it derives from, what it can mean – in the case of its institutional complementation – for the understanding of traditional family and marriage pattern as well as pluralistic forms of life. In the article, I would also like to confront cosmopolitan federation's idea with the spirit of classical and Christian philosophy spirit as well as answer, among other things, to the following question: is the spirit able to face the multicultural and multinational European complexity, or is it rather the next historical attempt of ideological possession of nations, culture and axiology?

KEY WORDS: federation, cosmopolitanism, law and order, axiology, family, marriage

NAUKI PRAWNE / LEGAL SCIENCES**DAWID MAJCHRZAK****HISTORIA PRAWA CZŁOWIEKA DO OBRONY.
WSPÓŁCZESNE JEGO ROZUMIENIE****1. Wstęp**

Prawo do obrony to we współczesnym procesie karnym jedna z podstawowych zasad stosowanych wobec osoby oskarżonej. Źródłem tej zasady należy szukać w systemie ochrony praw człowieka. Prawa człowieka są dla ludzi naturalne, wrodzone, a więc nie nadaje się ich, a zarazem nikt ich nie ma prawa odebrać. Prawa człowieka istnieją niezależnie od woli sprawujących władzę, natomiast poprzez proklamowanie ich w konstytucjach i konwencjach międzynarodowych nadaje się im ochronę prawną¹. Nie inaczej jest z prawem do obrony. Obecnie za prawo do obrony uznaje się prawo oskarżonego w procesie karnym, należące do kręgu praw człowieka, ustanowione zarówno w Konstytucji RP, polskim Kodeksie postępowania karnego oraz zagwarantowane w prawie międzynarodowym na podstawie art. 14 ust. 3 lit. b oraz d–e Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych ONZ (MPPO ONZ) oraz art. 6 ust. 3 lit. b–d *Europejskiej Konwencji Praw Człowieka* (EKPC) z 1950 r.² Jednakże to, co dzisiaj wydaje się oczywiste, nie zawsze takie było. W historii procesów karnych dało się bowiem zauważyć, że zasada prawa do obrony nie zawsze była respektowana. Niestety również obecnie, pomimo rozbudowanych przepisów rangi konstytucyjnej, zdarzają się przypadki, że prawo to nie jest przestrzegane. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie ewolucji prawa do obrony z punktu widzenia praw człowieka – od najstarszych znanych nam systemów prawnych aż po systemy aktualne, w których jest ona nieodzownym elementem obowiązujących kodeksów postępowania karnego. W niniejszej pracy korzystałem z metody dogmatycznej, historycznej, analizy aktów prawnych oraz orzecznictwa.

DAWID MAJCHRZAK – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, ORCID: 0000-0002-0017-5375, email: dawid-majchrzak1984@wp.pl

¹ F.J. Mazurek, *Prawa człowieka w nauczaniu społecznym Kościoła*, Lublin 1999, s. 261.

² J. Matan, *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym oraz formy jej realizacji*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2009, s. 91.

2. Rys historyczny prawa do obrony od starożytności do zakończenia II wojny światowej

Zasadą procesu karnego wpływającą korzystnie na pozycję oskarżonego jest niewątpliwie brak obowiązku dostarczania dowodów przeciwko samemu sobie (łac. *nemo se ipsum accusare tenetur*). Wydawałoby się, że reguły te wywodzą się z czasów starożytnego Rzymu. Jednakże zasady te ukształtowały się wiele lat później i powstały w czasach św. Tomasza z Akwinu, który odwoływał się do myśli św. Jana Chryzostoma³. Inne zasady to *in dubio pro reo* (z łac. w razie wątpliwości (wydaje się wyrok) na korzyść oskarżonego) oraz powiązana z nią zasada domniemania niewinności (łac. *praesumptio boni viri*). Obie zasady zostały sformułowane przez włoskiego prawnika, kranistę, członka senatu Mediolanu, Egido Bossiusa w dziele *Tractatus Varii Criminalis Materiae*, które opublikowano pośmiertnie w 1562 r.⁴ Ich genezy należy dopatrywać się, zgodnie ze źródłami prawniczymi i literackimi, już w rzymskim procesie karnym⁵. Można zaryzykować nawet stwierdzenie, że jeszcze przed pojawieniem się prawa rzymskiego pewne elementy kontradiktoryjności procesu, wraz z prawem do obrony, były już obecne.

Z pewnością zasada prawa do obrony znana była najstarszym cywilizacjom. Podobnie jak adwokatura, rozumiana jako pomoc prawna i zastępstwo prawne, ma niemal tak odległą historię jak zorganizowane społeczeństwo⁶. Niewątpliwie już w starożytności w Sumerze i Babilonii prawo było przedmiotem nauczania, o czym świadczą odnalezione tabliczki z tekstami przeznaczonymi dla szkół prawniczych i urzędniczych⁷.

Najsłynniejszy kodeks babiloński, nazwany Kodeksem praw, szerzej znany jako Kodeks Hammurabiego (XVIII w. p.n.e.), który powstał za panowania tego najsłynniejszego króla z I dynastii Babilonu, w razie oskarżenia o kradzież rzeczy nakazuje sędziemu wysłuchać zarówno świadków zeznających o kradzieży, jak i świadków przedstawionych przez oskarżonego obecnych przy zakupie rzeczy⁸. Jednakże kodeks ten nie zawiera norm, które bezpośrednio odnosiłyby się do instytucji zastępstwa procesowego⁹.

Proces w Atenach, najbardziej znanym greckim polis, gdzie żyło najwięcej greckich filozofów, był jawny i toczył się z udziałem publiczności. Proces rozpoczął się od wniesienia pisemnej skargi, na którą oskarżony miał prawo

³ K. Sułkowski, *Zasada „nemo se ipsum accusare tenetur” jako gwarancja prawa do obrony*, Lublin, s. 259.

⁴ A. Dani, *Il Cinquecento e il Seicento*, w: A. Dani, M.R. di Simone, G. Diurni, M. Fioravanti, M. Semeraro, *Profilo di storia del diritto penale dal Medioevo alla Restaurazione*, Torino 2012, s. 39–40.

⁵ M. Mozgawa-Saj, *Rzymskie korzenie zasady domniemania niewinności i prawa oskarżonego do obrony*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego” 2018, z. 101, s. 105.

⁶ E. Wańkowski, *Organizacja adwokatury*, Sankt Petersburg 1893, s. 1–20.

⁷ C. Kunderewicz, *Najstarsze prawa świata*, Łódź 1972, s. 41.

⁸ P. Wiliński, *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Kraków 2006, s. 45.

⁹ A. Redzik, T. Kotliński, *Historia adwokatury*, Warszawa 2012, s. 29.

wnieść odpowiedź¹⁰. Co do zasady w procesie greckim strona występowała samodzielnie. Warto w tym miejscu odwołać się do procesu Sokratesa, którego postawiono w stan oskarżenia za bezbożność i deprawowanie młodzieży. Sąd składał się z pięciuset osób (gr. *heliaja* – sąd ludowy, sąd przysięgłych). W przypadku Sokratesa zapadł wyrok skazujący, mimo iż obrona wygłoszona została przez wybitnego mówcę i słynnego filozofa. Należy dodać, że w praktyce polis ateńskiego sztuka oratorska oraz logiczna argumentacja wielokrotnie przyczyniała się do pozytywnego rozstrzygnięcia procesu¹¹.

Pisząc o prawie do obrony w prawie rzymskim, należy wspomnieć o reskryptach wydanych przez cesarzy Trajana i Hadriana (I–II w. n.e.), które wprowadzały podstawowe zasady procesu karnego, gwarantujące ochronę praw oskarżonego¹². W państwie rzymskim istniały liczne źródła prawotwórcze. Efektem takiego działania była ogromna ilość materiału prawnego, który już w starożytności podlegał wielokrotnie redukcji i selekcji. Głównym źródłem wiedzy o prawie rzymskim jest ustawodawstwo cesarza Justyniana z VI w. n.e. Na szczególną uwagę zasługuje podręcznik Gaiusa z II w. n.e. Przebogaty materiał kryje się też w antycznej literaturze nieprawniczej, np. w pismach filozofów, historyków, gramatyków, retorów, komediopisarzy, satyryków, mierniczych, w zachowanych dokumentach i napisach (inskrypcjach), zwłaszcza papirusowych¹³. Do cesarza Hadriana należy postulat stawiany przed sądem, że „lepiej stu winnych uniewinnić niż jednego niewinnego skazać” (łac. *Satius enim esse impunitum relinqui facinus nocentis quam innocentem damnari*)¹⁴.

Należy wspomnieć o Digestach Justyniańskich, w których zawarto zasady istotne z punktu widzenia prawa do obrony. Znane jest zdanie jurysty rzymskiego Iuliusa Paulusa, który powiedział: „Jeżeli wśród sędziów nie ma zgodności głosów, to właśnie w sprawach dotyczących wolności należy orzec na korzyść wolności. W innych sprawach raczej na korzyść pozwanego, co też należy odnieść do procesów karnych”¹⁵. Wywieść stąd zatem można, że regułą jest orzekanie na korzyść oskarżonego w sytuacji, gdy nie ma jedności głosów pośród sędziów. Z kolei inny jurysta rzymski Gaius wypowiadał się o uprzywilejowanej pozycji oskarżonego w procesie karnym, stwierdzając: „Niech pozwani będą uważani za bardziej godnych łaski niż powodowie”¹⁶.

W republice rzymskiej ważną osobą wśród zawodów prawniczych był orator lub adwokat, który często bywał też mężem stanu. Profesja ta powstała z zawodu biegłego w prawie znanego prawnika (łac. *iuris consultus*), który trudnił się udzielaniem porad prawnych (łac. *responsa prudentium*). Znakomitym przykładem adwokata był Cyceron (106–43 p.n.e.) filozof, mówca, mąż stanu.

¹⁰ Z. Papierkowski, *Proces karny w starożytności greckiej i rzymskiej*, „Roczniki Humanistyczne Towarzystwa Naukowego KUL” 7(1957), z. 2, s. 159–176.

¹¹ A. Redzik, T. Kotliński, *Historia adwokatury*, s. 33.

¹² K. Amiełańczyk, *Rzymskie prawo karne w reskryptach cesarza Hadriana*, Lublin 2006, s. 28.

¹³ K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, Warszawa 2021⁶, s. 39.

¹⁴ M. Mozgawa-Saj, *Rzymskie korzenie zasady...*, s. 105.

¹⁵ E. Żak, *Rzymskie korzenie zasady „in dubio pro reo”*, „Biuletyn Lubelskiego Towarzystwa Naukowego” 34(1993), nr 1, s. 86.

¹⁶ Tamże, s. 87.

Biorąc udział w procesie polityka i awanturnika Katyliny (109–62 p.n.e.), rozpaczał nad upadkiem obyczajów (powiedzenie: *O tempora, o mores!*), chcąc przez to zaznaczyć związki prawa z obyczajami¹⁷. Z upływem lat odchodzono w Rzymie od przedstawionego wcześniej prawa do obrony. Rozpoczął się proces wyłączenia możliwości korzystania z pomocy obrońcy, wprowadzano w to miejsce tortury, które miały na celu wymuszanie na oskarżonym przyznania się do winy¹⁸.

Wieki średnie charakteryzowały się znacznym ograniczeniem lub całkowitym zaniechaniem prawa do obrony w procesie karnym w znanym nam dzisiaj rozumieniu, wynikającym z zasad takich jak domniemanie niewinności. Było to wynikiem przyjętego wówczas modelu procesu inkwizycyjnego.

Należy w tym miejscu wspomnieć o procesie kanonicznym, który miał bardzo duży wpływ na rozwój procesu karnego. Początkowo proces ten był procesem ustnym i skargowym, toczył się według zasad jawności i kontradiktoryjności¹⁹. W późniejszym okresie nastąpiło zjednoczenie w osobie sędziego funkcji oskarżenia, obrony oraz osądzenia, czego skutkiem było wykluczenie kontradiktoryjności procesu oraz deprecjacja pozycji oskarżonego do statusu przedmiotu w procesie²⁰.

Wzory prawa kanonicznego coraz mocniej wpływały na proces karny świecki, w szczególności na proces niemiecki i włoski, co dało się zauważyć począwszy od XV w.²¹ W 1532 r. cesarz Karol V ukonstytuował *Constitutio Criminalis Carolina*, który podsumowywał i skodyfikował proces inkwizycji, tzn. procedurę wykrywania winy lub niewinności w sprawach karnych za pomocą oficjalnego dochodzenia²². Podstawowe zasady prawa karnego materialnego, jak również procedury karnej typu inkwizycyjnego właśnie za pośrednictwem tego prawa weszły w użycie w sądach prawa magdeburskiego w XVII w.²³

Badania nad *Constitutio Criminalis Carolina* prowadził Benedykt Johann Carpzov (1639–1699), niemiecki prawnik, autor *Practica Nova*, którego nazywa się twórcą niemieckiego prawa karnego. Carpzov uznawał prawo oskarżonego do obrony, w tym prawo do udziału w procesie zawodowego obrońcy, nie kwestionował również zasady *in dubio pro reo*. Nie przyjmował jednak domniemanie niewinności, jak również nie uznawał prawa do apelacji²⁴. Kodeksami o podobnym charakterze co Carolina była bez wątpienia *Ordonnance Criminelle* z 1670 r. oraz ustanowiona w 1768 r. *Constitutio Criminalis Theresina*, która choć powstawała już w zupełnie innych czasach, zawierała wiele instytucji prawnych podobnych do Caroliny.

¹⁷ R. Tokarczyk, *Współczesne kultury prawne*, Kraków 2000, s. 116.

¹⁸ S. Glaser, *Wstęp do nauki procesu karnego*, Warszawa 1928, s. 184, cyt. za: P. Wiliński, *Zasada prawa do obrony...*, s. 47.

¹⁹ S. Piłza, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, cz. 1: X–XVIII w., Kraków 1997, s. 435.

²⁰ M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1971, s. 94.

²¹ S. Glaser, *Wstęp do nauki procesu karnego*, Warszawa 1928, s. 200.

²² J.H. Landgbein, *Prosecuting Crime in the Renaissance: England, Germany, France*, Cambridge 1974, s. 259–308.

²³ S. Salmonowicz, *Wizerunek Kodeksu Constitutio Criminalis Carolina*, „Roczniki Nauk Prawnych” 13(2003), z. 1, s. 53.

²⁴ A. Dziadzio, *Powszechna historia prawa*, Warszawa 2009, s. 81.

Zmiana tego modelu nastąpiła dopiero wraz z pojawieniem się mieszanej formy postępowania karnego. Filozofowie oświecenia uważali, że uwięzienie sprawcy przestępstwa jest mniejszym złem niż skazanie osoby niewinnej²⁵. Przełom XVIII i XIX w. przyniósł prawdziwą rewolucję w dziejach procesu karnego²⁶, a tym samym w kwestiach związanych z prawem do obrony. Bez wątpienia przyczyniły się do tego idee oświecenia, głoszone przez filozofów Monteskiusza, Woltera, Rousseau oraz autorów *Encyklopedii* Denisa Diderota i Jeana d'Alemberta, którzy domagali się humanitaryzacji prawa karnego. Ich idee stanowiły inspirację dla Cesarego Beccarii (1738–1794) do stworzenia dzieła *O przestępstwach i karach* (1764), które miało wpływ na reformy prawa karnego m.in. w Austrii, Prusach, Rosji, we Francji (jeszcze przed wybuchem rewolucji)²⁷. Przykładami kodeksów inspirowanych ideami humanitaryzmu był m.in. kodeks karny wydany w 1786 r. przez Leopolda Habsburga, wielkiego księcia Toskanii, zwany Leopoldiną, oraz Powszechny kodeks karny o zbrodniach i karach z 1787 r., wydany za czasów Józefa II, zwany Józefiną.

W epoce oświecenia nastąpiła znaczna humanitaryzacja procesu karnego, przejawiająca się w odejściu od inkwizycyjnego modelu procesu. Zanim jednak szerzej omówię tę ewolucję, która była poniekąd następstwem rewolucji francuskiej, chciałbym podać rys historyczny prawa do obrony w polskim procesie karnym, który zachował pewne odrębności. Proces w I Rzeczypospolitej cywilny i karny był w zasadzie nierozdzielny i dopiero w XVI w. wystąpiły pewne odrębności²⁸.

Początkowo, podobnie jak w prawie rzymskim, dochodzenie swoich praw odbywało się w drodze samopomocy oraz zemsty. Dopiero później pozwolono oskarżonemu podjąć próby odparcia zarzutów. W XIII w. wykształciła się procedura, gdzie ściganie odbywało się z zawiadomienia pokrzywdzonego, a następnie z urzędu dla najcięższych przestępstw.

Z aktów prawnych kształtujących system procedury należy wymienić *Statuty piotrkowsko-wiślickie* Kazimierza Wielkiego z połowy XIV w., które (spisane w języku łacińskim) obowiązywały z niewielkimi zmianami aż do rozbiorów Polski w XVIII w.²⁹ We wspomnianych w *Statutach* maksymach wymieniono m.in. zasadę, że nikomu nie wolno odmówić prawa do obrony, która jest prawem naturalnym – *cuilibet sua defensio et tuitio, cum iuris sit naturalis, non est deneganda*. W prawie kanonicznym reguła ta była wielokrotnie przywoływana jako zasada prawa natury, m.in. w X.5, 12, 18; 5, 39, 3, Clemen. 2, 11, 2³⁰.

²⁵ R. Kmieciak, *O „samoobwinieniu” w świetle teorii dowodów Jeremiasza Bentham’a (1748–1832)*, „Państwo i Prawo” 1985, z. 11–12, s. 90–92.

²⁶ M. Rogacka-Rzewnicka, *O zjawisku „prywatyzacji” („cywilizacji”) prawa karnego w świetle koncepcji celu postępowania karnego. Krótki rys historycznoprawny*, „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 1–2, s. 241.

²⁷ M. Mosakowski, J. Ślęzak, *Od procesów inkwizycyjnych do humanitaryzacji prawa karnego w dobie oświecenia*, Gdańsk 2017, s. 5.

²⁸ O. Balzer, *Przewód sądowy polski w zarysie (wykład uniwersytecki)*, Lwów 1935, s. 11.

²⁹ A. Dziadzio, *Powszechna historia prawa*, s. 61.

³⁰ W. Uruszczyk, *Statuty Kazimierza Wielkiego jako źródło prawa polskiego*, „Studia z Dziejów Prawa i Państwa Polskiego” 1999, nr 3, s. 97–115.

W XVI w. w polskim procesie karnym nastąpiła inkorporacja procedury inkwizycyjnej z prawa niemieckiego. Jednakże w miejskim procesie karnym w Rzeczypospolitej zachowano wiele zasad procedury skargowej. Podstawową zasadą postępowania inkwizycyjnego była skarga publiczna. Oskarżonym tylko w ograniczonym stopniu zapewniano prawo do obrony. Niektóre źródła podają, że istniała możliwość przydzielania stronie obrońcy z urzędu, istnieją również protokoły sądowe, które potwierdzają taką praktykę w miastach. Nie stosowano jednak zasady domniemania niewinności, co było wynikiem możliwości stosowania tortur jako środka wymuszającego wyjaśnienia oskarżonego oraz częściowo przyjmowanej legalnej teorii dowodowej. W XVI w. odstępowano w Polsce od stosowania tortur. Konsekwencją „ruchu egzekucyjnego” było powstanie tzw. *formula processus* z 1523 r. Istotnym *novum* tej kodyfikacji z punktu widzenia prawa do obrony było m.in. wprowadzenie apelacji, gdyż w polskim sądownictwie ziemskim nie znano instancyjności, a wydany wyrok był zawsze ostateczny³¹. W wieku XVIII, podobnie jak w całej Europie i Stanach Zjednoczonych, następowała znaczna humanitaryzacja procesu karnego. Należy wymienić Zbiór praw sądowych Andrzeja Zamoyskiego z 1776 r., Kodeks Stanisława Augusta, jak również ustawę o sądach sejmowych z 17 maja 1791 r., która zapewniała domniemanie niewinności, *in dubio pro reo*, prawo do obrony. Pod koniec XVIII w. państwo polskie przestało istnieć i na 123 lata zniknęło z mapy Europy. Poszczególne części kraju przyjęły procedury państw zaborczych.

26 sierpnia 1789 r. Zgromadzenie Narodowe Francji „uważając, że nieznanomość, zapomnienie i lekceważenie praw człowieka są jedynymi przyczynami nieszczęść publicznych i nadużyć rządów” postanowiło uchwalić w Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela „naturalne, niezbywalne i święte prawa człowieka”³². Jak stwierdził Roman Kuźniar, francuska Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela była syntezą dotychczasowych idei i koncepcji praw człowieka³³.

Deklaracja Praw Człowieka stanowiła, że „żaden człowiek nie może być oskarżony, aresztowany i więziony, jak tylko w przypadkach określonych przez ustawę i z zachowaniem form przez nie przepisanych. Ci którzy powodują, wydają wykonują lub polecają wydać rozkazy samowolnie winni być ukarani”. Deklaracja przewidywała również zasadę domniemania niewinności oskarżonego, stanowiąc, że „każdy człowiek jest uważany za niewinnego, dopóki nie został uznany winnym”³⁴. Wszystkie te czynniki sprawiły, że oskarżony nie był już przedmiotem jak w procesie inkwizycyjnym, ale stał się podmiotem postępowania karnego.

Wzorem dla reform prowadzonych w okresie rewolucji francuskiej był w pewnym sensie proces angielski, który rozwijał się niezależnie od procesu kontynentalnego. Wspominając o procesie angielskim (zwanym *Common law*) w kontekście

³¹ A. Moniuszko, *Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII wiek)*, Warszawa 2017, s. 58.

³² K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, Warszawa 2020, s. 8.

³³ R. Kuźniar, *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2000, s. 24–25.

³⁴ <<http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/francja-18.html>>, dostęp: 08.07.2021.

prawa do obrony, należy wspomnieć o trzech ważnych dokumentach. Wielka Karta Swobód (*Magna Charta Libertatum*) z 1215 r. ustanawiała m.in.: zakaz bezprawnego aresztowania i uwięzienia albo pozbawienia mienia, wyjęcia spod prawa, wygnania czy jakiegokolwiek ciężeżenia (art. 39), z kolei *Habeas Corpus Act* z 1679 r. zakazywał organom władzy publicznej aresztowania obywatela bez zezwolenia sądu, natomiast Deklaracja praw (*Declaration of Rights*) z 1689 r. pogrupowała prawa polityczne i obywatelskie szlachty angielskiej³⁵. Proces w systemie Common Law był co do zasady skargowy, postępowanie we wstępnej fazie prowadził sędzia śledczy, po czym po zebraniu dowodów odbywała się rozprawa jawna i ustna. Postępowanie było co do zasady kontradyktoryjne, ale oskarżony miał bardzo ograniczone prawo do obrony. Apelacja w sprawach karnych została wprowadzona ostatecznie w 1907 r.³⁶

Postęp w kierunku humanitaryzacji prawa karnego zatrzymany został w wyniku powstania dwóch doktryn, które pojawiły się w XX w. Doktryny te to faszyzm i nazizm we Włoszech i w Niemczech oraz komunizm w Rosji.

W czasach panowania Hitlera w Niemczech zasada prawa do obrony w ogóle nie funkcjonowała, ponieważ nie było w tym zakresie pojęcia procesu karnego jako drogi dochodzenia do sprawiedliwości. Proces karny przekształcał się znów w proces o charakterze inkwizycyjnym, gdzie sędzia był zdecydowanym wykonawcą ideologicznych zarządzeń władzy³⁷.

Podobnie działał proces karny w komunistycznej Rosji. Fundamentalne podstawy procesu karnego, choć w teorii były zagwarantowane w niektórych prawach, to w praktyce mało kto się nimi przejmował. Prawa oskarżonego były zazwyczaj bardzo ograniczone również z formalnego punktu widzenia, a w praktyce w ogóle nie istniały. Nastąpiło ponowne uprzedmiotowienie pozycji oskarżonego, ograniczano również pomoc obrońcy. Sowiecka ustawa o postępowaniu karnym z 1922 r. nie zawierała zasady *nullum crimen sine lege* (z łac.: nie jest przestępstwem czyn, który nie był zabroniony w momencie jego popełniania), uznawanej w europejskich ustawodawstwach od czasów oświecenia za podstawową. Było wręcz na odwrót: art. 16 k.k. rosyjskiego (też art. 7 k.k. ukraińskiego; art. 6 k.k. białoruskiego) stanowiły: „Jeśli jakiegokolwiek społecznie niebezpieczne działanie nie jest wprost przewidziane w kodeksie niniejszym, wówczas zasadę i zakres odpowiedzialności za nie określa się zgodnie z tymi artykułami kodeksu, które przewidują przestępstwa najbardziej podobne co do rodzaju”³⁸.

W ZSRR powszechne było stanowisko, że bezkompromisowa walka z agentami imperialistycznych wywiadów, szpiegami i sabotażystami – dywersantami jest najistotniejszym zadaniem sądów, prokuratury oraz organów śledczych. Pomimo deklaracji, że do zapewnienia praw oskarżonego do obrony zmierzają wysiłki

³⁵ K. Orzeszyna, M. Skwarzyński, R. Tabaszewski, *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, s. 5.

³⁶ P. Wiliński, *Zasada prawa do obrony...*, s. 55–58.

³⁷ M. Cieślak, *Proces karny...*, s. 128–129, cyt. za: P. Wiliński, *Zasada prawa do obrony...*, s. 61.

³⁸ A. Lityński, *O prawie karnym pod okupacją radziecką: 1939–1945*, „Z Dziejów Prawa” 2013, t. 6, s. 156.

wszystkich organów państwowych, uznać należy, że pozostawały one niepoparte działaniami tych organów³⁹.

Po zakończeniu II wojny światowej w prawie międzynarodowym rozpoczął się proces powrotu do idei humanitaryzacji prawa, choć biorąc pod uwagę układ geopolityczny, jaki się wówczas wytworzył, nie można stwierdzić, że proces ten rozkładał się w sposób jednolity.

3. Źródła prawa do obrony w powszechnym i regionalnym systemie ochrony praw człowieka

Zdarzenia, jakie miały miejsce podczas II wojny światowej, uzmysłowiły społeczności międzynarodowej, jak istotna jest konieczność zapewnienia ochrony praw człowieka w ujęciu uniwersalnym⁴⁰. W 1945 r. utworzona została Organizacja Narodów Zjednoczonych. Zgodnie z art. 1 ust. 3 Karty Narodów Zjednoczonych jednym z celów ONZ jest dążenie do współdziałania między państwami na rzecz popierania i zachęcania „[...] do poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności dla wszystkich bez względu na rasę, płeć, język lub wyznanie”.

Z kolei art. 76 ust. 4. Karty stanowi, że zgodnie z celami Narodów Zjednoczonych, wyłożonymi w art. 1 niniejszej Karty, podstawowe zadania systemu powierniczego powinny polegać na zapewnieniu równego traktowania wszystkim członkom Narodów Zjednoczonych i ich obywateli w dziedzinie społecznej, gospodarczej i handlowej, jak również równym traktowaniu tych ostatnich przez wymiar sprawiedliwości bez uszczerbku dla osiągnięcia wyżej wymienionych celów i z zastrzeżeniem postanowień art. 80⁴¹.

Bardzo ważnym wydarzeniem było uchwalenie w 1948 r. Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, która składała się z praw o charakterze fundamentalnym (art. 1–3) oraz praw obywatelskich i politycznych (art. 4–21), gdzie wymienia się m.in. prawo do równości wobec prawa (art. 7), zakazuje niesłusznego aresztowania, uwięzienia i wydalenia (art. 9) oraz prawo do wysłuchania przez niezależny i niezawisły sąd. Ustanawia się zasadę domniemania niewinności oraz zasady *nullum crimen sine lege* i *nulla poena sine lege* (łac. nie ma kary bez ustawy) (art. 11 ust. 2) oraz prawa ekonomiczne i społeczne (art. 22–27)⁴².

Dokument ten nie miał jednak mocy wiążącej. Następnym krokiem w tworzeniu globalnego systemu ochrony praw człowieka była Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu wszelkich form dyskryminacji rasowej otwarta do podpisu w Nowym Jorku 21 grudnia 1965 r., a wkrótce potem Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19 grudnia 1966 r.

³⁹ T. Maciejewski, *Historia powszechna ustroju i prawa*, Warszawa 2000 s. 909–910, cyt. za: P. Wiliński, *Zasada prawa do obrony...*, s. 64.

⁴⁰ B. Banaszak, *Ogólne wiadomości o prawach człowieka*, w: *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, pod red. B. Banaszaka, A. Preisnera, Warszawa 2002, s. 10.

⁴¹ Tekst Karty Narodów Zjednoczonych, <http://www.bb.po.gov.pl/images/Prawa/PNZ/KNZ.pdf>.

⁴² A. Łazowski, A. Zawidzka, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2001, s. 194.

oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19 grudnia 1966 r.⁴³

Z wyżej wymienionych aktów na szczególną uwagę z punktu widzenia prawa do obrony zasługuje Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych. Oprócz artykułów odnoszących się pośrednio do prawa do obrony (art. 9) najważniejszy jest art. 14, zgodnie z którym każdy ma prawo do rzetelnego i publicznego procesu przed właściwym i bezstronnym sądem (ust. 1), a oskarżonemu przysługuje domniemanie niewinności (ust. 2). Każdy oskarżony o popełnienie przestępstwa ma też zagwarantowane prawo do informacji o zarzutach w języku dla niego zrozumiałym (ust. 1a), odpowiedniego czasu i możliwości przygotowania obrony oraz kontaktu z wybranym obrońcą (ust. 1b), procesu bez zbędnej zwłoki (ust. 1c), udziału w rozprawie, prowadzenia obrony osobiście lub przy wykorzystaniu obrońcy powołanego albo wyznaczonego z urzędu, jeśli wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości, w tym prawo do bezpłatnego obrońcy, jeśli nie stać go na jego utrzymanie (ust. 1d), prawo przesłuchania lub udziału w przesłuchaniu świadków oskarżenia i obrony na tych samych zasadach (ust. 1e), bezpłatnej pomocy tłumacza (ust. 1f), wolności od samooskarżania. Ponadto zagwarantowane jest prawo do odwołania, zakazane jest ponowne ściganie za ten sam czyn.

Oprócz systemu uniwersalnego można wymienić systemy regionalne, takie jak międzyamerykański, europejski czy afrykański. Systemy te stworzyły swoje własne katalogi praw, w znacznej mierze uwzględniające regionalną specyfikę, tj. wartości, zwyczaje, tradycję⁴⁴.

Ze wszystkich regionalnych systemów ochrony praw człowieka najwcześniej zaczął się klarować system międzyamerykański. 2 maja 1948 r. w Bogocie podczas Dziewiątej Konferencji Państw Amerykańskich ustanowiono Amerykańską Deklarację Praw i Obowiązków Człowieka. W dokumencie tym zagwarantowano prawo równości wobec prawa (art. 2), prawo odwołania się do sądów (art. 18), prawo do ochrony przed arbitralnym zatrzymaniem (art. 25) oraz prawo do procesu, na które składała się m.in. zasada domniemanie niewinności⁴⁵. Zarówno Karta Państw Amerykańskich, według której prawa fundamentalne stanowią jej naczelną zasadę, jak i Amerykańska Deklaracja Praw i Obowiązków Obywatela powstały przed Europejską Konwencją Rzymską tak pod względem czasu, jak i przyjętych rozwiązań. Należy jednak zauważyć, że nie stworzono wówczas właściwych rozwiązań instytucjonalnych, czego konsekwencją było nieimplementowanie podjętych postanowień. Amerykański system ochrony praw człowieka pozostawał systemem tylko na papierze⁴⁶.

⁴³ A. Tychmańska, *Znaczenie Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych dla polskiego porządku prawnego na przykładzie analizy orzecznictwa polskich sądów administracyjnych*, „Studenckie Zeszyty Naukowe” 20(2017), nr 34.

⁴⁴ B. Liżewski, *Europejski regionalny system ochrony praw człowieka a systemy interamerykański i afrykański – realizacja idei uniwersalizmu czy autonomia rozwiązań systemowych*, Warszawa 2016.

⁴⁵ W. Dobrzycki, *System międzyamerykański*, Warszawa 2002, s. 474–480.

⁴⁶ R. Tabaszewski, *Międzyamerykański Trybunał Praw Człowieka jako panamerykański organ sądowniczy*, w: *Oblicza Ameryki Łacińskiej*, pod red. K. Krzywickiej, J. Kaczyńskiej, Lublin 2010, s. 84.

Sytuację tę uregulowało powołanie Międzyamerykańskiej Komisji Praw Człowieka w 1959 r., a potem, na mocy Amerykańskiej Konwencji Praw Człowieka z 1969 r., Międzyamerykańskiego Trybunału Praw Człowieka. Katalog praw zawartych w Amerykańskiej Konwencji, podobnie jak w Amerykańskiej Deklaracji, zawiera listę praw i wolności politycznych, społecznych i kulturalnych, uzupełnioną o klauzulę antydyskryminacyjną (art. 3–26). Najważniejszy wydaje się art. 8 Konwencji, w którym zawarto gwarancje prawne, takie jak m.in. domniemanie niewinności, prawo do obrońcy, prawo do odwołania się do sądów wyższej instancji. Art. 10 Konwencji stanowi, że każdy człowiek ma prawo do odszkodowania zgodnego z ustawą w przypadku, gdy został błędnie skazany ważnym wyrokiem sądu, natomiast art. 24 konstytuuje zasadę równości wobec prawa. Dokument stanowi, że nad realizacją jego postanowień czuwać będą dwa organy: Międzyamerykańska Komisja Praw Człowieka oraz Międzyamerykański Trybunał Praw Człowieka⁴⁷. Należy również dodać, że po przyjęciu Protokołu dodatkowego z 1988 r. (protokół salvadorski) podstawy prawne obydwu instytucji zostały ujednoczone⁴⁸.

Europejska konwencja praw człowieka (ang. *European Convention on Human Rights*, właśc. Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, ang. *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*) to umowa międzynarodowa o charakterze regionalnym, dotycząca ochrony praw człowieka; została podpisana 4 listopada 1950 r. w Rzymie przez państwa należące do Rady Europy⁴⁹.

W EKPC prawo do obrony wyrażone zostało w art. 6, w którym określono tzw. minimalny standard prawa do rzetelnego procesu karnego. Stosownie do art. 6 ust. 3 EKPC każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do:

1. Niezwłocznego otrzymania szczegółowej informacji w języku dla niego zrozumiałym o istocie i przyczynie skierowanego przeciwko niemu oskarżenia.
2. Posiadania odpowiedniego czasu i możliwości do przygotowania się do obrony.
3. Bronienia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony – do bezpłatnego korzystania z obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości.
4. Przesłuchania lub spowodowania przesłuchania świadków oskarżenia oraz żądania obecności i przesłuchania świadków obrony na tych samych warunkach co świadków oskarżenia.

⁴⁷ W. Dobrzycki, *System międzyamerykański*, s. 502–515.

⁴⁸ T. Łoś-Nowak, *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota, mechanizmy działania, zasięg*, Wrocław 2009, s. 76–77.

⁴⁹ Weszła w życie 3 września 1953 r., uzupełniona przez 12 protokołów dodatkowych, ostatni z 2000 r.). Część protokołów (2, 3, 5, 8, 10 i 11) została wpisana do konwencji, protokół 9 przestał obowiązywać.

5. Korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeśli nie rozumie języka używanego w sądzie lub nim nie mówi⁵⁰.

Należy również wspomnieć, że zgodnie z art. 91 Konstytucji RP przepisy omawianej Konwencji są częścią krajowego porządku prawnego, a co za tym idzie podlegają bezpośredniemu stosowaniu. Z kolei na podstawie art. 91 ust. 2 Konstytucji mają one również pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy nie da się z Konwencją pogodzić⁵¹. W odniesieniu do Unii Europejskiej należy wspomnieć o dwóch dokumentach – w art. 48 ust. 2 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej wskazano, że każdemu oskarżonemu gwarantuje się poszanowanie prawa do obrony⁵².

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z 22 października 2013 r. „w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności” stanowi rozszerzenie minimalnych standardów ochrony określonych w Karcie Praw Podstawowych i Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Jej celem jest zwiększenie wzajemnego zaufania do krajowych porządków prawnych, niezbędnego we wzajemnym uznawaniu orzeczeń w sprawach karnych. Implementacja dyrektywy w krajowych porządkach państw członkowskich nie może prowadzić do umniejszania lub ograniczania praw i gwarancji procesowych zapewnionych na mocy KPP, EKPC oraz innych instrumentów prawa międzynarodowego (np. Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych), a także prawa wewnętrznego (art. 14 dyrektywy).

Umocnienie praw procesowych w UE obejmuje w jego świetle następujące środki:

- 1) tłumaczenie pisemne i ustne,
- 2) informowanie o prawach i zarzutach,
- 3) poradę prawną i pomoc prawną,
- 4) kontakt z krewnymi, pracodawcami i organami konsularnymi,
- 5) specjalne zabezpieczenia dla osób podejrzanych lub oskarżonych wymagających szczególnego traktowania,
- 6) zieloną księgę w sprawie tymczasowego aresztowania.

Dyrektywa 2013/48/UE przyjmuje środki ustalone w punkcie trzecim i czwartym, jednakże prawo dostępu do adwokata obejmuje normy minimalne w zakresie porady i pomocy prawnej w postępowaniu karnym⁵³.

⁵⁰ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284.

⁵¹ J. Skorupka, *Proces karny*, Warszawa 2017, s. 206.

⁵² Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, Dz.Urz. UE 2016 C 202, s. 1.

⁵³ J. Barcik, T. Srogosz, *Prawo dostępu do adwokata w Polsce w świetle dyrektywy 2013/48/UE*, „Palestra” 7–8(2015), ze strony <<https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/7-8-2015/artukul/prawo-dostepu-do-adwokata-w-polsce-w-swietle-dyrektywy-2013-48-u>>, dostęp: 08.07.2021.

Podstawowe zasady prawa do rzetelnego procesu zawarte są również w art. 7 Afrykańskiej Karty Praw Człowieka i Ludów z 1983 r. Przepis ten odwołuje się m.in. do zasady domniemania niewinności, prawa do obrony, prawa do osądzenia w rozsądnym terminie przez bezstronny sąd lub trybunał oraz zasady *nullum crimen sine lege*⁵⁴.

Arabska Karta Praw Człowieka z 2004 r. w art. 13–16 również odwołuje się do zasad rzetelnego procesu. Zgodnie z art. 13 tej konwencji każdy ma prawo do rzetelnego procesu, który daje odpowiednie gwarancje przed kompetentnym, niezawisłym i bezstronnym sądem ustanowionym przez ustawę do rozpoznania jakiegokolwiek zarzutu karnego przeciwko niemu lub podjęcia decyzji o jego prawach lub obowiązkach. Każde państwo-strona gwarantuje osobom nieposiadającym niezbędnych środków finansowych pomoc prawną w celu umożliwienia obrony ich praw. Art. 15 statuuje zasadę *nullum crimen sine lege*, natomiast art. 16 zasadę domniemania niewinności, art. 16 ust. 6 statuuje wprost zasadę *nemo se ipsum accusare tenetur*⁵⁵.

Uniwersalnej regulacji międzynarodowej praw człowieka nie stworzono do dzisiaj w Azji. Powodem tego jest różnorodność kulturowa kontynentu oraz odmienne podejście do problematyki praw człowieka⁵⁶.

4. Prawo do obrony jako prawo człowieka

Zasada prawa do obrony została zagwarantowana w Konstytucji RP z 1997 r. Art. 42 ust. 2 ustawy zasadniczej stanowi, że „każdy przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania”.

Realizacja prawa człowieka, jakim jest prawo do obrony, odbywa się m.in. poprzez umieszczenie tego prawa w kodeksach postępowania. W postaci procesowej z pewnością podstawową gwarancją prawa do rzetelnego procesu, wyrazem poszanowania godności człowieka jest możliwość obrony swoich praw. Co do zasady przyjęło się, że o prawie do obrony mówi się na gruncie procesu karnego. Pojęcie to wiąże się także z postępowaniem cywilnym. Prawo do obrony w postępowaniu cywilnym nie jest wyodrębnione tak wyraźnie, jak ma to miejsce w postępowaniu karnym (art. 42 ust. 2 Konstytucji RP). W doktrynie stanowiska co do kwalifikacji możliwości obrony jako odrębnego prawa nie są jednolite. Można jednak zgodzić się z tezą o uniwersalności pojęcia obrony w procesie. Występuje ono bowiem zarówno w postępowaniu karnym, administracyjnym, jak i cywilnym⁵⁷.

⁵⁴ <<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201520/volume-1520-I-26363-English.pdf>>, dostęp: 08.07.2021.

⁵⁵ <<http://hrlibrary.umn.edu/instreet/loas2005.html?msource=UNWDEC19001&tr=y&auid=3337655>>, dostęp: 08.07.2021.

⁵⁶ Ch. Tomuschat, *Human rights...*, s. 33–34, cyt. za: P. Wiliński, *Zasada prawa do obrony...*, s. 133.

⁵⁷ K. Piasecki, *Pozbawienie możliwości obrony w międzynarodowym procesie cywilnym*, „Państwo i Prawo” 1980, z. 11, s. 22.

Obrona przez jednostkę swoich praw w postępowaniu cywilnym ma swoje granice wyodrębnione przez strefę ochrony życia prywatnego oraz wolności wszystkich uczestników postępowania. Biorąc pod uwagę realizację idei humanizmu w procesie istotne znaczenie mają te przepisy, które nie dopuszczają do konfliktu sumienia zarówno sędziego, jak i uczestników postępowania i wprowadzają pierwiastek humanizmu do procesu. Do tych uregulowań zaliczyć można ograniczenia dowodowe, w tym również ograniczenia związane z wykorzystywaniem w procesie cywilnym dowodów pozyskanych w sposób niezgodny z prawem, jak również poszczególne rozwiązania prawa egzekucyjnego służące ochronie dłużnika⁵⁸.

W polskim Kodeksie postępowania karnego zasadę tę kodyfikuje art. 6 k.p.k. Zdaniem Leszka Garlickiego „prawo do obrony jest to jedno z najdonioślejszych praw jednostek, występujące we wszystkich stadiach postępowania karnego, jak i innych postępowań represyjnych. Jest ono rozpatrywane w aspekcie formalnym, w znaczeniu prawa do posiadania obrońcy z wyboru lub z urzędu, oraz materialnym, oznaczającym takie ukształtowanie procedury karnej, które stwarza oskarżonemu możliwość występowania w roli pełnoprawnego uczestnika procesu, a zatem oparcie procesu na zasadzie kontrydyktoryjności, jak też obowiązek ustawodawcy, polegający na zagwarantowaniu »niezależności adwokatury i jej wysokiego poziomu fachowego«”⁵⁹.

W procesie karnym obrońca ma prowadzić linię obrony wyłącznie w interesie podejrzanego. Nie jest on podmiotem, którego celem jest doprowadzenie do właściwej rekonstrukcji działania podejrzanego w związku z czynem, który mu się zarzuca. Obrońca nie może prowadzić obrony o tyle tylko, o ile uważa, że takie lub inne fakty zarzucanych oskarżonemu czynów nie odpowiadają stanowi faktycznemu. Nawet jeśli z uwagi na swój subiektywny stan wiedzy byłby przekonany o trafności stawianych zarzutów, jego obowiązkiem jest nastawać na udowodnienie tych zarzutów, tj. na przekonanie o tym czynnika orzekającego. Obrońca zobowiązany jest również podnosić wszystkie elementy, tj. wskazywać na określone zeznania, na wymowę pewnych dokumentów, na wyniki pewnych czynności procesowych itd., które mogą rzucić korzystne światło na działanie oraz na sylwetkę podejrzanego. Jest to dość oczywiste pojęcie „obrońcy w procesie karnym”, charakterystyczne dla tradycji i kultury prawnej wszystkich cywilizowanych państw, w tym Polski. Wprawdzie konstytucja nie stanowi o tym bezpośrednio, to jednak takie pojmowanie jego funkcji powinno być wiążące dla ustawodawcy, który stanowi konkretne uprawnienia obrońców w procesach karnych, ale też dla organów orzekających, przed którymi obrońca występuje w imieniu swego mocodawcy. Mocodawca powinien mieć prawo w każdej chwili zrezygnować z usług konkretnego obrońcy i zastąpienia go innym⁶⁰.

Kolejną instytucją chroniącą oskarżonego i urzeczywistniającą prawo do obrony jest obowiązek obrońcy działania wyłącznie na korzyść oskarżonego,

⁵⁸ A. Łazarska, *Granice prawa do obrony*, w: *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012.

⁵⁹ L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2010, s. 358.

⁶⁰ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. II, pod red. L. Garlickiego, M. Zubika, Warszawa 2016², art. 42.

o czym stanowi art. 86 § 1 k.p.k. Niewątpliwie prawo do obrony w tym ujęciu chronią również przepisy umożliwiające niekontrolowany kontakt obrońcy z oskarżonym, bezpośredni lub korespondencyjny (art. 73, 517e § 1 k.p.k.) oraz zakazy dowodowe, w szczególności ujęte w art. 178 pkt 1 k.p.k.

Zaznaczenia wymaga, że konsekwencje naruszenia prawa do obrony mogą być różnorakie w zależności od gatunku naruszenia. Naruszenie obowiązku obrony obligatoryjnej powoduje bezwzględną przyczynę odwoławczą, np. wówczas kiedy obrońca nie uczestniczył w rozprawie (art. 439 § 1 pkt 10 k.p.k.), czasami stanowi naruszenie przepisów prawa, które ma wpływ na treść orzeczenia (np. obrona oskarżonych, co do których ujawniono sprzeczność interesów), a czasami może nie wywoływać nawet takiego skutku (szerzej zob. uwagi do art. 438 i 439 k.p.k.)⁶¹.

W orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego K 1/92, rozpatrując podniesiony przez Rzecznika Praw Obywatelskich zarzut naruszenia prawa do obrony w ustawie o cudzoziemcach, Trybunał stanął na stanowisku, że konstytucyjne prawo obrony rozumieć należy szeroko. Szerokie rozumienie pojęcia oskarżonego oznacza, iż prawo do obrony przysługuje każdemu od chwili wszczęcia przeciwko niemu postępowania, a więc także podejrzanemu, aż do prawomocnego zakończenia postępowania, a także na etapie wykonywania kary. W tej mierze w ustawach karnych przewidziane zostały odpowiednie gwarancje, a stwierdzenie naruszenia prawa do obrony wywołuje określone konsekwencje prawnoprocesowe⁶².

5. Wnioski końcowe

Zasada prawa do obrony bez wątpienia pozytywnie wpływa na status osoby oskarżonej. Prawo do obrony to również jedno z podstawowych praw człowieka. Historia procesu przedstawiona w niniejszym artykule pozwala stwierdzić, że brak poszanowania tej zasady może doprowadzić do rażącego naruszenia praw jednostki. Pomimo tego, iż zasada ta w Polsce jest stosowana w szerszym zakresie niż w innych krajach i zapewnia dzięki temu rzetelny proces z punktu widzenia strony biernej oraz pozwala na realizację prawa do obrony materialnej, w praktyce zawodowej adwokata spotykałem się z naruszaniem prawa do obrony, głównie w fazie postępowania przygotowawczego. Oskarżonemu oraz jego obrońcy odmawiano dostępu do akt, a w innym przypadku całkowicie zignorowano prawo podejrzanego do obrońcy, pomimo wyraźnego zaimplementowania woli obecności obrońcy w przesłuchaniu, które zostało przeprowadzone. Jaka jest zatem przyczyna takiego stanu rzeczy? Dlaczego organy nie zawsze stosują się do przepisów Konstytucji, która wyraźnie stanowi, że każdy, przeciwko komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania? W moim odczuciu zwiększona pozycja oskarżyciela w postępowaniu przygotowawczym może prowadzić do sytuacji, że prawo do obrony nie zawsze

⁶¹ *Kodeks postępowania karnego*, t. I. *Komentarz aktualizowany*, pod red. D. Świeckiego, LEX/el. 2021, art. 6.

⁶² Orzeczenie TK z dnia 20 października 1992 r., K 1/92, OTK 1992, nr 2, poz. 23.

jest respektowane. Uważam zatem, że należałoby wprowadzić do procedury karnej przepis, który bezwzględnie unieważniałby wszystkie czynności prowadzone w postępowaniu przygotowawczym bez udziału obrońcy. Zwiększenie kontradiktoryjności postępowania również na etapie postępowania przygotowawczego może doprowadzić do pełnej realizacji prawa do obrony rozumianej jako prawo człowieka.

BIBLIOGRAFIA

Źródła drukowane:

Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284.

Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, *Dz.Urz. UE 2016, C 202*.

Orzeczenie TK z dnia 20 października 1992 r., K 1/92, OTK 1992, nr 2, poz. 23.

Źródła internetowe:

Barcik J., Srogosz T., *Prawo dostępu do adwokata w Polsce w świetle dyrektywy 2013/48/U*, „Palestra” 7–8(2015), online: <<https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/7-8-2015/artukul/prawo-dostepu-do-adwokata-w-polsce-w-swietle-dyrektywy-2013-48-u>>, dostęp: 08.07.2021.
<<http://hrlibrary.umn.edu/instreet/loas2005.html?msource=UNWDEC19001&tr=y&auid=3337655>>, dostęp: 08.07.2021.

<<http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/francja-18.html>>, dostęp: 08.07.2021.

<<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201520/volume-1520-I-26363-English.pdf>>, dostęp: 08.07.2021.

Tekst Karty Narodów Zjednoczonych, <http://www.bb.po.gov.pl/images/Prawa/PNZ/KNZ.pdf>.

Opracowania:

Amielańczyk K., *Rzymskie prawo karne w reskryptach cesarza Hadriana*, Lublin 2006.

Balzer O., *Przewód sądowy polski w zarysie (wykład uniwersytecki)*, Lwów 1935.

Cieślak M., *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1971.

Cieślak M., *Proces karny. Część I ogólna: Zagadnienia wstępne*, Kraków 1952.

Dobrzycki W., *System międzyamerykański*, Warszawa 2002.

Dziadzio A., *Powszechna historia prawa*, Warszawa 2009.

Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2010.

Glaser S., *Wstęp do nauki procesu karnego*, Warszawa 1928.

Kmieciak R., O „samoobwinieniu” w świetle teorii dowodów Jeremiasza Bentham’a (1748–1832), „Państwo i Prawo” 1985, z. 11–12, s. 90–92.

Kunderewicz C., *Najstarsze prawa świata*, Łódź 1972.

Kuźniar R., *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2000.

Liżewski B., *Europejski regionalny system ochrony praw człowieka a systemy interamerykański i afrykański – realizacja idei uniwersalizmu czy autonomia rozwiązań systemowych*, Lublin 2016.

Łazowski A., Zawidzka A., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2001.

Łoś-Nowak T., *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota, mechanizmy, działania za sięg*, Wrocław 2009.

Maciejewski T., *Historia powszechna ustroju i prawa*, Warszawa 2000.

Mazurek F.J., *Prawo człowieka w nauczaniu społecznym Kościoła*, Lublin 1999.

Moniuszko A., *Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII wiek)*, Warszawa 2017.

Mosakowski M., Ślęzak J., *Od procesów inkwizycyjnych do humanitaryzacji prawa karnego w dobie oświecenia*, Gdańsk 2017.

Orzeszyna K., Skwarzyński M., Tabaszaewski R., *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, Warszawa 2020.

- Papierkowski Z., *Proces karny w starożytności greckiej i rzymskiej*, „Roczniki Humanistyczne Towarzystwa Naukowego KUL” 7(1957), z. 2, s. 159–176.
- Redzik A., Kotliński T., *Historia adwokatury*, Warszawa 2012.
- Skorupka J., *Proces karny*, Warszawa 2017.
- Tokarczyk R., *Współczesne kultury prawne*, Kraków 2000.
- Tomuschat Ch., *Human rights. Between idealism and realism*, Oxford 2003.
- Tychmańska A., *Znaczenie Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych dla polskiego porządku prawnego na przykładzie analizy orzecznictwa polskich sądów administracyjnych*, Warszawa 2017.
- Wiliński P., *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Kraków 2006.

THE HISTORY OF THE HUMAN RIGHT TO DEFENSE. CONTEMPORARY UNDERSTANDING OF IT

SUMMARY

The purpose of this article is to present the rights to defense in the universal, regional and national human rights system. The article presents the institutions of the right to defense from the oldest civilisations until today. It shows the most important regulations of the universal system of human rights protection, as well as regional systems and national law, and analyses the right to defense as a procedural institution. The aim of this article is to present the evolution of the rights of defense from the point of view of human rights where it is an indispensable element of the applicable codes of criminal procedure. In this article I will try to answer whether, despite the extensive guarantee of this right, it is sufficiently implemented, and if not why and what are the ways to change this state.

KEY WORDS: human rights, right to defense, the adversarial nature of the process, inquisitorial process, criminal trial

VARIA**KRYSTYNA KACPROWSKA****POSITIVE AND NEGATIVE EFFECTS OF CARRYING
OUT THE PROCESS OF DIGITALIZATION
OF THE POLISH ECONOMY
AND SOCIETY DURING THE COVID-19 PANDEMIC****Introduction**

J. Pieriegud thinks that the digitization of both the economy and society is one of the most dynamic transformations taking place in our time. On the one hand, this process offers new opportunities in the creation of business models, and on the other hand, it is associated with uncertainty, as well as various risks, related to the social impact of automation of manufacturing processes or widely understood security. The notion of digitization as a continuous process of convergence of the real and virtual worlds is becoming a major component of innovation and change in most sectors of the economy. The main factors influencing the development of the digital economy today include:

- The Internet of Things and the Internet of Everything,
- ubiquitous connectivity,
- applications and services based on cloud computing,
- Big Data analytics and Big Data as a service,
- automation and robotization,
- multi-channel and omnichannel distribution models for products and services¹.

However, each sector of the economy is prepared differently to implement digital transformation. This article was written to identify both positive and negative changes that are being undertaken in carrying out the digitization of the economy during the COVID-19 pandemic and to identify changes that could be implemented in this direction. The paper was created based on a literature review of the selected topic.

KRYSTYNA KACPROWSKA – Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2183-865X>, e-mail: kk101835@doktorant.sgh.waw.pl

¹ J. Pieriegud, *Digitization of the economy and society – global, European and national dimension*, in: *Cyfryzacja gospodarki i społeczeństwa – szanse i wyzwania dla sektorów infrastrukturalnych*, ed. J. Gajewski, W. Paprocki, J. Pieriegud, Gdańsk 2016, p. 16.

Digitalization as a chance for Poland to dominate the world economy

J. Pieriegud points out that to increase the strength of the Polish economy and its competitive position, it will be required to counter protectionism or dominance of other economies. Even partial fragmentation of the digital marketplace precludes the opportunity for a transformational leap. In purpose of enabling Polish companies to participate in European and global value chains, it is necessary to:

- use the potential of SOEs by applying digitalization to strengthen key network infrastructure (transport and energy) through smart grid technologies and implementation of horizontal and platform solutions,
- build cooperation and communication platforms for small and medium-sized enterprises, enabling virtualization of production processes, linking them into complex economic organisms to make their production more flexible and build new business models. Such platform should provide access to open machine data (before algorithmization) to provide an environment for further innovation,
- transform the industry towards fourth-generation solutions, which will generate huge volumes of data that will open new opportunities for value creation in both the sectors from which the data originates and neighboring sectors. Creative use of data to create new value chains will create cross-sector synergies and broaden the scope of businesses. It will be decisive to ensure conditions for interoperability of systems and data sets and their free flow, and to reject certifications that favor protectionism of other economies,
- build trust in the digital world by creating appropriate security and value protection standards and a system of incentives and supporting the creation of benefits for participants in digital collaboration platforms².

R. Orłowska states that the development of digitalization increases the competitive advantage of companies. The digitalization process is one of the possibilities to achieve optimization of the processes of entering new markets, as well as expanding existing ones and introducing new and innovative products. This is how digitization has become the most effective tool for managing business processes³.

² Ministerstwo Cyfryzacji (2018), *The data economy*, <<https://www.gov.pl/attachment/7cb1aede-e692-40c5-aea3-000fc0ad433d>>, access 20.12.2020.

³ R. Orłowska, K. Żołądkiewicz, *Barriers of digitalization of micro-, small and medium-sized enterprises (MSMES) in Poland based on the research in Pomeranian Voivodeship*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe” 2018, no 372, p. 105.

Digitization development programs

P. Kokot-Stepień notes that the purpose of creating the program „From Paper to Digital Poland”, which was introduced by the Ministries: Development, Digitalization, Finance, Infrastructure and National Education is to develop e-state and digitalization of the economy. The program assumes that modern e-administration is an essential element for functioning of an efficient state within the concept of sustainable development⁴.

M. Klimek believes that the digital transformation of Poland is improving the functioning as well as the use of public infrastructure. In addition, the state performs its functions more effectively by contributing, among other things, to meeting the conditions necessary for the development of an innovative and competitive economy⁵. Not only citizens but also entrepreneurs benefit from the Program. As a result, it has become much easier and quicker to deal with official matters, and the whole administrative process has become cheaper. Since the Program came into effect, there has also been an increase in tax revenue and a reduction in the shadow economy.

E. Jajeśniak states that blockchain technology provides an opportunity for governments as well as regional authorities to make many improvements. These can include:

- lower operating costs, including reduced fraud and payment errors,
- greater transparency in transactions between government agencies and citizens,
- increase access to financial services for those on the fringes of the financial system,
- lower costs of protecting citizens' data while allowing data to be shared between different entities,
- protection of critical infrastructure⁶.

There are also 9 work streams under the program:

- 1) Digital Public Services Stream – is responsible for supporting the Ministry of Digitalisation in designing new digital public services implementing life events at the 4th and 5th maturity level, optimising the functioning of existing e-services, as well as developing standards and guidelines for building and functioning of digital public services,
- 2) e-reporting Stream – it aims to reduce administrative burdens and improve the use of public information resources, among other things, by unifying

⁴ P. Kokot-Stepień, L. Piersiala, *Analysis of the functioning of Information Technologies in public administration*, „Roczniki Kolegium Analiz Ekonomicznych” 2019, p. 94.

⁵ M. Klimek (2017), *Programme „From Paper to Digital Poland” – assumptions and state of implementation*, <<https://pisil.pl/wp-content/uploads/2017/06/M.Klimek-Program-Od-papierowej-do-cyfrowej-Polski.pdf>>, access: 20.12.2020.

⁶ E. Jajeśniak (n/a), *Blockchain as a technological revolution and its application by country governments*, <<https://www.lazarski.pl/pl/wydzialy-i-jednostki/instituty/wydzial-ekonomii-i-zarzadzania/centrum-technologiei-blockchain/blockchain-jako-rewolucja-technologiczna-i-jej-zastosowanie-przez-rzady-krajow/>>, access: 02.07.2021.

and integrating the reporting obligations of companies required by public administration. The stream currently operates under two substreams covering financial statements and changes in telecommunications law regarding operator reporting,

- 3) Distributed Registers Stream – is a continuation of a previously running stream of Blockchain/DLT and digital currencies. The stream is working on the implementation and subsequent diffusion of blockchain technology in government and various sectors of the economy. An important priority of the Stream's activities is the preparation of assumptions of state policy in the field of application of distributed/blockchain registry technologies and programming of implementations in this area,
- 4) The e-Transport and e-Flow of Goods Stream – centralizes traffic management and charging systems and streamlines the supply chain through process integration of tax, customs and road administration systems, standardizing transport, and customs data exchange in global supply chains according to the e-Freight Common Framework for ICT requirements and simplifying administrative, customs, port and transport procedures,
- 5) Increase Non-Cash Trade Stream – deals with the implementation of initiatives reducing cash circulation in the economy, inter alia, by introducing a statutory obligation to accept payment with an electronic instrument,
- 6) e-Invoice and e-Paragon Stream – carries out activities aimed at digitalization of the document flow in public procurement and trade through, among others, implementation of B2A and B2B e-invoicing, creation of e-invoicing clusters and incubators, as well as through creation and implementation of an e-paragon system,
- 7) E-education Stream – supports the implementation of a comprehensive strategy of a modern teaching system through the creation and dissemination of IT tools improving the effectiveness of the educational process for children and young people, seniors, and the disabled,
- 8) Artificial Intelligence Stream – includes activities in the field of data economy, research and market financing, education, and ethics and human rights. Its main goal is to implement the „Policy for the Development of Artificial Intelligence in Poland from 2020”,
- 9) The Internet of Things Stream – a newly created stream whose main goal is to remove regulatory barriers to the development of the economy in the field of IoT technologies and introducing regulations to stimulate the market and facilitate business cooperation⁷.

The results of the Digital Progress of Europe report, which was created by the European Statistical Office for 2017, show that in Poland this progress accounted for only 4.1% of GDP⁸. According to PKO Bank Polski, the tourism

⁷ Cyfryzacja KPRM (n/a), *From paper to digital Poland*, <<https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/od-papierowej-do-cyfrowej-polski>>, access: 20.12.2020.

⁸ Eurostat (2017), *Europe's digital progress report 2017*, <<http://ec.europa.eu/newsroom/document.cfm?doc-id=44328>>, access: 02.07.2021.

and aviation sectors were the most affected by the COVID-19 pandemic. The reason was the low capacity to convert their business to offer online services⁹.

As part of the digitalization in the field of education, the National Educational Network, a program of public telecommunication network, was introduced, giving schools throughout Poland the opportunity to connect to fast, free, and safe Internet. The program was designed by the Ministry of Digitization, and its assumptions are implemented by the NASK National Research Institute¹⁰.

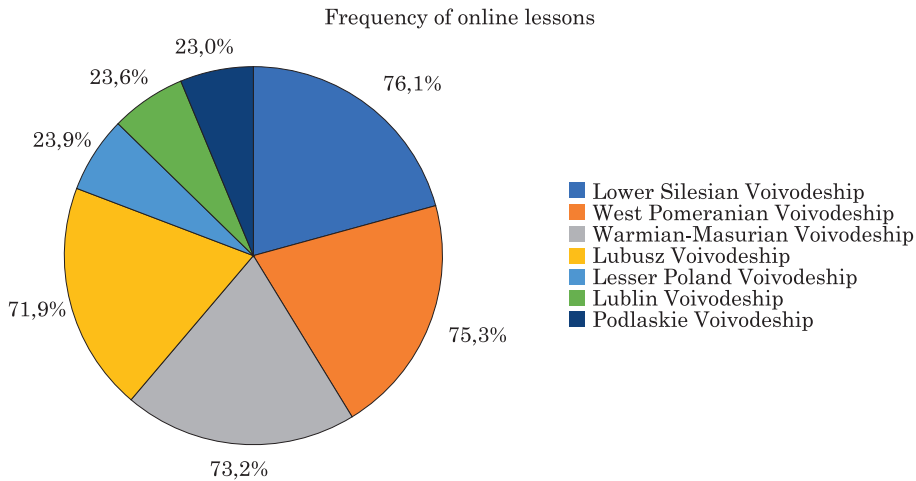

Figure 1. Frequency of online lessons delivered from the school building in given provinces
Own source based on: Cyfryzacja KPRM (2021), *OSE helps in remote education*, <<https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/ose-pomocne-w-zdalnej-edukacji>>, access: 02.07.2021.

Based on Chart 1, it can be concluded that the most frequently used online lessons from the school building in the Lubuskie Voivodship, Warmian-Masurian Voivodship, West Pomeranian Voivodship and Lower Silesian Voivodship, and least often in the Lesser Poland Voivodship, Lublin Voivodship and Podlaskie Voivodship.

EU support in matters of digitization is an opportunity to transform the state and has great significance for the continued dynamization of the development of both the economy and Polish society, in which digitization is of great importance¹¹. According to a report titled Digital Vortex, those most „resistant” to digital transformation include: the oil and gas sector, the pharmaceutical sector, and the utilities sector (power, gas, heat, and water companies)¹².

⁹ Money.pl (2021), *The economy in the post-pandemic era. Who stands to gain and who stands to lose?*, <<https://www.money.pl/gospodarka/gospodarka-w-czasach-postpandemicznych-kto-moze-zyskac-a-kto-stracic-663609067717728a.html>>, access: 02.07.2021.

¹⁰ OSE (n/a), *What is OSE?*, <<https://ose.gov.pl/faq/czym-jest-ose>>, access: 02.07.2021.

¹¹ L. Koćwin, *Challenges and problems the creation of an information society in Poland*, „Praktyki Komunikacyjne” 2019, p. 110.

¹² J. Pieriegud, *Digitization of the economy and society...*, p. 14.

The negative effects of digitization on society

The Internet has created growth opportunities for new businesses, professions, and markets. In addition, access to computers and telephones with 24-hour access to Internet resources, completely changes the capabilities of society and the way we communicate and affects human relationships. Due to Internet access, there are new opportunities to purchase goods and services, but also new opportunities to educate young people (e-learning, on-line education, distance-learning). People all over the world benefit from informal education by using the resources of the Web.

The negative effect of such a phenomenon, however, is the difficulty in selecting content and information. Many young people have trouble concentrating, synthesizing, or connecting content into a logical whole. Manfred Spitzer, during a discussion in Germany, said that the growing digitization of society could lead to dementia among people who misuse technology in the process of learning, as well as raising their own children. The book he wrote, entitled „Digital Dementia – How we are depriving ourselves and our children of reason” focuses on criticizing the excessive digitization of the cognitive process, the negative effects of which are felt especially in children and adolescents. In addition, Spitzer was very critical of new media and the new „pseudo-communication” in his book.

In his work, he emphasized that excessive digitization and technologies have a negative impact on all people, regardless of age, because they limit the brain’s capabilities and the process of remembering. Developing the ability to write with a pen (rather than on a computer) is critical to a child’s proper development. Spitzer believes that excessive computer use has very negative psychosomatic effects because it can lead to addiction, among other things. Referring to the phenomenon of computerization and digitization of society, Putnam points to the problem of unequal access to technology, asymmetry of information and, above all, the fact that children of the poor use the Internet for purposes other than learning. Young people treat access to technology mainly as entertainment and not as a source of knowledge and learning¹³.

In addition, according to CSO data for 2019, 4.51 million Poles have never used the Internet. Among the EU countries, Poland achieved one of the highest rates in this respect, namely 15%¹⁴.

¹³ M. Grewiński, *Digitalisation and social innovations – perspectives and risks to the society*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2018, p. 23–24.

¹⁴ Federacja Konsumentów (2021), *Digital exclusion during a pandemic*, <spoleczenstwo_informacyjne_w_polsce_w_2020_r..pdf>, access: 02.07.2021.

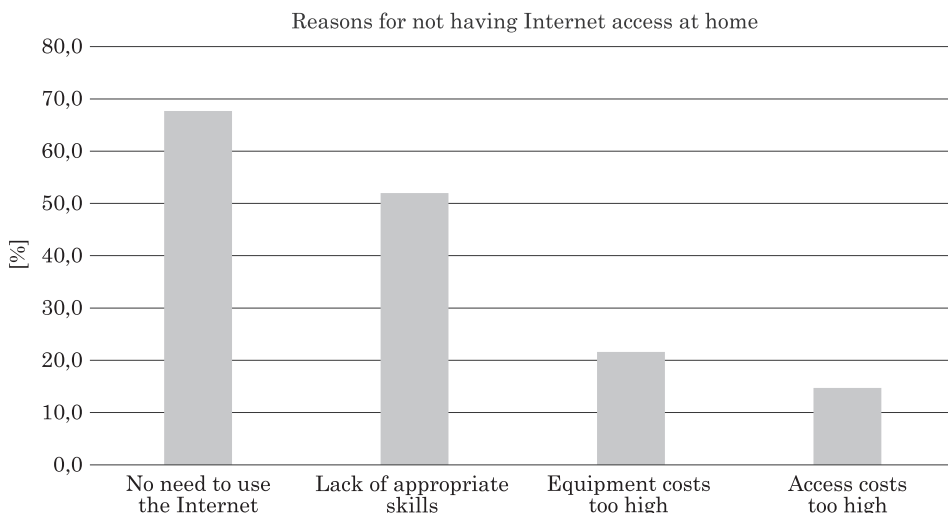

Figure 2. Reasons for not having Internet access at home in 2020
 Own source based on: Federacja Konsumentów, *Digital exclusion during a pandemic* (2021),
 <spoleczenstwo_informacyjne_w_polsce_w_2020_r..pdf>, access: 02.07.2021.

Based on Figure 2, it can be concluded that the main reason for not having access to the Internet was the lack of need for this opportunity. The least frequent reason was the high cost of accessing this technology.

Based on Table 1. prepared based on data from the Central Statistical Office, it can be deduced that in 2020 the greatest access to the Internet was in cities, while the least access was in households located in rural areas.

Table 1. Internet access in households by class of residence in 2020

Specification	Class of place of residence				
	cities together	cities with a population of		village	
A – in absolute numbers		over 100 thousand	up to 100 thousand		
B – in percentage					
Households (people aged 16–74) including households:	A	8 473 898	4 270 783	4 203 115	4 161 354
	B	100,0	100,0	100,0	100,0
– with access to the Internet	A	7 705 938	3 933 872	3 772 066	3 714 294
	B	90,9	92,1	89,7	89,3
– without access to the Internet	A	763 077	334 118	428 959	440 708
	B	9,0	7,8	10,2	10,6
– lack of Information	A	4 884	2 793	2 091	6 353
	B	0,1	0,1	0,0	0,2

Source: GUS (2020), *The use of information and communication technologies in public administration units, enterprises and households in 2020*, access: 02.07.2021.

Another negative effect of the irreversible digitization process is the marginalization of small businesses¹⁵. In Pomeranian Voivodeship, micro-, small, and medium-sized enterprises have a problem with the implementation of modern information and communication technologies due to the lack of sufficient funds to cover the costs associated with these improvements. Another problem is also the lack of motivation of entrepreneurs to introduce ICT systems.

In addition, interest in enterprise digitization varies by industry. Service sectors are less interested in the technological development of the company, while in manufacturing companies the interest is already higher¹⁶. Poland is one of the EU countries where the economy is developing dynamically. However, it also has one of the lowest levels of digitization. Polish companies are in a weak position compared to other EU countries. The problem is the low economic potential of these companies, which results in them focusing more on current operations and being reluctant to consider investment opportunities related to the introduction of new technologies. Decisions about workplace changes are mostly made by one person, specifically the business owner, who acts on intuition rather than data analysis. The age of entrepreneurs is also significant. When starting a business, older entrepreneurs did not take advantage of the opportunities offered by digitization. Because of their lack of experience in making these types of changes, they are concerned about the lack of benefits relative to the costs incurred; they believe it is too great a risk.

The reason for small businesses' reluctance to embrace digitalization is also due to their low level of internationalization, so they don't feel the need to make changes to fight the competition. Therefore, the area of operation of these companies is important, which should not be limited to the local market focusing on traditional activities, lack of motivation to invest in new technologies¹⁷. Businesses in the consumer services sector have been hardest hit by the effects of the pandemic. Construction and business services companies were least affected by the pandemic. One-third of companies have reduced their workforce because of the economic shock. 42.5% are small businesses that are forced to lay off some employees. Among mid-sized companies with 50 to 249 employees, one-quarter have begun or plan to begin layoffs. Such a phenomenon is evidence that the smallest firms feel the greatest shock from a pandemic, while larger firms may be slightly more resilient to short-term shocks. 59.3% of companies cannot manage their cash flow without laying off employees for more than 3 months. Thus, the situation may worsen. Social isolation will also have a negative impact on the Polish economy. An increasing number of companies will start to lose the ability to pay their liabilities. In the consumer sector, the negative effects of the pandemic will be felt the most¹⁸.

¹⁵ R. Orłowska, K. Żołądkiewicz, *Barriers of digitalization...*, p. 100.

¹⁶ *Ibidem*, p. 105.

¹⁷ *Ibidem*, p. 106.

¹⁸ *Polish micro, small and medium business in the face of the COVID-19 pandemic. Revenue, Liquidity, and Shock Response*, <<https://www.pwc.pl/pl/pdf/polski-mikro-maly-sredni-biznes-w-obliczu-pandemii.pdf>>, access: 20.12.2020.

Conclusion

The process of digitization of the Polish economy and society during the COVID-19 pandemic is an extremely important step in the fight against the pandemic. Thanks to the innovative approach of many companies, Poland has a chance to appear on the international market and start introducing more innovative products. The program „From Paper to Digital Poland” aims to develop the innovative approach of the state and will significantly improve the conditions of society. However, the problem is the division of Polish enterprises into smaller and larger ones. The former has been marginalized as a result of lack of financial capacity and lack of knowledge related to the use of the latest technologies. Business owners are also afraid of the new investments during a pandemic, of the fact that they could suffer significant losses. Digitalization has also reached the younger part of Polish society. The problem for school children is not only unequal access to the latest technologies, but also the negative effects of their excessive use. Children’s problems with concentration, synthesis, combining content into a logical whole, as well as difficulties in selecting content and information are among the many consequences of the introduction of digitization in schools. Due to varying degrees of access to modern technology, the government will pursue policies to ensure equal access to technology services. Once the COVID-19 pandemic has subsided, most business sectors will continue to move forward with digitization, as it is associated with, among other things, lower costs for the services that are offered to customers.

BIBLIOGRAPHY

- Cyfryzacja KPRM (n/a), *From paper to digital Poland*, <<https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/od-papierowej-do-cyfrowej-polski>>, access: 20.12.2020.
- Eurostat (2017), *Europe’s digital progress report 2017*, <<http://ec.europa.eu/newsroom/document.cfm?doc-id=44328>>, access 02.07.2021.
- Federacja Konsumentów (2021), *Digital exclusion during a pandemic*, <[spoleczenstwo_informacyjne_w_polsce_w_2020_r.pdf](#)>, access: 02.07.2021.
- Grewiński M., *Digitalization and social innovation – prospects and threats for society*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2018, p. 19–29.
- Jajeśniak E. (n/a), *Blockchain as a technological revolution and its application by country governments*, <<https://www.lazarski.pl/pl/wydzialy-i-jednostki/instituty/wydzial-ekonomii-i-zarzadzania/centrum-technologii-blockchain/blockchain-jako-rewolucja-technologiczna-i-jej-zastosowanie-przez-rzady-krajow/>>, access: 02.07.2021.
- Klimek M. (2017), *Programme “From Paper to Digital Poland” – assumptions and state of implementation*, <<https://pisil.pl/wp-content/uploads/2017/06/M.Klimek-Program-Od-papierowej-do-cyfrowej-Polski.pdf>>, access: 20.12.2020.
- Koćwin L., *Challenges and problems the creation of an information society in Poland*, „Praktyki Komunikacyjne” 2019, p. 97–123.
- Kokot-Stępień P., Piersiala, L., *Analysis of the functioning of Information Technologies in public administration*, „Roczniki Kolegium Analiz Ekonomicznych” 2019, p. 91–103.
- Ministerstwo Cyfryzacji (2018), *The data economy*, <<https://www.gov.pl/attachment/7cb1aede-e-692-40c5-aea3-000fc0ad433d>>, access: 20.12.2020.

- Money.pl (2021), *The economy in the post-pandemic era. Who stands to gain and who stands to lose?*, <<https://www.money.pl/gospodarka/gospodarka-w-czasach-postpandemicznych-kto-moze-zyskac-a-kto-stracic-6636090677717728a.html>>, access: 02.07.2021.
- Orłowska R., Żołądkiewicz K., *Barriers of digitalization of micro-, small and medium-sized enterprises (MSMES) in Poland based on the research in Pomeranian Voivodeship*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe” 2018, nr 372, p. 94–109.
- OSE (n/a), *What is OSE?*, <<https://ose.gov.pl/faq/czym-jest-ose>>, access: 02.07.2021.
- Pieriegud J., *Digitization of the economy and society – global, European and national dimension*, in: *Cyfryzacja gospodarki i społeczeństwa – szanse i wyzwania dla sektorów infrastrukturalnych*, ed. J. Gajewski, W. Paprocki, J. Pieriegud, Gdańsk 2016.

**POSITIVE AND NEGATIVE EFFECTS OF CARRYING OUT
THE PROCESS OF DIGITALIZATION OF THE POLISH ECONOMY
AND SOCIETY DURING COVID-19 PANDEMIC**

SUMMARY

The aim of the article is to identify both positive and negative changes that have resulted from the digitization the Polish economy and society during the COVID-19 pandemic. Different sectors of the economy, which differ in their degree of vulnerability to digital transformation, have been analyzed in detail. The main research question is to evaluate the changes, both positive and negative, that have occurred in the economy. One of the positive effects of innovation is greater quality of work, better production outcomes, and overall economic growth. The phenomenon of introducing new technologies may become a stimulus to include Poland among the most digitally developed economies within Europe. Digitalization can also be an opportunity to dominate the global economy, but the whole process mainly concerns only large companies, because only they have the financial capacity to make changes. Small businesses are now said to be marginalized and run on traditional principles. In addition, the digitization process during the COVID-19 pandemic affects all members of society, including children in schools, which can also be a problem due to the insufficient financial capacity of many parents in Poland.

KEY WORDS: digitization of the economy, COVID-19 pandemic, new technologies, economic sectors

Zasady przyjęcia tekstów do druku w czasopiśmie „Civitas et Lex”

1. Prace złożone do Redakcji „Civitas et Lex” nie mogą być wcześniej nigdzie publikowane ani być w tym samym czasie złożone w redakcjach innych wydawnictw.

2. Przed zgłoszeniem artykułu autor powinien upewnić się:

- czy jego praca jest oryginalna?
- czy tytuł pracy odpowiada jej treści?
- czy przedmiot badań i przyczyny ich podjęcia są poprawnie sformułowane?
- czy założenia sformułowane w celu pracy zostały zrealizowane?
- czy prezentowane wyniki są nowe?
- czy język i styl pracy są poprawne?
- czy dobór literatury i źródeł jest wystarczający i adekwatny do problematyki pracy?
- czy wnioski są poprawne i znajdują uzasadnienie w treści i wynikach pracy?
- czy streszczenie jest zredagowane poprawnie?

3. Dostarczone teksty powinny być napisane za pomocą MS Word; sformatowane przy użyciu czcionki Times 12; formatowanie tekstu należy ograniczyć do minimum: wcięcia akapitowe, środkowanie, kursywa.

4. Jeżeli tekst zawiera nietypowe fonty (np. znaki hebrajskie, cyrylicę, grekę, znaki logiczne, matematyczne lub fonetyczne), które nie występują w standardowej instalacji edytora lub środowiska Windows, należy je dołączyć w oddzielnym pliku.

5. Objętość artykułu powinna mieścić się w granicach 25–40 tys. znaków graficznych (ze spacjami i przypisami łącznie).

6. Przypisy należy sporządzić według zasad podanych w załączniku (patrz załącznik „Podstawowe reguły dotyczące przypisów” na stronie internetowej pisma).

7. Do tekstu należy dołączyć angielskie tłumaczenie tytułu, podtytułu, słów kluczowych i streszczenia (ok. 150 słów).

8. Informacje o autorach powinny zawierać następujące dane: imię i nazwisko, stopień i tytuł naukowy, stanowisko, miejsce pracy (Katedra, Instytut, Uczelnia) wraz z dokładnym adresem do korespondencji.

9. Materiały do kolejnych numerów czasopisma przyjmują redaktorzy poszczególnych działów.

Zasady etyczne – zapora „ghostwriting”

1. Jednym z najważniejszych dowodów etycznej postawy autorów prac zgłaszanych do kwartalnika „Civitas et Lex” jest jawność informacji o podmiotach przyczyniających się do powstania ich artykułów (wkład merytoryczny, rzeczowy, finansowy etc.), co jest przejawem nie tylko dobrych obyczajów, ale także społecznej odpowiedzialności.

2. Redakcja zobowiązuje autorów do (a) ujawnienia wkładu osób drugich w powstanie ich pracy – łącznie z podaniem ich afiliacji oraz kontrybucji, tj. informacji, kto jest autorem koncepcji, założeń, metod itp. wykorzystywanych przy przygotowaniu tekstów, a także do (b) podania informacji o źródłach finansowania publikacji, wkładzie instytucji naukowo-badawczych, stowarzyszeń i innych podmiotów („*financial disclosure*”). W przypadku, gdy autorzy nie uczynili tego samodzielnie w swojej pracy, prosimy o wypełnienie i przesłanie, drogą e-mailową w formacie PDF lub listownie na adres Redakcji następującego oświadczenia: „Oświadczenie Autora pracy” (patrz niżej), którego treść zostanie opublikowana wraz z artykułem.

3. Wszelkie wykryte przypadki „ghostwritingu” i „*guest authorshipu*” będą demaskowane i dokumentowane, włącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów (instytucje zatrudniające autorów, towarzystwa naukowe, stowarzyszenia edytorów naukowych itp.).

4. Plik: „Oświadczenie Autora pracy” do pobrania na stronie internetowej pisma.

Zasady recenzowania artykułów naukowych

1. Autorzy, przysyłając artykuł do publikacji w „Civitas et Lex”, wyrażają zgodę na proces recenzji.

2. Procedura recenzowania artykułów jest zgodna z zaleceniami Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (zob. „Dobre praktyki w procedurach recenzyjnych w nauce”, Warszawa 2011).

3. Nadesłane artykuły, o ile spełniają wymogi formalne (zob. „Przygotowanie tekstu” oraz „Podstawowe reguły dotyczące przypisów”), są kierowane do dwóch recenzji: ich pozytywny wynik kwalifikuje pracę do druku, negatywny – skutkuje odmową publikacji. W przypadku, gdy tylko jedna z recenzji jest pozytywna, powoływany jest trzeci recenzent, którego ocena rozstrzyga o możliwości publikacji recenzowanego tekstu. Ostateczną decyzję o druku podejmuje Redaktor Naczelny na podstawie dwóch pozytywnych recenzji danego artykułu.

4. Recenzenci współpracujący z Redakcją to osoby o wysokich kompetencjach naukowych, legitymujące się stopniem doktora habilitowanego (lub doktora w przypadku afiliacji zagranicznej w kraju, w którym nie ma habilitacji). W przypadku tekstów napisanych w językach konferencyjnych co najmniej jeden z recenzentów jest afiliowany w instytucji zagranicznej innej niż narodowość autora pracy.

5. Redakcja przyjmuje model, w którym autor(zy) i recenzenci nie znają swoich tożsamości (tzw. „*double-blind review process*”). Dlatego też nie wymaga się od recenzentów i autorów pisemnej „Deklaracji o braku konfliktu interesów” między nimi. Redakcja przyjmuje zasadę, zgodnie z którą recenzenci i autorzy artykułów nie powinni być afiliowani do tej samej uczelni.

6. Recenzja ma formę pisemną i zawiera jednoznaczny wniosek co do dopuszczenia artykułu do publikacji lub jego odrzucenia. (Plik „Recenzja artykułu zgłoszonego do Civitas et Lex” do pobrania na stronie internetowej pisma). Redakcja dysponuje formularzami recenzji w języku polskim, angielskim i włoskim.

7. Recenzentom nie wolno wykorzystywać wiedzy na temat pracy przed jej publikacją.

8. Autor jest informowany o wyniku dokonanej recenzji, następnie ustosunkowuje się do zawartych w niej uwag.

9. Nazwiska recenzentów poszczególnych artykułów nie są ujawniane. Redakcja podaje do publicznej wiadomości ogólną listę recenzentów współpracujących w danym roku: (a) na stronie internetowej czasopisma oraz (b) w każdym czwartym numerze kwartalnika.